

glasul

BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

4 / 1997

An IV. Nr.16

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1997, Nr. 4

Anul IV, Nr. 16

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Târâțeanu, Tudor Andrieș.

SUMAR

IN MEMORIAM

Ștefan Hostiuc, Vasile Levițchi. Mesaje către celălalt versant al existenței	3
<i>Vasile Levițchi: Un destin în simboluri arboricole. Antologia unei poezii.</i> (Selecție: Ștefan Hostiuc)	12
Vasile Levițchi, Inedite	20

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Serghei Hacman, Problemele Basarabiei și nordului Bucovinei în relațiile sovieto-germane (iunie 1940 – iulie 1941). Aspecte geopolitice și geostrategice.	24
--	----

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Pavel Țugui, Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor italiene din literatura română (II)	32
Rodica Șcraba, Membrii marcantți ai Societații Academice „Junimea” din Cernăuți.	44

ANIVERSĂRI CULTURALE – CENTENAR LÖVENDAL

Ilie Luceac, Pictorul George Lövendal	56
<i>Pictorul Gh. Löwendal de dr. Ionică Nandriș.</i>	65

ARHIVA BUCOVINEI

<i>Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele de dr. Constantin Morariu (continuare).</i>	71
--	----

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALĂ

Florin Grinea, Schițe pentru un posibil manual alternativ de limba și literatura română.	74
---	----

CRONICA VIEȚII CERNĂUȚENE

Alexandrina Cernov, Biserica de la Hrușăuți	90
Constantin Covalciuc, O biserică ce trebuia să fie	94
<i>Problemele învățământului comunităților naționale din Ucraina: între lege și concepție</i>	98
<i>Protest. Cerem să fie respectate drepturile noastre legitime</i>	101
A.C., Școala: ignoranță sau pasivitate?	106

EVENIMENT

Șt. H., Un poet bucovinean premiat de Academia Română.	108
---	-----

SUMAR

<i>Glasul Bucovinei, nr. 1–4, 1997</i>	113
--	-----

In memoriam

VASILE LEVIȚCHI MESAJE CĂTRE CELĂLALT VERSANT AL EXISTENȚEI

Ștefan Hostiuc

Cernăuți

Nu moartea, nu! – un vânt al toamnei ni l-a răpit și l-a dus „pe drumul plin de mister“, „spre viețuirea cealaltă“, pe Vasile Levițchi, inegalabilul poet al Bucovinei. Profunzimea sentimentului, aproape instinctiv la el, al băștinii transpare la primul contact cu versurile ce vin să-l exprime:

*„Coline și dealuri și creste-n plutire senină,
A fagilor albi și a brazilor mică țară de sus,
Tu, băștina mea, dorul și leagănul meu, Bucovină,
Ți-aș crește o floare din dragostea mea de nespus.“*

Cuvântul de iubire al poetului e capabil să clatine, prin forța ecoului său venind dinspre izvoarele Siretului, versantele de dincolo de văile și apele despărțitoare:

*„În iarnă meleagul meu iarăși spre munți se îndreaptă
Unde florile-s doar o plâsmuire în joc irizant,
Unde cuvântul iubire, cuprins într-o singură șoaptă,
Ajunge să clatine stânca pe cel(ă)lalt versant.“*

E de ajuns o șoaptă, o singură șoaptă a poetului pentru a sensibiliza o lume. Dar cuvântul nostru de iubire pentru el va ajunge oare să clatine stânca de pe celălalt versant al existenței? Căci noi, cei de aici, de pe versantul de dincoace de fatala apă despărțitoare, îi receptăm statornic neostoita dragoste, de acum și mai de nespus, și mai zguduitoare.

Pentru Vasile Levițchi Bucovina a însemnat totul. Dar nu toată lumea știe ce a însemnat pentru Bucovina Vasile Levițchi. Modest din fire, lui nu-i plăcea să-și etaleze meritele. Cu toate acestea, nu cred că există vreun român în nordul istoricei provincii care să nu-i cunoască numele. Cu el a început aici, după mai bine de un deceniu de vacuum spiritual, refacerea instituției culturale românești, pe care ne-a lăsat-o în șantier, cu gândul că vor veni alte vremuri, mai bune, și generații mai harnice, pentru a o desăvârși. El este, la Cernăuți, în perioada sovietică, primul autor de carte artistică

românească, primul român ales în Uniunea Scriitorilor din Ucraina, primul redactor-șef al primei publicații de limbă română din regiune, primul președinte de onoare al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“ din însăși clipa constituirii ei ca unic organism neguvernamental, independent al românilor din ținut. A câștigat respectul cititorilor și aprecierea specialiștilor ca neîntrecut traducător din literaturile rusă și ucraineană, și dragostea studenților săi, ca neuitat profesor de literatură română, la Universitatea cernăuțeană, în a doua jumătate a anilor '60 și prima jumătate a anilor '70. Tot ce a făptuit, ca bun român și ca bun intelectual, se află sub semnul bune credințe și al competenței, al probității și al înaltului profesionalism, al prețuirii aproapelui și al slujirii neamului fără vreun alt interes decât acela al neamului însuși. Străine de el, vanitatea și rachiuna l-au ocolit întotdeauna. Pe cât de retras în momentele de creație (puteai să nu-l vezi cu lunile, la Cernăuți), pe atât de comunicativ era în momentele întâlnirii cu prietenii. Îi plăcea vorba de duh. De dragul ei scria și epigrame sau fabule. Îndrumător excelent pentru discipoli, era, pentru colegi (nu spun emuli, că nici nu prea avea cine, la Cernăuți, să-l concureze cu adevărat), un veritabil model de deontologie.

Ca poet, a aparținut, spiritual, tuturor generațiilor care s-au succedat în septentrionala Bucovina postbelică. A debutat editorial la sfârșitul deceniului al șaselea cu *Versuri* (Chișinău, Editura de Stat „Cartea Moldovenească“, 1959). A urmat o rodnică perioadă de căutări estetice și de formare a unui stil propriu. În anii '60 văd lumina tiparului patru plachete de versuri: două pentru copii – *Mofturoasa* (1961) și *Poezii pentru copii* (1963) – și două pentru adulți – *La izvoarele Siretului* (1965) și *Preludiul primăverii* (1969). Ultima, cu caractere latine (o raritate atunci în spațiul românesc al U.R.S.S.-ului), reușește să apară în acest firesc veșmânt al limbii, nu la Chișinău și nici la Cernăuți, ci la Ujgorod, unde funcționa o editură pentru zonele de frontieră, „Carpați“, cu o redacție proaspăt deschisă pentru scriitorii români din Bucovina. Afirmarea definitivă, însă, a poetului Levitchi se va produce cu volumul *Inima iarăși...* (1972). Următoarea carte de versuri, *Întârziere de o viață*, va apărea la un interval de zece ani, în 1982, tot la Chișinău. Ultimele două sunt, de fapt, evenimente aniversare. Pauza dintre ele se explică prin faptul că în această perioadă poetul e absorbit de munca asupra traducerilor masive din Leonid Leonov, Mihailo Stelmah, Pavlo Zahrebelny ș.a. În decada următoare intră din nou în ritmicitate, și, ca autor de poezie, îi bucură pe cititori cu încă două cărți originale: *Se destrăma o noapte albă* (1985) și *Adaos la cartea de vise* (1989). La începutul anilor '90 se mută la Chișinău, unde locuiește fiul său, Valeriu, și unde își editează toate cărțile, cu excepția notorie despre care am vorbit. La Moscova îi apare o culegere selectivă de poeme traduse în rusă. În 1996, Editura „Junimea“ din Iași îl onorează, la 75 de ani, pe jubiliar, cu un volum selectiv, *Cerul încă nesfârșit* (seria „Magul călător“). Iar peste o jumătate de an, în vara lui 1997, când se afla într-o ultimă vizită la Carapciu, comuna sa din lunca Siretului, poetul Arcadie Suceveanu, care-i era ca un fiu, sosind și el la baștină să-și vadă părinții, la Suceveni, o altă așezare din lunca Sirețelului, afluentul Siretului, învecinată cu Carapciu în însuși locul întâlnirii celor două ape, îi aduce, de la Chișinău, semnalul ultimului volum, de care a mai reușit să se bucure, *Punte spre un mal inexistent* (Editura Uniunii Scriitorilor). O punte peste moarte, spre țărmul lavelor reci, de unde, cu dor de înălțimi, străbate ecoul subteranelor pulsații:

„Din osul alb al lepezii în straturi
S-adună-ncet licoarea tănuită
Prin hrube mari de sulf și dolomită
Pe unde timpul curge-n lungi veleaturi

*Cu setea de adânc – nepotolită
Te simți copil pe lângă munții maturi,
Ți-i dor de înălțimi și nu te saturi.
Granit și cer. Și clipa-n loc oprită.*

*Artere din străfund spre tine vin
Și inima ta-ntoarce tot mai plin
Ecolul subteranelor pulsații.*

*Cobori ca-ntr-un imens laborator,
Te vrei sorbit și tu. Și-alinător
Abisurilor dornice de spații.“*

(Din lave reci)

Nu moartea, nu! – o sete de adânc i-a mistuit ființa.

*
* *

Încerc să depăn firul amintirilor, pentru a regăsi, în timp, momentul primei întâlniri cu Vasile Levițchi. L-am cunoscut mai întâi citindu-i, în anii când eram elev, cu încântare adolescentină, participativ, impetuoasele, romanticele versuri din firavul volum, cu trei brazi, la fel de firavi, pe copertă, *La izvoarele Siretului*. Mi-aduc aminte cum fremătam lăuntric, cu toate fibrele ființei, la adierea imaginară a vântului în „teii vechi din Bucovina“, încărcăți de mireasmă, de vis și de memorie, când citeam și reciteam același emoționant *Cuvânt pentru Luceafăr*, sau cum intonam, vrăjit, melodiioasele, melancolicele versuri, de o monotonie moleșitoare, aproape bacoviană: „*Trenul nocturn, suburban, singuratic/ Se mlădia printre dealuri astmatic*“ din *Două fete cântau în vagon*. Pe viu, ca persoană, l-am cunoscut ceva mai târziu, la cenaclul regional de poezie ce se ținea atunci la redacția „Zorilor Bucovinei“, în biroul spațios al redactorului șef. (Tot dânsul îl găzduise acolo, când era titularul acestui post.) Atunci participam și eu, pentru prima dată, la un cenaclu. Eram încă elev și veneam de la țară, ca atâția alții. Trăiam evenimentul ca pe o sărbătoare. (Ce frumoase sărbători ale poeziei erau aceste ședințe ale cenaclului, unic prilej de întâlnire al românilor din regiune, unde se mai putea discuta românește!) Știam din anunțul citit în ziar că va pune în discuție manuscrisul unui nou volum de versuri, care avea să apară, peste câțiva ani, sub titlul *Inima iarăși...*, la Chișinău, aducând poeziei sale o „înnoire de esență“ (Mihai Cimpoi). Retina memoriei reproduce și acum clipa când Domnia Sa intrase în sala plină cu ziarști, profesori, elevi, țărani, oameni de diferite vârste și de diferite ocupații, adunați aici, de dragul poeziei, din întreaga regiune. Sobru. Ținută distinsă, mai mult de profesor, decât de poet. (Poetul, în imaginația mea de atunci, trebuia să aibă ceva cât de cât boematic în comportamentul său.) Mers drept, pieptiș, aproape athletic, ușor elegant. O mapă cu versuri sub brațul stâng. Cu mâna dreaptă îndreptându-și mereu părul, dat „pe spate“, care, la cea mai mică mișcare a capului, aluneca lateral spre frunte. Avea ceva din semeția brazilor de munte, ceva ce-l înălța și înălțându-l, îi accentua neastâmpărul lăuntric, neliniștea nativă. Or, acest gen de neastâmpăr nu avea nimic, dar absolut nimic din freamătul zgomotos al foioaselor de șes, ci aducea mai mult a legănare discretă de vârf în „vital frământ“ de cetină. (Era doar una din ipostazele sale. Pe cea a arborelui cu rod amar,

a călinului, o voi descoperi ceva mai târziu). Noul redactor-șef îl invită, protocolar, să ia loc în fotoliul care-i aparținuse, de drept, până adineauri, convins, desigur, că va renunța. (Deși de câteva luni nu mai era redactor-șef, Vasile Levițchi rămânea, trebuia să rămână, în continuare, amfitrion al cenaclului regional.) Renunță. Într-un regim totalitar, cel cu biroul era și cu conducerea ședințelor pe care le găzduia, era chiar responsabil de ele. Levițchi nu mai putea fi „responsabil” aici. Marginalizarea lui însemna, de fapt, o lovitură instituției culturale românești, care abia atunci începea să se reînfire pe aici și pe care vroia atât de mult s-o întărească. După plecarea sa din redacție, micșorându-se brusc porția de oxigen pentru viața românească a ziarului, acesta, asfixiat, începe să gâfâie, pentru ca peste un timp (peste un foarte scurt timp!) să se transforme într-o mumie. O mumie îmbălsămată, un ziar mort. La fel păți și cenaclul. Dar aici îmbălsămarea n-a ținut, și el se descompuse.

Așa l-am cunoscut pe Vasile Levițchi. A doua întâlnire cu el s-a produs într-o sală de curs, cu câteva zile înainte de examenele de admitere la facultate, în cadrul unei consultații, prevăzute de decanat pentru noi, candidații. Impresia pe care mi-a lăsat-o acum venea s-o modifice esențial pe cea cu care rămăsesem data trecută. Vorbindu-ne despre poezia lui Eminescu, într-o distinsă manieră, fără dogme sau clișee, încercând a se identifica întru totul cu ea și invitându-ne și pe noi, tacit, la o atare identificare, desfășurându-și ideile și susținându-și argumentele într-un stil mai curând eseistic, decât didactic, Domnia Sa redusese atât de esențial distanța dintre cursant și profesor, încât, la un moment dat, începui să-mi dau seama că cel ce mijlocea această comunicare între noi și misteriosul univers romantic eminescian era mai puțin profesorul Levițchi și mai mult poetul Levițchi. Cele două imagini, substituibile inițial – a poetului și a profesorului – s-au completat, pe parcurs, rezonând într-un perfect acord, la modul cel mai firesc și agreabil, în admirabila personalitate a celui mai venerabil dascăl al nostru de literatură română pe care putea să-l aibă, atunci, Alma Mater Bucovinensis.

În toamna lui 1969 deveneam student, împreună cu Arcadie Suceveanu, Ilie Luceac ș.a., avându-l pe Vasile Levițchi, cum se obișnuia pe acele vremuri în viața universitară, preceptor. Ni s-a alăturat, pentru foarte scurt timp, ca nou coleg de grupă, tânărul poet Ilie Zegrea, care, boem fiind, din cauza neglijării examenelor, era nevoit să repete anul (angajat la ziarul *Zorile Bucovinei*, nu-l prea vedeai pe la cursuri). Pentru noi, care dădusem semne, încă de la examenele de admitere, că am putea deveni o grupă bună, ca și pentru toți studenții români de la facultate, Vasile Levițchi era profesorul cel mai iubit. Chiar dacă afirmase, odată, în public (ceea ce nici până și nici după el, n-am prea auzit s-o facă, barem confidențial și, poate, cu ceva mai multă îndreptățire, alți foști colegi) că nu are suficientă pregătire pentru a fi un cadru universitar cum credea el că ar trebui să fie. Dar cum se făcea, totuși, că atât la curs, cât și la seminar, Vasile Levițchi cucerea auditoriul? Secretul acestei prize deosebite la public se afla tocmai în dubla sa vocație, el stăpânind la fel de bine arta expunerii și arta creației, poetica și poietica. Ceea ce nu reușea să traducă în limbajul argumentelor lăsa să fie sugerat de metafore, astfel încât poetul Levițchi îl completa fericit pe lectorul Levițchi. Seminarul de teorie a literaturii se transformă în laborator de creație. În prim-planul atenției se afla geneza operei, emergența imaginii. La curs se folosea doar de câteva notițe și de zestrea exemplelor pe care o avea în memorie. Oricând putea scoate de acolo pasaje sau poezii întregi din Eminescu, Alecsandri, Coșbuc, Arghezi, Labiș... Făcea deseori trimeri la literatura din țară, ceea ce pe

vremea aceea era un act de mare curaj. Îl bucurau studenții care înțelegeau să-și extindă orizontul de cunoștințe despre literatura națională dincolo de limitele ei basarabene, impuse de programă.

Nu știu cât de dârji sunt astăzi studenții la Cernăuți, dar noi știm că i-am mai făcut la griji, neastâmpărați cum eram și neatenți în manifestările noastre de români într-un mediu social profund antiromânesc. Din naivitate nici nu bănuiam, la început, că eram lăsați să ne revoltăm în voie, pentru a putea fi „vânați“ cu mai mult efect de vigilentele organe. Iar uneori bătaia era cu recul. Se țintea în noi pentru ca să lovească în profesor. Vasile Levițchi a avut de suferit poate cel mai mult dintre colegii săi de catedră de pe urma acestei tactici viclene.

Poetul avea vocația prieteniei. Pentru el prietenia era o virtute și nu un aranjament de interese. Și-i apropia pe cei ce-i răspundeau prin devoțiune. Cei mai buni studenți ai săi i-au devenit, în foarte multe cazuri, și prieteni. Dar niciodată nu s-a lăsat cucerit prin laude. Lingușelile îi provocau greața. De aceea, și în timpul studenției, și după aceea, când se înjgheba cercul nostru, al șaptezeciștilor cernăuțeni, întâlnindu-ne destul de des la maestru acasă, ne feream a veni cu aprecieri entuziaste la adresa mentorului. Iar dacă se întâmpla câteodată, ca vreunul dintre noi să mai încerce să-l flateze, oprind printr-un „Ah!“, provocat de cutare imagine, lectura în glas a vreunei poezii proaspăt compuse sau să-i laude scrisul fără să aibă și girul deplinei competențe, dând expresie doar unei euforii verbale de proastă calitate, acela era pasibil de cea mai aspră mustrare, aplicată prompt, fie chiar și printr-o căutătură. Și dacă nu i-a vindecat definitiv, pe toți amatorii de „Ah“-uri, de această maladie, care nu e nici prostie pură, nici lingușeală curată, ci un fel de struțocămilă, vorba unui optzecist, un fel de melanj, jumătate-iepure-jumătate-vulpe, atunci, în mod sigur, le-a mai temperat elanul. Toată lumea știa că, în serile de poezie, Levițchi se simte cu atât mai bine cu cât e mai convins că în aprecieri nu se ține cont de cine și cât de consacrat este. Or, aici, ca și la curs, nu existau nici un fel de orgolii ale „profesorului de retorică“, generatoare de complexe. (Cu cât dispreț vorbea Lautréamont despre respectivul tip de profesor!). Principiul nostru comun era: egalitate deplină în susținerea punctului de vedere individual. Că acesta era comod sau incomod celorlalți, puțin conta. Supărările erau respinse din oficiu. Dădăcirile, la fel. N-am avut niciodată senzația că Levițchi ne dădăcește, ci din contră, că ne provoacă. Ne provoca la luptă, la lupta de idei, bineînțeles. Pentru noi era o favoare că ne trata ca egali (egali nu în sens valoric, desigur, ci ca parteneri de dialog), iar pentru dânsul, o bucurie, că, purtându-i cinstea, îl consideram tânăr, ca și noi. Marele nostru Egal. *Marele*, ca epitet ce conotează reverența. Dacă l-am omite cumva din sintagmă, am face poate cea mai proastă figură de „panibrati“. Măreția exemplului său, mai bine spus, exemplul de măreție, de măreție morală, de mărinimie, pe care ni-l oferea, consta tocmai în nedorința de a se da mare. Și cu toate acestea era cea mai mare autoritate a noastră, deși, sau poate chiar de aceea, și cea mai atacată de criticile noastre. Dar în loc să-l supere, cum s-ar fi întâmplat cu altcineva, ele îl bucurau. Cum spuneam, ne provoca chiar în acest sens. De fapt, era o lecție de luptă, pe care ne-o dădea în permanență, ca pui de lei ce eram, trăgând îndârjiți de blana groasă a mult prea răbdătorului părinte, ba uneori, din patima jocului, atingând cu incisivii și țesuturile mai sensibile ale epidermei, dar fără să-i lăsăm semne de care să-și aducă aminte vreodată.

Trăia din plăcerea de a citi și a scrie, înconjurat de cărți și manuscrise. Le avea împrăștiate, într-o dezordine creatoare, pe birou, pe canapea, pe scaune. Deseori

când treceam pe la el, mai ales în perioada când locuia, la Cernăuți, în „hrușciovca“ de la Rohatcă, ne citea fragmente întregi din traduceri la care lucra. Avea o venerație deosebită pentru Leonid Leonov. *Pădurea rusească* îl fascina. A fost poate cea mai grea, dar și cea mai intens trăită traducere a sa. Se lăsa absorbit de texte până la deplina contopire cu ele. Confruntat cu expresii aproape intraductibile, se frământa, nu-și afla astâmpăr, până nu găsea echivalentul care să-l bucure cu adevărat. Nu putea, fiziologic nu era capabil să lucreze de mântuială. Traducerile îl consumau, dar îl mai și înălțau. A tradus mult, mai mult decât oricine altul la Cernăuți, din beletristica rusă și ucraineană. În special prōză. Doar un singur poet, mai exact poetă, Lesea Ukrainka, va apărea în volum aparte. Mihailo Stelmah, Leonid Leonov, Alexei Tolstoi, Andrei Platonov, Mariko Ceremșina, Olga Kobileanska, Pavlo Zagrebelyi ș.a. erau traduși, la comanda editurilor din Chișinău, din plăcere, dar și din nevoia de a-și asigura subzistența. Silit, la mijlocul anilor '70, să plece definitiv de la catedră, trăiește din traduceri. Zeci de ani salahorește la textele altora, ca interpret, amânându-și pentru mai târziu proiectele de autor și lăsând, pentru bătrânețe, nostalgia cărților nescrise.

*
* *

Traiectul creației poetice a lui Vasile Levițchi începe, cum spuneam deja, în anii '50, cu versuri scrise în stilul unui tradiționalism specific epocii, trece apoi, înobilându-se tot mai mult cu mijloace de expresie modernă, prin faza romantismului impetuos al deceniilor următoare, pentru a ajunge, în anii '90, la imagini poetice rezonând firesc cu întregul ansamblu al optzecismului basarabean. Colaborează strâns, în ultima vreme, cu tinerii scriitori basarabeni grupați în jurul revistei *Contrafort*, pe care o găsește, din start, admirabilă, și așteaptă cu emoție ziua când va putea scrie pentru proiectata revistă literară a scriitorilor cernăuțeni. Dar nu ajunge să se bucure de primul ei număr, care întârzie să apară.

Starea poeziei sale este o stare de neliniște. Într-un poem al dedublării, *Eu (al doilea tu)*, din *Se destrăma o noapte albă*, dialogând cu propria ființă lăuntrică, o îndrumă, la modul imperativ: „Neliniștea – în stăpânirea ei mereu te aibă“. În neastâmpărul tinereții, de care nu se leapădă la nici o vârstă, poetul e, asemenea plutașului, „în zbor năprasnic pe spinări de ape“ (Or, „amețitor e de frumos/galopul plutelor pe Ceremuș în jos“). Asemenea îndrăgostitului, caută „neliniște-n învolburarea mării“, locul în care să-și afle, liniștit, neliniștea. În general, toposul poeziei e greu de găsit; angrenat cu clipa, el scapă mereu privirii. La Levițchi el se află undeva *între*: între două euri care-i alcătuiesc ființa, între două țărături care-i alcătuiesc echilibrul, între „roz-alb efemer“ și „dulce-amar“, între două versante ale aceluiași munte, ce fuzionează fără să-și poată stabili un punct fix de întâlnire, între două dealuri, între două valuri, între „liniști și învolburare“ sau, altfel spus, într-un imens și tensionat spațiu al dedublării ontologice. Această dualitate lăuntrică se repercutează și asupra simbolurilor arboricole ale destinului.

Măceșul, Călinul, simboluri pertinente ale poeziei lui Vasile Levițchi, nu sunt decât superbe imagini ale frustrării. Din aceeași paradigmă de arbori (eventual arbuști) nedreptățiți, umiliți, mai fac parte și *Mărul pădureț*, *Arinul*, *Salcia*. La un moment dat ne ciocnim chiar cu imaginea „livezilor vlăguite ce-și plâng nerodirea“. Prin suprapunerea acestor obsedante metafore, deducem, urmând exemplul criticii psihanalitice, un complex al „neroditoarei neprihăniri“, așa cum îl găsim formulat

discret în *Păcatul nerodirii*. Acesta irigă textul cu tristeți, „neîmpăcări latente“, „trăiri dulci - amare“, „vulcanice elanuri“, „egocentrice măbniri“, destrămări, căderi, neîmpliniri, reverii sterile etc. El mai poate fi numit și complex al arborelui slab, al copacului stingher, neluat în seamă, blestemat, înveninat în adâncuri: „Cbinule-călinule, ori ești blestemat, / Ori ceva-n adâncuri te-a înveninat, / Ori te vitrejește glia, nu ți-i mamă, / De te lasă lumea neluat în seamă“. Cel ce nu scapă fulgerelor destinului e tocmai el, copacul stingher: „Slabe mlădițe din trunchiul frânt... / Copacul stingher e mai des fulgerat“. Dacă brazii, semeții brazi de munte îl încântă și îl tonifică, atunci arinii, neajutorății arini, îl înduioșează pe poet: „Arbori slabi, cu lemn plăpând, / ... / Arini răzleți la voi mă trag“. Arinul e arborele copilăriei, copacul care revine mereu în memorie: „Arinii din lunci s-au topit în aduceri aminte“ sau, în altă parte, „Odaia ta se face luncă de arini și lozie“. Luncile devin și ele obsedante: „fantomatice lunci... / iertați-mă că nu v-am uitat“ (*Revenire*). Or, „e de ajuns să aștept/ Visând – / Răcoare și foșnet sfios de ariniști / Mă-nvăluie blând, / Iluzorii și vagi adieri mă-mpresoară, / Parcă port o salopetă ușoară – / Sunt gata să intru/ În schimbul de noaptea-al neliniștii“ (*Pe sub fereastră spre intersecție*). Într-un cuvânt, arinul e copacul tragic al destinului. Dar până și munții, de care de asemenea e atât de legat Levițchi, cu „imensă cuprinderea lor dezolant de neputincioasă“ (vers grav, tipic levițchian), cu „tot largul de jur-împrejur – dureros de-ncăpător/ pentru setea-nțelegerii rostului...“ se regăsesc în acest tragic destin arboricol, trăind, adânc interiorizată, voluptatea smereniei: „Ce le pasă de gândul nebun să-i înfrunți pe măsura smereniei lor(!)“ (*În fața munților*). Fie că se recunoaște în imaginea copacului stingher, fie că preferă oglinda stelei stinghere, care-și contemplă licărul, ca pe o osândă grea, în adâncuri astrale (*Osândă grea*), în ambele cazuri, adică și în planul contingentei și în planul transcendenței, poetul împărtășește același, stingher și ingrat, destin. Totodată, mistuit de flăcările trăirii lăuntrice, purtându-și cuvântul „prin ruguri de măceși“, personajul liric pare a se regăsi în bachelardienele complexe culturale, bunăoară în complexul lui Empedocle, întrebându-se: „E poate focul cel care ne fură?“, sau în cel al lui Novalis, al focului mocnit, refulat: „Topite-n ele înseși, parcă-nvinse, / Sinucigașe flăcări se trecură... / Mai tare decât focul. Biata zgură/ S-a împietrit mocnind sub doruri stinse“. Zăvorâte pe dinlăuntru (Cf. *Impact* sau *Deschide larg ușa*), pulsionile lirice (alias: sinucigașele flăcări, ca și învolburările), în neastâmpărul lor specific, caută neîncetat prilej de defulare. De aici necesitatea visului.

Și până la *Inima iarăși...*, dar mai ales după apariția acestui volum, tema onirică tinde să devină o temă centrală. Deși practic nu folosește termenul *reverie*, sugerându-l doar prin „scame vagi de vis trăit“, anume fenomenul pe care-l desemnează acest termen caracterizează travaliul oniric din nopțile albe ale poetului. Dar, pe lângă ispita visului vag, abia întrevăzut, mai există, în poezia lui Levițchi, și ispita visului cu simboluri bine conturate, văzute clar, care-și așteaptă descifrarea. În cazul acesta nu atât structura latentă, cât sensul visului îl fascinează, poetul preferând să fie „socotitor de vise“, să caute tâlcuri sau să le ofere el însuși într-un *Adaos la Cartea de vise*. Conceptul de vis poetic se îmbogățește cu noi nuanțe în ultimele două volume, prin ineditele incluse aici:

„Un somn absurd
proiecție a unor temerare plăsmuiri
ce mi s-ar potrivi ca lumi aievea
mie-n dar lăsate

nevrednic le jertfesc chiar eu
ofrandă implacabilei treziri
se prăbușesc haotic
pier
pier în abisul zis realitate

Potopul de lumină grea
inundă agresiv
fictiva pace a clipei clar obscure
lăsată parcă să mă fure
dar prea neputincioase pleoapele
ca dintr-un întuneric protector
deschid uimirii încă-un înțeles:
sub nenăscutul încă
noul clar de lună
totuna ziua rea se va topi
ușor-ușor
în cea mai de la urmă
lungă
noapte bună.“

În versurile de dată mai recentă poetul visează tot mai frecvent izvoare. El revine imaginar la izvoarele Siretului, la izvoarele copilăriei, din preajma Carpaților, la obârșii, dar și la originile ființei ca atare. Revenirea poetului la punctul său de plecare, la fondul original al existenței se va produce, prin întoarcere la sine, la sinele existențial dar și prin desprindere de sine, de sinele aparent, în sensul platoniceii desprinderi a umbrei de corp: „*Îmi privesc umbra cum o ia înapoi/ spre vechi luminișuri senine, / mă văd pe de-a-ntregul în ea/ ca-ntr-o vagă oglindă, / parcă-mi fuge și umbra de mine.../ Ora astrală e-aproape/ Alunec în jos, tot mai jos/ în iarbă, pe malul bătrân/ și ros/ pe sub largi dedesubturi, / ros de nestatornice ape, / mereu trecătoarele ape*“ (Revenire).

*

* *

În proximitatea orei astrale, poetul se lasă tot mai prins de freamătul ontologic. Pentru el acum existența este o temă, iar moartea un mit, o „*visătoare cădere spre tibna adâncului*“. Freamătul ființei însă continuă și acolo, unde, zice poetul, „simți că te caută sevele“. De „sub largi dedesubturi“, „o neliniște adânc pământescă“ trimite mesaje spre noi, preverbale, „în germene încă“, dar numai în modul acesta capabile „din adâncuri să urce pulsând“, „vertical să răzbată“ prin „hleiul steril, dar galben ca aurul“, și, cu „vârful de lance al plăpândului fir“, să spargă „zăgazuri și cruste“. Din vremi ce-și așteptau venirea și care i se profilau poetului ca într-o legendă – poemul se numește *Legendă (din vremi ce își așteaptă venirea)* – vârful de lance al firului plăpând ajunge, acum, când așteptatele vremuri sosiră, să țâșnească aieva în cea mai pură realitate.

Într-o duminică de noiembrie, neobișnuit de caldă și însorită, la numai trei săptămâni de la trecerea poetului la cele veșnice, am venit, însoțit de Valeriu, fiul său, la Cimitirul Central din Chișinău, unde își doarme, alături de Alexe Mateevici, somnul

de veci, să aprindem o lumânare. Înfipte mai de mult în mormântul reavăn, câteva crizanteme, topite de brumă, slobozeau, „în multicolora toamnei strălucire“, printr-o minune a lui Dumnezeu, noi petale, de o uimitoare, brâncușiană verticalitate, tandre, firave, subțiri, cu vârf de floretă, albe săbiuțe cu care sufletul poetului lua cu asalt, pentru ultima dată, în chip neașteptat, misterios, cutremurător până la lacrimi, Universul.

SUMMARY

The essay evokes the outstanding personality of the writer Vasile Levițchi (November 5, 1921 – October 21, 1997). In Cernowitz, after the war, he started to rebuild the Romanian Cultural institution destroyed by the Soviets after the Red Army troops entered the town. In the Cernowitz region he is the first Romanian elected as member of the Ukrainean Writers' Union; the first editor in chief of the first publication in Romanian in the region; the first honorary president of the „Mihai Eminescu“ society from the very first moment it was set up as a sole non-governmental organ of the Romanians in the region; host in the '50 – '60s of the regional Bukovinean poetry circle; an unforgettable professor of Romanian literature at the State University in Cernowitz between '60 – '70; and last but not least, an extremely appreciated translator of Ukrainean and Russian literature. The author of the essay, a disciple and a friend of the Vasile Levițchi, sketches a spiritual biography of his extraordinary personality, using personal confessions and pointing out the central symbols of Levițchi's lyrical creation, especially the obsesiv three metaphors which illustrate his destiny (the haughty Carpathian fir tree, the alder trees dotting the Siret valley, the wildrose bushes, the guelder rose ignored by everyone, other symbolic trees from the *solitary tree* paradigm). His lyrical creation started in the '50s, with lines written in the traditional style specific for that epoch' then, adopting modern means of expression, he crossed the impetuous romanticism of the next decades and found in the '90s those poetical images rhyming with the whole Bessarabian generation of the '80s.

**VASILE LEVIȚCHI:
UN DESTIN ÎN SIMBOLURI ARBORICOLE**

(Antologia unei poezii)

PĂDUREA

Mintea mi-e de un vis furată
Dor ascuns din nou mă duce
Spre pădurea unde roată
Adăstau cândva haiducii

Unde-n cuib de stânci crăpate
Cristalin pârâu se naște
Unde-un chiot dacă-aș scoate
Toată firea m-ar cunoaște

Sunt al ei, feciorul firii
Al pădurii, veșnic vie,
Dacă vin, ea-mi dă primire
Și la sân de crengi mă-mbie

Multă vreme-a stat și plânsă
Când veneau de-asupra-i norii,
Când – ascunși – găseau la dânsa
Larg lăcaș răzbunătorii

I-ascundea, și nu o dată,
Prin poienele-i peștițe...
Azi – pe mine și pe-o fată
Și pe toți îndrăgostiții

(Din volumul *Versuri*, Chișinău,
Editura de Stat „Cartea Moldovenească”, 1959)

BRAZII

Stau cu vârful în nori
Și freamătă-n somn – se visează viori...

Deodată... ce-i asta jos la tulpină?
Un fierăstrău cu sclipiri de lumină
Zbârânie-n jur, dințat și poznaș –
Dihanie mică lângă-un brad uriaș.

Dar iată c-ajung înfiorări până sus,
Tremură cetina, bradul se simte răpus,
Îl curmă la inimă dinți aprigi de fier,
E timpul să-și ia rămas bun de la cer,
Să-și vadă munții pentru ultima dată,
Să cuprindă zărilor roată...

Apoi vârful pornește lin
Din locul lui de pe albastrul senin
Trunchiul coboară năpraznic și drept,
Îi cade gliei la piept.

Frumos rămas bun de la viață
Căderea asta măreață!

(Din volumul *La izvoarele Siretului*,
Chișinău, Editura „Lumina”, 1966)

MĂRTURISIRI ÎN DRUM

Răgazul meu e puțin:
întâlniților buni
și zorilor noi cât mă-nchin,
cât se zvântă sudoarea pe față,
cât sărut un izvor
ascuns în cuib de verdeață,
ori un cireș megieș cu pădurea
și alb de buiac,
cât îmi tai dintr-o tufă toiag...

Mi-a fost hărăzit
neastâmpărul mării,
zilelor de-azi să mă dau, fiecărei,
naiv, să mă cred
mai bun decât alții,
să râvnesc sub picioarele mele,
munții înalții...
Visător
cu privirile scurse în zări.
Neumblatele mele cărări!

Ca o femeie dornică și vicleană,
ca ispita unui culcuș
de crengi în poiană,
viața mea netrăită
mă-ndeamnă s-adast, să nu-mi pese,
inima-tângă:
să fac popasuri mai dese.
Dar n-am timp.
Dacă-l dorm, timpul meu –
Ce-mi rămâne?

Vai ce mult am de mers până mâine!

(Din volumul *Preludiul primăverii*,
Ujgorod, Editura „Carpați”, 1969)

PRINOS*

Zgribuliți în ceață și zloată,
Oare ce visează mărăcinii tăi deși,
Când pari ocolită de lumea toată,
Cu tristețea ta-nsângerată,
Tufă darnică de măceș?

Singurătatea, vântul și spini
Te-nverșunează să rodești însutit?
Pe nedrept, din împărăția grădinii
Cine te-a izgonit?

Stacogia ta roadă s-a copt arzând
În focul atâtor încinse amiezi,
Ai căutat și tu sucuri adânc în pământ
Asemenea merilor din livezi.

Tufă dârză, în sălbaticul tău pripor,
Credea-i că și viața ta-i poezie:
Fruite multe și roșii, de leac...
Și-acum mor,
Negustate, uitate... Cine le știe?

Atât de-ncărcată și – fără rost!
Nimeni nu vine să-ți ceară
Prinosul rodirii... Zadarnică-a fost
Strădania ta de-o vară!

---

* În volumul următor, *Întârziere de o viață*, poezia apare cu titlul *Măceșul*.

Rămâi cu nădejdea în anul ce vine
C-ai să ajungi printre pomii aleși...
Până atunci dau brumele peste tine.
Tufă darnică de măceș!

(Din volumul *Inima iarăși...*,
Chișinău, Editura „Cartea Moldovenească”,
1972)

PĂCATUL NERODIRII

Ca un proscris – pom sterp și solidar
Ce va-nflori în viață poate-odată...
Își poartă îndărătnic ca pe-un har
Sihastra-i viețuire-ndelungată.

Neroditoarea grea neprihănire,
Frumoșii ani, sărmanii și tăcuții,
Prădați cu bună știre – anii tineri –
Cu, neiertatele, păcatele virtuții.

Coroana doar și-o dăruie pe cerul gol,
E doar priveliște pe zărite-n văpaie,
Lăsat în voie doar pe vreun pustiu pripor,
Căci – în livezi – e pomul ce se taie.

(Din volumul *Întârziere de-o viață*,
Chișinău, Literatura artistică, 1982)

AMURG ÎN RĂSCRUCE

Sub geam,
două străzi se străpung cu zvon de uzină.
Le-aș stăvili cu o mie și una de lunci!
Descrește amurgul cu clipele-i lungi,
Ca și cum înserarea-ar putea
Să nu vină.

Încă o zi
E la timpul trecut
Cu randamentul ei de-mppliniri,
De gânduri, de grâu, de oțel, de iubiri,
Cu inerentul rebut...

E de-ajuns să aștept,
Visând –
Răcoare și foșnet sfios de ariniști
Mă-nvăluie blând,

Iluzorii și vagi adieri mă-mpresoară,
Parcă port o salopetă ușoară –
Sunt gata să intru
În schimbul de noapte-al neliniștii.

(Din volumul ... *Se destrăma o noapte albă*,
Chișinău, Literatura artistică, 1985)

RODIRE AMARĂ

Măi călin amar, frate cu pelinul,
Silă ți-e de dulce, dușmănos destinul
Chinule-călinule, ori ești blestemat,
Ori ceva-n adâncuri te-a înveninat,
Ori te vitregește glia, nu ți-i mamă,
De te lasă lumea neluat în seamă.
Cine o să vină? Ochii cui să-i bucuri
Cu aprinsul roșu picurat în ciucuri?
Roșu-viu-amarul, picături de sânge,
Nimeni, numai gerul, numai el le strânge,
Strânse până sună, strânse, nu culese,
Clinchet alb în vânt – vântului să-i pese?
Altele mai mândre, fructe mai de soi
Huzuresc de mult în culcușuri moi,
În mustire dulce, ori dospesc țării...
Tu – în iarnă aprigă zdrențuit te ții,
Biet călin cu ramul firav ca un pai,
Roada sângerie doar pe ea o ai,
Trădătoare frunze te-au lăsat golit,
Doar călina amară nu te-a părăsit.
E în ger cu tine, nu e printre „niște”,
Numai ea, amara, dăinuie-n restriște.

(Din volumul *Adaos la Cartea de vise*,
Chișinău, Literatura artistică, 1989)

LEGENDĂ

(din vremi ce își așteaptă venirea)

Un germen de gând, gând cu majusculă –
sămânță a unei vegetale abstracții,
a unei plante rarissime, poate chiar unice,
un germen de gând refractar cugetării inerte,
a fost aruncat și parcă zidit pe veci
într-un alt sol arid,
în hleiel steril dar galben ca aurul...

Sămânța vroia să-ncolțească, prin rod să iasă
în largul stihilor darnic bogate,
dar toate cele din jur îi erau împotrivă,
lumina și astrul de foc, jăriștea câmpului,
bulgării seci ca aduși de pe altă planetă,
părând ca de metal prețios în stare nativă
și fără folos...

Poate doar lacrima nopții în zori
de-ar fi să cadă pe zgura încinsă de ierbi,
poate doar din adâncuri să urce pulsând
ca din vechi primăveri o șuviță-argintie
spre sămânța de gând, căutând s-o-nvie,
vertical să răzbată și palid subțirele fir,
descătușat, singular, insolit...
Și atunci vârful de lance al plăpândului fir
va sparge zăgazuri și cruste, va înnoi
reliefuri vetuste, va urni încremeniri desuete,
înverzind oprimate peisaje bolnave...

El, gândul în germene încă,
el – Nenăscutul din Sete.

(Din volumul *Cerul încă nesfârșamat*.
Seria „Magul Călător“, Iași, Editura Junimea,
1996)

BALADĂ

Era nevoie de-o osie
pentru roata de moară cu joagăr,
de-o jertfă – un stejar pentru osie,
osia fixă a roții de moară cu joagăr,
de-o roată urzită din trunchiuri
drepte și groase ca talpa bătrânelor case,
încă zece stejari să mai moară
spre a dăinui un veleat în scheletul
pe care să crească roata de moară.
Tulpini de prin veacuri s-au prăbușit
pentru fuse, căușe, uluce, lăptoace.
Ferăstraiele – vaier sclipind zimțuit –
și zeci de topoare porniră să joace.
Siluită apoi, închisă-n zăgazuri, o apă
urni roata, lacomul joagăr să-nceapă
mai spornic să spintece trunchiuri
pe aici și pe-aiurea,
că prea se lățise năvalnic pădurea...
Fierul o taie, timpul o-nghite, n-așteaptă...

Dar apa aceea era tocmai sora lor dreaptă,
a celor curmați, doborâți, spintecați,
stejarii și brazii aceia-i fuseseră frați,
și s-a-mpuținat plângându-i mereu
pân' s-a uscat de părere de rău.

Și-a rămas uscăciunea răstignită pe-o roată
scorojită, pustie, crăpată...

(Din volumul *Punte spre un mal inexistent*,
Chișinău, Editura Uniunii Scriitorilor, 1997)

LECȚII DE CUMINȚENIE

Plopii se înalță drepti
Strâmb dacă ești
nu te poți înălța
Ba da. Mai știi? ...
Pădureții deștepți
vor să rodească mere domnești.
Din râvna lor ai ce-nvăța.
Slabe-s mlădițele.
Trunchiul e frânt.
Brazii mari ocolesc
micul brădet.
Salcia crește plângând –
spre pământ,
crește în jos.
Stejarul adună din seve
oțel. Dar încet.
Cel stingher e mai des fulgerat.
Desfrunzirea când vine,
doamne, ce panică!
Adevăruri ușoare
dar greu de-ncercat.
Lecții pe viu,
veșnice lecții pe viu.
Și nu la botanică.

(Poezie inedită)

*
*   *
*

Voi coborî doi metri...
Auzeam sub talpa mea goală
tiparul pietrei,
Ajutați-mă spre cei doi metri...
rămași să-i cobor
Ușor, greu...
Am răzbit, ies
la marginea veleatului meu
ca dintr-un codru la capăt,
ies în câmpia-ntomnată și ea
înnegrită de brazdele altor rodiri.

Adio, hățişuri, poiene, rarişti şi sihle,
iată-mă teafăr,
Codrule-adâncule, să nu te miri
un gând bun să-l închini
şi celor pe care îi iert...

(Poezie inedită)

(Seclecție: ȘTEFAN HOSTIUC)

VASILE LEVIȚCHI

Inedite

CURRICULUM VITAE

Abia mă născusem
că mătușă-mea Iarna îmi și făcu semn
cu degetul îndoit cârlig și trosnind
ca un vreasc înghețat:
Hai vino, nepoate bătrân, că în lume e frig
te-nvelesc eu în groase cojoace
te duc te îndemn
spre mărețul palat al lui Alb-Împărat...
Hai bătrâne, îmi zicea
când eu
mai mult de-a bușilea
încă nu mă țineam copăcel
hai să-i cutreieri împărăția lui toată
să-ți cauți ursita
că are și el o nepoată
și ea de-un veac singuratică...
Hai cu mătușa:
Nu crezi în cuvântul meu cât un crivăț?
Doar vezi că mi-i capul albit și lățos
de zăpezi și vezi ce ninsori născocit-am
și spulber și chidă
și geamuri cu flori din geruri și vânt...
Astfel m-a dus m-a tot dus pe coclauri cerești
m-a purtat
prin noianul bezmetic de fulgi trepăduși
că n-am apucat nici nu mi-a fost dat
să-mi cunosc celelalte mătuși.

Octombrie, 1996.

POEM CU HINGHERI

Sporește protecția pe cap de câine flămând
pe cap de javre pomenile curg luminate cu blitzul
pentru prezent și posteritate
curg binefaceri televizate la zile mari memorabile
în loc de comând
costelive potăi se îmbuibă și mor
creștinește sătule și cu gratuitatea-n ochi

Filantropi până-n măduva oaselor dulăii fălcoși
buldogii cu seu și-mblăniți au în cozile lor
tradiționalii covrigi simbolul prosperității.

Selecție naturală, polarizări în obștea canină
jigodii în plină tranziție
spre cealaltă lume câinească a dreptilor care
pier cu botul pe labe în nobila lor resemnare

Recesiune cumplită în vechiul serviciu de ecaritaj
inutile mobile cuști zadarnice lațuri și plase
dubălăria vetustă și argăseala săpunul pieile

Stârpirea acum e umană hingherii intră-n șomaj
poate le pică în laț măcar un covrig de pomană
din vreo coadă din cele duios simandicoase

Se reprofilează exhingherii vor altă stabilitate
cu bunăstare pe săturate în perspectivă
cu ordine după colivă

August, 1996

AVAR PRINTRE AI MEI

Mi-am spânzurat un surdomut la poartă
Un lacăt greu non-stop în vechi belciuge,
Fier prost lăsat în ploi, rugina-l suge
Mi-e paznic devotat, cu-aceeași soartă

Prin curtea goală timpul trece, fuge
Și ce-ar fura? Comori din oala spartă?
S-a-nțepenit în lacăt groasa-i toartă
Și cască gura – ar vrea ceva să-ndruge

Să vină hoții să-i vâre-n burtă-o cheie
S-o zgâlțâie cu-o rangă ce i-ar frânge
În țândări încleștarea-i blestemată

Și-atunci... s-ar adăpa din curcubeie
Străluminându-și firi adânc nătânge
Fricoșii semeni – s-ar mai naște-o dată

SONET DE CAMPANIE

Acest noiembrie cu proaste glume
Nu uită să-mi aducă noi scadențe
Și polițe și cambii, toate zdrențe,
Să pier în datorii, să mă sugrume

Buimac într-un troian de evidențe
Un prale-ntors cu spatele spre lume,
Dar mai visând, cu votul meu anume,
S-aleg pe cel mai... dintre eminențe.

Tu, lună persistent electorală,
Golită de bănuți, de frunze, fadă,
Brumar netrebnic, vrei să fii liantul
Ce leagă vorbe mari de vorba goală?

Dar ce mustoase-ar fi! Ce mai tiradă!
Să aibă timpi de-antenă și votantul!

EXIL

Captiv într-un sonet ca-n pușcărie
Ai spațiu fix cu paisprezece gratii
Singurătății tale – neașteptatei,
Consacră-i și tăceri dar și stihie

E-un vis coșmarul treaz? Egalitate-i?
Și când speranța vrea să reînvie
Din gol tot gol. Ce-o fi să fie – fie!
Nu-i reproșa nimic absurd ingrateri

Că nu ți-a răsplătit credința pură...
Precum un monstru sângeră pe-o coastă
Rănit de soartă viacul ne adastă

Venim! ... Și-o mitologică făptură
Mai tare ca acest ocean de ură
Va-mpărăștia miasma lui nefastă

Răsare ca o lună și apune
Sufletul meu nici tânăr nici cărunt,
atât de rar mă-ndur să cred că sunt
ceva mă-ngândură ca o genune

În ceasuri rele și în ceasuri bune
aș întreba, aș vrea să și răspund
dar mă petrec senin în amănunt
lăsând mișcarea lumii să răsune.

Abia pricep în urmă ce se spune
Despre luminile care ascund
Fântâni prea pline și fântâni lacune

Dar peste capul meu e-un deal rotund
Și-i paște pacea turma din pădure
cu-al ei sărat murmur de dinți mărunți

(Poezii oferite redacției, în manuscris,
de Valeriu Levițchi, fiul poetului)

Bucovina – procese istorice și sociale

PROBLEMELE BASARABIEI ȘI NORDULUI BUCOVINEI ÎN RELAȚIILE SOVIETO-GERMANE (IUNIE 1940–IULIE 1941). ASPECTE GEOPOLITICE ȘI GEOSTRATEGICE

Serghei Hacman

Cernăuți

Alipirea Basarabiei și a nordului Bucovinei la Uniunea Sovietică a fost efectuată în condițiile apropierei sovieto-germane. Având, în iunie 1940, cunoscutele pretenții teritoriale față de România, Moscova urmărea scopuri hrăpărețe. Ea dorea să-și îmbunătățească simțitor pozițiile geopolitice și geostrategice. După cum remarca în memoriile sale G. Hilger, fost consilier al ambasadei germane în U.R.S.S., „gubernul sovietic, îngrijorat de succesele neașteptate ale Germaniei în Franța, a hotărât, să-și lărgască și să-și întărească pozițiile în ritm accelerat, pentru ca să obțină un folos maxim din rezultatul tratatelor încheiate cu Germania privind separarea intereselor mutuale”¹. Vorbind despre imensele cedări teritoriale ale Germaniei față de Moscova pe contul unor țări terțe, cercetătoarea germană I. Fleischauer remarca printre altele că aceste teritorii îi asigurau lui Stalin, dacă el în acest timp era sigur de inevitabilitatea conflictului cu Germania, o centură, adică un câmp suplimentar, necesar desfășurării diviziilor. Cedările teritoriale, după părerea istoricului, trebuiau să-l convingă pe Stalin de faptul că anume el, și nu Hitler, este partea care are de câștigat în amestecul acesta de teritorii². Nu întâmplător în scrisoarea din 18 iunie 1941, adresată lui Churchill, Stalin, accentuând complexitatea situației create pe front datorită agresiunii neașteptate a Germaniei, scria: „Ne putem închipui, că pozițiile armatelor germane ar fi fost mult mai avantajoase, în cazul când armatele sovietice ar fi fost nevoite să primească lovitura trupelor germane nu în apropierea orașelor Chișinău, Lvov, Brest, Belostok, Kaunas și Vîborg, ci lângă Odesa, Kamenetș-Podolski, Minsk și suburbiile Leningradului”³.

Se poate presupune că încă la semnarea tratatului de neagresiune cu Germania⁴ și a protocolului adițional secret⁵ (care este considerat de istoricul rus M. Semi-reaga drept tratat de alianță⁶), diplomația sovietică pornea de la intenția de a lărgi teritoriul U.R.S.S.-ului spre vest, având în vedere frontierele vechi ale Imperiului Rus. În telegrama din 25 iunie 1940, ambasadorul Germaniei la Moscova, contele Schulenburg, îi comunica lui Ribbentrop: „Eu i-am atras atenția lui Molotov că renunțarea sovietelor la Bucovina, care n-a aparținut niciodată nici chiar Rusiei țariste, va favoriza substanțial reglementarea pașnică (a problemei Basarabiei – n.n.)”⁷

După părerea cercetătorului V. Suvorov, teritoriul Basarabiei era necesar Uniunii Sovietice ca un cap de pod pentru declanșarea unei ofensive spre bazinele

petroliere ale României, ceea ce ar fi adus o daună substanțială aprovizionării Germaniei cu combustibil⁸.

De remarcat că la începutul celui de-al doilea război mondial, problema aprovizionării cu petrol era considerată deosebit de importantă pentru strategii multor țări. Astfel, în ianuarie 1940, cercurile diplomatice americane comunicau guvernului lor că francezii le-au propus englezilor ca flotele și aviația franceză și engleză să bombardeze orașele sovietice Batumi și Baku, ceea ce ar fi lipsit de petrol atât Germania, cât și Uniunea Sovietică. Cam aceleași lucruri comunicau Tallinului reprezentanții diplomați estonieni în Franța, accentuând că, în lipsa de combustibil, armata motorizată (sovietică–n.n.) își va pierde mobilitatea⁹. În decembrie 1939 ambasadorul Italiei la Paris, R. Guarilia, înștiința guvernul de la Roma despre faptul că comandantul trupelor franceze în Orientul Apropiat, generalul Weygand, care avea însărcinarea de a pregăti operațiunile militare în Balcani, năzuia la acțiuni armate împotriva Rusiei, folosind, în această situație, ca teatru de război, teritoriul României. Scopul lui era „de a submina și, după posibilități, de a lichida în Rusia sistemul bolșevic și, totodată, de a aduce Germaniei o daună esențială în folosirea industriei petroliere a României”¹⁰. În timpul convorbirii cu ministrul francez al finanțelor, Reynaut, ministrul afacerilor externe al Marii Britanii, Chamberlain, a declarat: „Germania are două puncte vulnerabile: aprovizionarea cu minereu de fier și cu petrol”, accentuând însemnătatea împiedicării Germaniei de a obține minereu de fier din Suedia și petrol din România. De aceeași părere era și Churchill¹¹.

O atitudine foarte serioasă față de aprovizionarea cu petrol o avea și conducerea sovietică, adoptând, în anul 1939, o hotărâre secretă a Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) cu privire la construcția a opt uzine pentru producerea combustibilului sintetic lichid, cu o capacitate de producție de 200 de mii de tone de benzină și 30 de mii de tone de motorină, urmând a fi date în exploatare, consecutiv, în anii 1940 și 1941¹².

Unii istorici contemporani (Volkogonov D., Danilov V., Kiselev V., Suvorov V.) împărtășesc părerea, potrivit căreia, conducerea sovietică era sigură de inevitabilitatea războiului cu Germania și de aceea se pregătea de război, inclusiv în varianta de ofensivă¹³. Dat fiind faptul că petrolul era „sângele războiului”, lovitura principală urma a fi dată României – sursa principală de petrol a Germaniei, ceea ce ar fi dus la stoparea mașinii de război germane¹⁴. Relevăm că, în conformitate cu acordurile din 23 martie 1939 și 4 decembrie 1940, industria română, în special cea petrolieră, trecea într-o anumită măsură sub controlul Germaniei. Exportul de petrol românesc în Germania s-a mărit de la 1 272 mii tone, în 1939, la 2 927, 7 mii tone, în 1941¹⁵.

Că Uniunea Sovietică, în planurile sale strategice de agresiune, o avea în vizor mereu pe România, se poate lesne deduce din modul cum au fost dislocate, în iunie 1941, unitățile Armatei Roșii la frontierele de vest ale U.R.S.S. Atunci conducerea sovietică începea nemijlocit pregătiri pentru un eventual conflict armat cu Germania.

Astfel, la frontierele României, în primul eșalon strategic, căruia îi revenea rolul unei „armate de invazie”¹⁶, era desfășurată armata a 9-a, formată în 1940 special pentru înfăptuirea operațiunilor militare de alipire a Basarabiei la Uniunea Sovietică¹⁷. În iunie 1941 aceasta constituia scheletul neterminat al celei mai puternice armate din lume, care completată definitiv, urma să aibă un efectiv de 20 de divizii, dintre care 6 – de tancuri¹⁸. În afară de Armata a 9-a, în această parte mai erau desfășurate Armatele a 12-a¹⁹ și a 18-a²⁰.

În al doilea eșalon strategic, considerat drept rezervă a Comandamentului general²¹, la frontiera cu România se mai afla și Armata a 19-a, transferată, în taină, din Caucazul de Nord²². În efectivul acesteia erau patru corpuri, dintre care unul mecanizat. Suplimentar, i s-a mai dat Corpul 25 mecanizat²³. De remarcat că pe locul doi, ca potențial, în al doilea eșalon strategic, după Armata a 19-a, se afla armata a 16-a, care, transferată în iunie 1941 din Transbaikalia²⁴, era desfășurată alături, pentru a fi folosită împotriva României sau, și mai mult probabil, împotriva Ungariei.

Astfel, ea reliefa planul strategic al sovieticilor: armata a 9-a, cea mai puternică în primul eșalon strategic, ca și Armata a 19-a, cea mai puternică în al doilea eșalon strategic, desfășurată nemijlocit în spatele acesteia, erau îndreptate împotriva României.

Concomitent, corpurile aeropurtate ale Armatei Roșii, care aveau, în afară de infanteria aeropurtată obișnuită, o artilerie destul de puternică și chiar batalioane de tancuri-amfibii, erau desfășurate de așa manieră încât să poată fi folosite fără dislocare: Corpurile al 4-lea și al 5-lea – împotriva Germaniei, al 3-lea – împotriva României, iar primul și al doilea, atât împotriva României, cât și împotriva Cehoslovaciei sau Austriei, urmând să taie simultan, în România, magistralele petroliere montane²⁵.

Flotila de pe Dunăre, înființată în 1940, pierzându-și rolul defensiv, putea fi folosită numai în ofensivă, pentru amenințarea conductelor de petrol românești neapărate²⁶. În același scop putea fi folosit și Corpul al 9-lea cu destinație specială, desfășurat la frontiera cu România în iunie 1941²⁷, și care urma să fie debarcat de pe vasele de război ale Flotei Mării Negre. Printre altele, la 13 iunie 1941, efectivul corpului, de la ofițeri până la ostași, a primit scurte ghiduri de conversație ruso-române²⁸. La frontiera cu România a fost desfășurată Zona antiaeriană de sud, în componența căreia intrau prima și a patra brigadă antiaeriană²⁹. Faptul că, războiul începând altfel de cum credea Stalin, sovieticii au transferat Armatele a 16-a și a 19-a de pe Frontul de sud-vest, ne demonstrează că direcția românească, în planurile de agresiune ale U.R.S.S., era o direcție prioritară³⁰.

Despre planificarea loviturii împotriva României stă mărturie și faptul că, deja la începutul războiului, acționând după planuri elaborate anterior, strategii sovietici își concentrează atenția în direcția de sud-vest. La 22 iunie 1941, submarinele sovietice ies în larg către țărmurile României, Bulgariei și Turciei³¹. Aviația Flotei Mării Negre a efectuat un raid asupra obiectivelor militare din apropierea Bucureștilor, din regiunile petroliere și din porturile României³². Începând cu 22 iunie, ea desfășoară acțiuni militare intense lângă Tulcea, în sprijinul Flotei Militare Dunărene, cu scopul de a-i deschide accesul în amonte³³. La 25–26 iunie vasele militare ale Flotei Mării Negre își fac apariția în apropierea portului Constanța și deschid foc de artilerie în scopul debarcării de trupe de infanteriști marini. Concomitent, Flotila Militară Dunăreană începe operațiuni pentru debarcare de trupe în delta fluviului³⁴. La 26 iunie 1941, Corpul 4 aerian începe bombardarea teritoriilor petroliere de la Ploiești. După câteva zile de bombardament extracția petrolului se va reduce de două ori³⁵. Iar la mijlocul lunii august aviatorii sovietici vor distruge podul peste Dunăre, de lângă stația Cernavodă, deteriorând și conducta de petrol ce trecea pe sub el³⁶.

Chiar și în condițiile în care aproape toată aviația sovietică stătea imobilizată pe aerodromurile sale, s-au găsit destule forțe pentru a cauza o pagubă substanțială exploatarea petroliere românești. În altă situație, aviația sovietică ar fi fost în stare să paralizaze definitiv puterea militară, industrială și de război a inamicului.

Iată, deci, o ipoteză, asupra căreia istoricii ar trebui să reflecteze. Deocamdată, multe probleme sunt abordate în mod contradictoriu, reliefându-se, în cercurile istoricilor, o divergență evidentă a punctelor de vedere. În istoriografia sovietică, precum și în cea a republicilor fostei Uniuni, persistă părerea că Stalin nu s-a pregătit de un război preventiv. În anii 1992 – 1993, un șir de cercetători publică *Considerații cu privire la planul desfășurării strategice a forțelor Uniunii Sovietice în cazul unui război cu Germania și sateliții ei*³⁷, conform cărora, în cazul unei agresiuni din partea Germaniei, U.R.S.S. urma să aplice lovitura principală în direcția vest. Noi însă credem că aceasta era doar o variantă a acțiunilor sovietice posibile, dar nu unica. (Din păcate, alte variante n-au fost publicate, dar s-ar putea ca ele, în genere, să nu se fi păstrat până în zilele noastre.)

Din cauză că datele privind desfășurarea trupelor sovietice înainte de război sunt sumare, iar efectivul uman, ca și cel al tehnicii de război al unor unități militare nu întotdeauna corespunde statutului acesteia, ne vine greu să facem o analiză comparativă a forțelor diferitelor fronturi.

Totodată, trebuie să menționăm că la 30–31 august 1944, regiunea petrolieră Ploiești a fost eliberată, motiv pentru care trupele germane au fost lipsite de petrolul românesc³⁸. Cu toate acestea, Germania a continuat să lupte încă aproape un an.

Căci România, deși era principalul furnizor de petrol pentru Germania³⁹, nu era, totuși, unicul. Și mai există și combustibilul sintetic. Acesta poate servi drept temă de cercetare aparte.

Luând în considerație ipoteza expusă, devine evidentă însemnătatea pe care o avea pentru Uniunea Sovietică includerea în imperiu, concomitent cu Basarabia, și a nordului Bucovinei. U.R.S.S. năzuia să obțină o legătură feroviară directă Chișinău – Lvov prin Cernăuți⁴⁰. Magistrala se putea reface rapid. A fost necesară numai o zi pentru restabilirea traficului feroviar Lvov – Cernăuți⁴¹.

În ce privește motivele modificărilor teritoriale în regiunea orașului Herța și a împrejurimilor lui dispunem de foarte puține informații. O anumită explicație se poate găsi în telegrama Comandamentului Armatei a 3-a române din 29 iunie 1940, expedită de colonelul Halunga. În ea se remarcau, în special, următoarele: „Locotenentul trimis de colonelul Atanasiu (comandantul Grupării Tactice de pe Masivul Păduros Herța) să ia contact cu elementele ruse, intrate în Herța, a comunicat că rușii au declarat, că ei au mers până la Herța”⁴².

Regele României, Carol al II-lea, remarca în notele zilnice că orice încercare de a hotărî această problemă n-a avut succes: „Cum ne așteptam, U.R.S.S. nici nu vrea să vorbească despre Herța”⁴³. Cu părere de rău, în istoriografia sovietică, ca și în cele din republicile fostei U.R.S.S., despre aceste evenimente nici nu se amintește. Presupunerea că aceste schimbări teritoriale s-au făcut dintr-o eroare, după părerea noastră, nu este convingătoare.

Despre pretențiile teritoriale sovietice față de România, Berlinul a aflat, din surse diplomatice, încă la 23 iunie 1940. Ambasadorul german la Moscova, contele Schulemburg, comunica Ministerului Afacerilor Externe: „Molotov mi-a făcut astăzi următoarea declarație: Soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic caută, deocamdată, să soluționeze chestiunea pe cale pașnică, dar el intenționează să utilizeze forța, dacă guvernul român va respinge acordul pașnic. Revendicările sovietice se extind și asupra Bucovinei, în care locuiește populația ucraineană”⁴⁴.

Argumentând necesitatea modificărilor teritoriale, partea sovietică folosea și factorul etnic. Nu întâmplător, în cunoscuta notă înaintată României la 26 iunie, se vorbește, între altele, despre transmiterea „către Uniunea Sovietică a acelei părți a Bucovinei, a cărei populație este legată, în marea sa majoritate, de Ucraina Sovietică prin destinul istoric comun, cât și prin comunitatea de limbă și componență națională”⁴⁵.

Motivarea etnică a fost aplicată și în cazul Basarabiei, dar fără nici un temei, afirmându-se aberant că Basarabia e „populată în principal cu ucraineni”⁴⁶. Chiar în timpul convorbirilor confidentiale cu ministrul României la Moscova, Gh. Davidescu, la obiecțiile acestuia privind componența etnică, Molotov declara că „partea dominantă a populației este ucraineană”⁴⁷. În ce privește Bucovina, Molotov specifică, totuși, că nu este vorba de întreaga provincie, ci numai de partea nordică, legată cu Basarabia, „în care majoritatea sunt ucraineni”⁴⁸.

Peste puțin timp, Berlinul va profita de situația creată în urma satisfacerii de către partea română a pretențiilor ultimative. În timpul întâlnirii de la München din mai 1941, Hitler i-a propus mareșalului I. Antonescu să participe la realizarea planului „Barbarossa”, remarcând că pentru România aceasta-i unica posibilitate de a recăpăta Basarabia și nordul Bucovinei⁴⁹.

Cotitura neașteptată din relațiile sovieto-române, produsă în condițiile activității militare germane în Europa de Vest, a provocat îngrijorarea oamenilor politici și diplomaților. Însuși Schulemburg, în scrisoarea sa către secretarul de stat Weitzeker din 11 iunie 1940, sublinia: „După cum se știe, guvernul sovietic își justifică pretențiile prin faptul că Bucovina este populată de ucraineni. Dar întrucât aceasta se referă doar la partea de nord a teritoriului, în cele din urmă, Uniunea Sovietică s-a mulțumit numai cu această parte. Eu nu pot să scap de senzația că inspiratorii și autorii cerințelor de a ceda Bucovina de nord au fost cercurile ucrainene de la Kremlin”⁵⁰. Potrivit afirmației lui Schulemburg, în timpul convorbirii Stalin a fost gata să facă unele concesii în alte părți ale frontierei cu Germania, considerând imposibil însă să facă aceasta în acele regiuni „unde locuiesc ucraineni”⁵¹.

Potrivit opiniei ambasadorului, o asemenea desfășurare a evenimentelor a fost posibilă datorită influenței tânărului diplomat Pavlov, pe care Stalin îl numea „micul nostru ucrainean”⁵². Considerăm că acest Pavlov nu a jucat un rol esențial în hotărârea chestiunii date. Se poate presupune că motivul principal trebuie căutat în importanța pe care o atribuia conducerea sovietică capului de pod basarabeian și asigurării lui cu comunicații.

Mai târziu, factorul etnic nu era luat în genere în considerație de diplomația sovietică. G. Hilger scria în memoriile sale: „Includerea Bucovinei de nord în componența Uniunii Sovietice constituia o încălcare a acordurilor germano-sovietice. Când ambasadorul i-a exprimat lui Molotov un protest împotriva acestui act, acesta nu numai că a încercat să îndreptățească pasul sovietic, dar a și adăugat că în caz că guvernul sovietic va manifesta interes și față de includerea Bucovinei de sud, el (guvernul sovietic – n.n.) așteaptă sprijin din partea guvernului german”⁵³.

Menționăm că, în tratativele cu Germania, Moscova, contrar principiului etnic, a ridicat din nou chestiunea părții de sud a Bucovinei. Astfel, în timpul convorbirii cu Hitler, la 13 noiembrie 1940, Molotov a declarat că în noile împrejurări „Germania trebuie să înțeleagă cointeresarea rușilor în Bucovina de sud”⁵⁴. Fürherul a răspuns la aceasta „că dacă chiar numai o parte din Bucovina va rămâne sub stăpânirea Rusiei, aceasta deja va fi o cedare considerabilă din partea Germaniei. În corespundere cu înțelegerea orală, fostul teritoriu austriac trebuie să facă parte din sfera de influență

germană. În afară de aceasta, teritoriile intrate în zona rusească erau indicate cu numele Basarabia. Referitor la Bucovina în acord nu exista nici un cuvânt⁵⁵.

În timpul convorbirilor germano-sovietice s-a invocat nu o dată necesitatea schimbărilor de frontieră pe baza principiului etnic. Acest argument era folosit mai cu seamă de partea sovietică, care, foarte insistent, dar destul de stângaci, făcea referință la problema ucraineană. Probabil, s-ar cuveni să amintim aici fraza rostită de Stalin atunci când îi înmâna lui Schulemburg textul comunicatului comun sovieto-german cu privire la intrarea trupelor sovietice în Polonia în toamna anului 1939: „Dar să nu uitați că nici romanii antici nu intrau în luptă goi, ci se apărau cu scuturile. Iar astăzi rolul acestor scuturi, care ne apără de opinia publică a popoarelor noastre, revine comunicatelor alcătuite cu măiestrie⁵⁶.”

Astfel, conchidem că pentru rezolvarea problemelor complexe privind teritoriile de la frontierele vestice (inclusiv ale Basarabiei și Bucovinei), conducerea sovietică nu considera factorul etnic drept factor relevant, ci îl folosea doar cu rol de „scut”. Ca prioritari erau considerați doar factorii geopolitici și geostrategici.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Hilger, G., 1939-4: *svidetelstva ocevîdta*, în *Diplomatikeskii ejegodnik*, 1989, Moskva, 1991, p. 329.
2. Fleischauer, I., *Pact Hitler, Stalin i inițiativa ghermanskoj diplomatii. 1938-1939*, Moskva, 1991, p. 292-293.
3. *Perepiska Predsedatelea Soveta Ministrov SSR s Prezidentami SȘA i Premier-Ministrami Velikobritanii vo vremea Velikoj Otecestvennoj voinî 1941-1945 gg.* T. 1., Moskva, 1958, p. 10-11.
4. *SSSR - Ghermania. 1939-1941. Documenti i materialî o sovetско-ghermanskîh otnoșeniab s senteabria 1939 po tuli 1941 gg. v 2-b t.*, T.1, Vilnius, 1989, p. 61-62.
5. *Sovetsko-ghermanskîe dokumenti 1939-1941 gg. Iz arhiva ŢK KPSS*, în *Novaia i noveșiaia istoria*, 1993, Nr. 1, p. 89-90.
6. Semireaga, M., *Tainî stalinskoj diplomatii. 1939-1941*, Moskva, 1992, p. 43.
7. *Pactul Ribbentrop - Molotov și consecințele lui pentru Basarabia*. Culegere de documente, Chișinău, 1991, p. 12.
8. Suvorov, V., *Ledokol. Kto nacial vtoruiu mirovuiu voinu? : Nefantasticeskaia povesti-dokument*, Moskva, 1993, p. 130-131.
9. Negrici, A., *Vneșneaia politika Anglii. 1939-1941 gg.*, Moskva, 1963, p. 182.
10. Sippols, V., *Tainie documenti „Strannoï voini”*, în *Novaia i noveșiaia istoria*, 1993, Nr. 2, p. 97.
11. Churchill, W., *Vtoraia mirovaia voina*, V 3-h kn. Kn. 1, T. 1-2, Moskva, 1991, p. 260-261.
12. *Iz postanovlenii ŢK VKP(b)*, în *Izvestia ŢK KPSS*, 1990, Nr. 1, p. 260-261.
13. Volkogonov, D., *Etu versiū uje oprovergla istoria*, în *Izvestia*, 1993, 16 ianvarea; Danilov, V., *Gotovil li Stalin napadenie na Ghermaniū?*, în *Komsomoliskaia pravda*, 1992, 4 ianv.; Kiselev, V., *Upreamie fakti naciala voini*, în *Voenoistoriceskii jurnal* (mai departe - V.I.J.), t. 1992, Nr. 2; Suvorov, V., *Ledokol*; Suvorov, V., Deni, M., *Kogda nacialas vtoraia mirovaia voina? : Nefantasticeskaia povesti-dokument*, Moskva, 1994.
14. Suvorov, V., *Ledokol*, p. 150.
15. Teleghin, F., *Ispolzovanie fașistskoj Ghermaniei resursov okkupirovannîh i zavisimîh stran Evropi dlia voini protiv SSSR*, în *V.I.J.*, 1961, Nr. 6, p. 44-45.
16. Egorov, A., *Taktika i operativnoe iskusstvo RKKA na novom Etape*, în *V.I.J.*, 1963, Nr. 10, p. 31.

17. Kazakov, L., Tokarev, N., *Slavnîe tradiții. (Iz istorii Kzasnoznamenennogo Odesskogo voennogo okrûa)*, în *V.I.J.*, 1992, Nr.1, p. 83.
18. Suvorov, V., *Ledokol*, p. 148.
19. Aruşunean, B., *Boevîe deistvia 12-i armii v nacialnîi period voînî*, în *V.I.J.*, 1973, Nr. 6, p. 24.
20. *Gotovil li SSSR preventivnîi udar? ; Iz arhivov Ministerstva Oboronî SSSR*. Publ. Ziuzina E., în *V.I.J.*, 1992, Nr. 1, p. 28.
21. Zaharov, M., *Gheneralnîi ştab v predvoennîe godî*, Moskva, 1989, p. 262.
22. Bagramean, I., *Tak nacialnas voina*, Kiev, 1975, p. 62.
23. Suvorov, V., *Op. cit.*, p. 116.
24. Lukin, M., *Smolenskoe srajenie*, în *V.I.J.*, 1979, Nr. 7, p. 42.
25. Suvorov, V., *Op. cit.*, p. 116.
26. *Ibidem*, p. 128-129.
27. Zaharov, M., *Op. cit.*, p. 272.
28. Suvorov, V., *Op. cit.*, p. 224.
29. Koldunov, A., *Organizația i vedenie protivovozduşnoi oboronî po opîtu nacialnogo perioda Velikoi Otecestvennoi voînî*, în *V.I.J.*, 1984, Nr. 4, p. 15.
30. Gorikov, Iu., *Gotovil li Stalin uprejdaiüşcii udar protiv Ghitlera v 1941*, în *Novaia i noveîşiaia istoria*, 1993, Nr. 3, p. 39.
31. Suvorov, V., *Op. cit.*, p. 328.
32. Kazakov, L., Tokarev, N., *Op. cit.*, p. 83.
33. Azarov, I., *Osajdionnaia Odessa*, Moskva, 1961, p. 24.
34. Suvorov, V., *Op. cit.*, p. 328.
35. Azarov, I., *Op. cit.*, p. 58.
36. *Ibidem*.
37. Gorikov, Iu., *Op. cit.*; *Gotovil li SSSR preventivnîi udar? ; Kiselev, V., Op. cit.*
38. *Istoria Rumânii. 1918-1970*. (Col red.: Lebedev N., Iazikova A. ş.a.), Moskva, 1971, p. 416.
39. Tippelskirh, K., *Istoria utoroi mirovoi voînî, T. 2. - 1943-1945*, Sankt-Petersburg, 1994, p. 175-176.
40. *Pactul Molotov - Ribbentrop*, p. 15.
41. *Pravda*, 1940, 4 iulea.
42. *Bătălia pentru Bucovina*, Ed. S. Neagoe, Timişoara, 1992, p. 158.
43. Gherman, I., *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei şi Ţinutului Herţa*, Bucureşti, 1993, p. 84.
44. *SSSR-Ghermania*, T. 2, p. 56.
45. *Spokonvicina ukrainsika zemlea: Zb. dokumentiv i materialiv*, Ujgorod, 1990, p. 381.
46. *Ibidem*, p. 380.
47. *Pactul Molotov - Ribbentrop*, p. 23.
48. *Ibidem*.
49. *Pokazania voennoplennogo rumânskogo marşala I. Antonescu o nacialne podgotovki napadenia Rumânii i Ghermanii na Sovetskii Soiuz. 6 ianvarea 1946 g.*, în *Izvestia ŢK KPSS*, 1990, Nr. 5, p. 313.
50. *Diplomația cotropitorilor: Repercusiunile ei asupra Basarabiei şi Bucovinei de nord*. Culegere de documente, Chişinău, 1992, p. 158.
51. *Ibidem*.
52. *Ibidem*, p. 159.
53. Hilger, G., *Op. cit.*, p. 329.
54. *SSSR-Ghermania*. T. 2, p. 113.
55. *Ibidem*.
56. Hilger, G., *Op. cit.*, p. 318.

SUMMARY

Accomplished on the background of the Soviet-German political alliance, the taking over of Bessarabia and Northern Bukovina by the Soviet Union still gives rise to a series of confusions. The author tries to analyse the situation between June 1940 and July 1941, that characterised the relations between the two aggressive powers, with regard to the destiny of Bessarabia and Bukovina. He also drafts possible scenarios, gives out original hypotheses and in the end concludes that in order to solve the complex issues of the frontier territories in the west, Bessarabia's and Bukovina's inclusive, the Soviet authorities didn't consider the ethnic factor as decisive, using it merely as „shield“. Only geopolitics and geostrategical factors mattered.

Personalități bucovinene

CLAUDIU ISOPESCU, ANIMATORUL TRADUCERILOR ITALIENE DIN LITERATURA ROMÂNĂ (II)*

Pavel Țugui

București

Merite tot atât de importante are Claudiu Isopescu în popularizarea și traducerea literaturii române clasice și moderne în limba italiană și inițierea unor studenți și tineri publiciști italieni în domeniile de cunoaștere și cercetare a limbii și literaturii române. Mărturie a acestei activități neostenite o constituie corespondența lui Claudiu Isopescu cu G. Călinescu¹, Camil Petrescu², Liviu Rebreanu³, și scrisorile trimise autorităților de stat din București, pe care le reproducem în continuare.

1.

„Domnule Ministru⁴,
Subsemnatul prof. Claudiu Isopescu cu onoare Vă rog să binevoiți a-mi aproba următoarea cerere:

La sfârșitul anului 1929 a apărut un volum mare de 370 pagini, o antologie de nuvele polone, iar în curând vor apare o antologie de nuvele ungurești și una de nuvele bulgare, toate în traducere italiană. Pregătesc și eu o antologie de prozatori români cu concursul studenților italieni de la Facultatea de Litere din Roma, dar cum suma ce au dat-o Polonii, Ungurii și Bulgarii – 8 000 lire – editorului mi se pare exagerată, o voi publica la Casa de Editură «Maia» din Milano⁵. Antologia de nuvele românești nu va putea fi tipărită atât de curând, apoi din literatura noastră nu se găsesc acum în comerț decât 3 volume (*Poesiile* lui Eminescu traduse de d-l prof. R. Ortiz, *Năpasta* lui Caragiale tradusă de d-na Agnese Silvestri și un volum de nuvele de I. Al. Brătescu-Voinești traduse de studentul Enzo Loreti); din literatura ungară, polonă, bulgară s-au tradus în ultimii trei ani și s-au publicat un număr considerabil de volume. Pentru a deștepta interes pentru literatura noastră în masele cât mai adânci ale poporului italian m-am hotărât să mai dedic un fascicol din revista *Due lire di novelle* prozatorilor români, care ar urma să apară la 20 Martie. Dar cum Ungurii care au dedicat un asemenea număr scriitorilor Unguri au cumpărat și distribuit 4 000 de exemplare numai printre studenții de la toate Universitățile italiene, Vă rog să binevoiți a aproba ca din fascicolul ce urmează să apară să se cumpere din fondul de propagandă 1 000

* Vezi începutul în *Glasul Bucovinei*, nr. 3(15)1997.

exemplare, cari cu reducerea de 30% ce ni se acordă ar costa 1 400 lire. Mă oblig eu să mă îngrijesc de distribuirea revistei printre studenții italieni de la Universitățile din Roma, Torino, Venezia, Florența, Pisa, Napoli, Palermo și Cagliari. Astfel am reuși să deșteptăm mai mult interes pentru cultura noastră printre viitorii conducători ai Italiei. Binevoii a dispune ca suma aprobată să fie trimisă direct Casei de Editură «Maia», Milano, Via Rugabella 9, Italia.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea distinsei considerațiuni.

Roma, 17 Februarie 1929

dr. Claudiu Isopescu
Via Novara 43
Roma (127)
Italia“

*
* *

Memoriul lui Isopescu este trimis de ministrul G. G. Mironescu la Direcția Presei și Informațiilor, din iunie 1928, condusă de Eugen Filotti. (Despre acestea, vezi L. Blaga, *Din Activitatea diplomatică*, vol. I, p. 52.) Cu experiența diplomatică pe care o câștigase în timpul cât a fost atașat de presă la Praga, Eugen Filotti a devenit factorul administrativ și politic principal în organizarea muncii atașatilor de presă români, în majoritatea lor scriitori de prestigiu ca L. Blaga, A. Cotruș, Șt. Nenițescu și alții. De orientare politică centru-stânga, apreciat de lideri ai P.N.Ț., de diplomați ca I. G. Duca, N. Titulescu, G. G. Mironescu, de savanți ca N. Iorga, Gh. Marinescu, Emil Racoviță etc., E. Filotti apelează la amicul său Aron Cotruș să-i înlesnească relații de muncă și cu Claudiu Isopescu, conferențiar la Universitatea din Roma. Atât Eugen Filotti, cât și Aron Cotruș și Claudiu Isopescu, datorită orientării lor civice și stăruințelor de realizare a popularizării culturii române în Italia, nu se înțelegeau deloc cu Th. Solacolu, atașat de presă de orientare liberală, pe lângă Legația Română din Roma, spirit aristocrat comod, preocupat îndeosebi de propriile interese, de recepții, excursii etc. Personajul a fost caracterizat de Nicolae Iorga într-o sintagmă memorabilă: „Solutus cullus“.

Eugen Filotti îi dă asigurări conferențiarului C. Isopescu că-l va sprijini în „campania de traducere“ a literaturii române, prin obținerea sumelor necesare de la guvernul I. Maniu. Claudiu Isopescu, împreună cu Aron Cotruș, angajează contracte cu diferite case de edituri, încât anul 1929 se încheie cu un bilanț pozitiv, raportat de Aron Cotruș lui Eugen Filotti la 15 noiembrie 1929. (Cf. art. din *Steaua*, nr. 7, 1986, p. 16-17.)

În decembrie 1929, Cladiu Isopescu trimite unele propuneri pentru încheierea de contracte cu edituri italiene. Raportul este studiat de Alexandru Marcu, din Direcția Presei, care întocmește următorul referat:

2.

„Studiind propunerea Casei de Editură «Sapientia» din Roma, privitoare la o colecție de traduceri din literatura românească, supun atenției Dv. următoarele observațiuni:

1) Principial, sunt de părere ca toate traducerile de acest fel să fie puse sub auspiciile Caselor de Editură din țările în care urmează să se publice, colaborarea noastră trebuind a se limita la desemnarea autorilor, la eventuala controlare a traducerilor din punct de vedere stilistic și la o subvenție, care să se acorde în schimbul unui număr de exemplare din fiecare traducere, exemplare ce vor servi propagandei noastre directe.

În acest fel, propunerea Casei «Sapientia» convine în totul acestui punct de vedere.

2) Cunosc atât publicațiile «Sapientiei», cât și pe Dl. Sampieri, directorul său. Această Casă de Editură, deși fondată numai de câțiva ani, se bucură de auspiciile directe a zece din cei mai cunoscuți scriitori italieni. Dl. Sampieri personal se ocupă de mulți ani de propaganda românească în Italia. (În ultimul timp a consacrat României un număr special din revista *Rassegna Economica* pe care o conduce.)

Edițiile sale sunt bine îngrijite din punct de vedere tehnic și foarte bine apreciate de critica italiană. Ca mijloace de răspândire, fără a putea rivaliza cu vechile Case de Editură, «Sapientia» nu poate lăsa nimic de dorit.

3) Pentru coordonarea planului de lucru cu inițiativele personale ale D-lui C. Isopescu, sunt de părere să i se ceară acestuia din urmă un raport amănunțit asupra intențiilor sale și asupra eventualelor aranjamente cu Casa de Editură «Maia» și «Nuovo Italia» (Case de Editură care, în nici un caz, nu prezintă garanțiile pe care le poate prezenta «Sapientia»).

4) Ideea de a pune colecția de traduceri românești sub auspiciile unui scriitor italian și a unui scriitor român (mă gândesc la Dl. Mihail Sadoveanu – colecția fiind în special de romane și povestiri), mi se pare iarăși foarte nimerită.

5) Propunerile de ordin financiar mi se par acceptabile. Pentru anul în curs s-ar publica patru volume pentru care ar fi să se acorde o subvenție de 16 000 l.it (=140 000 de lei), în schimbul căreia propaganda noastră în Italia ar dispune de 1 600 volume de distribuit, plus răspândirea lor în librării.

În acest fel și convins, din experiență proprie, cât de avantajată a fost propaganda ungară și rusă în Italia prin publicarea colecțiilor unitare de traduceri, precum *Slavia*, *Ungarica*, *Il Genio Russo* etc., sunt de părere să se accepte oferta Casei de Editură «Sapientia», care urmează să ia asupra-și obligația de a plăti traducătorii și drepturile de autor, precum și de aceea de a publica o colecție aparte (cu titlul *Il Romanzo rumeno*, de ex.), ceea ce ar spori posibilitățile de afirmare și răspândire.

București, 8 Ianuarie 1930

Alexandru Marcu“

(*Ibidem*, f. 64, 64/V)

Pe textul lui Al. Marcu apare rezoluția: „9.1.930. Sunt de acord cu propunerile D-lui Marcu. Răspunsurile către «Sapientia» se vor da după primirea raportului D-lui Isopescu. Tratatările în legătură cu «Sapientia» vor fi date în sarcina D-lui Solacolu. Eugen Filotti“.

Cu nr. 00071 din 10 ianuarie 1930, Direcția Presei și Informațiilor din M.A.S. îi precizează lui C. Isopescu că „pentru coordonarea propagandei noastre în Italia, prin traduceri din literatura românească în special, avem absolută nevoie de toate datele necesare în legătură cu ceea ce s-a realizat în această direcție până în prezent“. Elogiind „fericitele și lăudabilele... inițiative“ ale bucovineanului, Direcția Presei îi solicită „un raport cât mai amănunțit“ despre colaborarea cu Editurile „Maia“ și

„Nuova Italia“, ce a făcut cu sumele primite de la Minister în anul 1929, în urma contractelor ce le-a încheiat.

În urma adresei citate, conferențiarul român trimite lui Eugen Filotti următorul raport:

3.

„Domnule Director,

Drept răspuns la amabila și binevenita Dv. adresă din 10 ian. a. c. am onoarea a Vă exprima cele mai adânc simțite mulțumiri pentru frumoasa inițiativă de a da un impuls și mai mare acțiunii culturale atât de imperios necesară în Italia și a Vă comunica următoarele:

1) Cu privire la realizările de până acum țin să Vă reamintesc că și în anul 1929 s-a continuat propaganda culturală prin articole și traduceri publicate de subsemnatul și de colaboratorii mei italieni în ziare și reviste din Italia. Socotind că prin această activitate s-a atras întru câțva atenția opiniei publice de aici asupra culturii noastre am început a publica volume de traduceri, cari au fost bine primite de public și de presă. Pentru a dovedi aceasta ajunge să spun că volumul *Nicolino Bugia* e epuizat de o lună, deci după 11 luni de la apariție. Pe lângă volumul *L'uomo del sogno* de d. Cezar Petrescu, publicat prin îngrijirea d-lui prof. Ettore Lo Gatto, secretarul Institutului «Europa Orientale», au apărut, prin îngrijirea subsemnatului, volumele: 1) *Mala Sorte* de Caragiale; 2) *Nicolino Bugia* de d. Brătescu-Voinești; 3) *Il Divorzio* de Caragiale; 4) *Servilia* de d. Rebreanu; 5) *La signora Cuparencu* de d. Pătrășcanu; 6) *Una lettera smarrita* de Caragiale; 7) *Due Amori* de d. Agârbiceanu; 8) *La Pazzia di Andrea Pietraru* de d. Camil Petrescu⁶; 9) *La sinfonia fantastica* de d. Cezar Petrescu. Afară de aceasta am publicat un număr din revista *Due lire di novelle* cu 19 traduceri din autori români și am contribuit la publicarea numărului românesc din revista *Il Giornale di Politica e di Letteratura*.

2) Casele de Editură «Maia» și «La Nuova Italia» publică volume de traduceri cu condiția să cumpărăm între 200–250 exemplare din fiecare volum. Am fost obligat să accept această condiție, deoarece guvernele Ungariei, Poloniei, Bulgariei etc. cumpără chiar și 500–600 exemplare, apoi exemplarele cumpărate sunt necesare pentru a le trimite în omagiu la biblioteci, la profesori, la scriitori, la ziariști, la studenți de la toate universitățile italiene. În cursul anului 1930 voi publica volume și la alte Case de Editură.

3) De la onor. Minister de Externe am primit, în anul 1929, 5 000 lire pentru exemplarele cumpărate din n-rul românesc publicat de *Giornale di Politica e di Letteratura* și 50 000 lei = 5 680 lire, pe cari le-am întrebuițat în modul următor: 1) 1 400 lire pentru exemplarele (1 000) din n-rul românesc publicat de revista *Due lire di novelle*; 2) 175 lire extrasele (200) din articolul *Il Decennale dell'adunata di Alba Iulia*; 3) 101 lire extrasele (1 000) din studiul *Antiche attestazioni italiane della latinità dei Romani*; 4) 200 lire extrasele (250) din articolul *L'Italia e le origini della nuova letteratura romena*; 5) 118 lire extrasele (100) din comunicarea «Il poeta Asachi a Roma»; 6) 240 lire traducerea articolului d-lui Iorga *Venezia ed i Romeni*; 7) 500 lire prefața la volumul *Una lettera smarrita*; 8) 2 046 lire volumele (220) *Il Divorzio* de Caragiale; 9) 1 226 lire volumele (250) *Servilia* de d. Rebreanu. Afară de

suma – nu indiferentă – ce am cheltuit-o pentru trimiterea prin poștă a atâtor exemplare din volumele apărute am adăogat din punga mea 326 lire ca să pot plăti toate aceste exemplare ($5\ 680+326=6\ 006$). Afară de aceasta am primit sumele obținute prin d-nii Camil Petrescu și D.D. Pătrășcanu pentru volumele d-lor.

4) Pentru volumele apărute sunt dator editorului următoarele sume: 1 981 lire pentru *La sinfonia fantastica* de d. Petrescu; 1 441 lire pentru *Due Amori* de d. Agârbiceanu; 901 lire pentru *Una lettera smarrita*, la care se adaugă suma de 326 lire de mai sus ce am dat-o din punga mea, în total 4 649 lire. Cum editorul nu vrea să publice alte volume până ce nu voi fi achitat volumele cumpărate, Vă rog să binevoiți a dispune ca această sumă de 4 649 lire să-mi fie trimisă cât mai curând și dacă e posibil chiar telegrafic.

5) În anul 1930 voi publica 1) un volum mai mare de nuvele de d. Brătescu-Voi-nești (e gata pentru tipar); 2) un volum de nuvele de Ion Gorun (sub tipar); 3) romanul *Viața la țară* de D. Zamfirescu (cu o prefață a d-lui prof. Farinelli) e gata pentru tipar; 4) *Moara cu noroc* și alte nuvele de I. Slavici, cu o prefață a d-lui prof. Crescini (e gata pentru tipar); 5) *Ciuleandra*, cu o prefață a d-lui prof. Bertoni (e gata pentru tipar); 6) romanul *Ion* cu o prefață a d-lui prof. Ortiz (volumul I e tipărit, volumul al 2-lea e sub tipar); 7) un volum de nuvele de d. Cezar Petrescu (e gata pentru tipar); 8) *Alexandru Lăpușneanu* și alte nuvele de Negruzzi (e gata pentru tipar); 9) *Stana* de d. Agârbiceanu (e gata pentru tipar); 10) *L'Italia vista da un romeno* de d. Iorga cu o prefață a d-lui prof. Bertoni (e sub tipar); 11) *Amintiri din copilărie* de Creangă (în lucru); 12) *Venea o moară pe Siret* de d. Sadoveanu (în lucru) 13) *Bujoreștii* de C. Teodorian (în lucru); 14) un volum de nuvele de Delavrancea (în lucru); 15) *Cucoana Olimpia* de d. L. Mantu (în lucru); 16) un volum de d-na Marino Moscu (în lucru); apoi se vor traduce 17) un volum de d. Ionel Teodoreanu; 18) un volum de d. Gib Mihăescu; 19) *Calea Victoriei* de d. Cezar Petrescu și 20) *Pădurea spânzuraților* de d. Rebreanu (traducerea e pe sfârșite). Mai e apoi sub tipar un volum al d-lui Iorga *Arte e letteratura romana*.

Pe lângă aceasta am teze de seminar pe care le voi publica: 1) L. Cialdea, un studiu asupra Basarabiei; 2) Cialdea, un studiu asupra Ardealului, în care pune față în față teza noastră cu cea ungară și combate unele afirmațiuni false din volumul *L'Ungheria* apărut de curând. (Studiu foarte bun și actual, ce aș dori să-l publicăm chiar pe socoteala noastră, dacă nu voi reuși să-l public într-o revistă de aici.) 3) Marco Pompilio, *Luceafărul lui Eminescu* (studiu estetic); 4) Maria Bulciolu, *Bocete în România și în Sardinia*; 5) Lucia Santangelo, *Jocul călușarilor*. Alte teze trebuie să dau la alți studenți. S-ar putea publica în 1931 un buletin al seminarului de românește de aici, dar e mai bine să public aceste lucrări în reviste italiene.

Cum în Italia nu poate fi pentru moment vorba de o acțiune de propagandă politică, singurul teren de apropiere între poporul român și cel italian e o cât mai intensă acțiune culturală. Cărțile publicate sunt recenzate în ziare și reviste, astfel că publicând mereu volume de traduceri și studii dăm presei posibilitatea să se ocupe mai des de noi, dar e absolut necesar să facem în Italia o expoziție de artă bisericească, de costume naționale, de artă modernă, să dăm concerte, din programul cărora să nu lipsească cântecele populare și poate jocuri naționale.

Fac apel la Dv. să binevoiți a-mi da întreg concursul ca să pot continua acțiunea dusă până acum cu imense sacrificii personale. E nevoie să retribuim cât de puțin și pe traducători (Ungurii plătesc pentru fiecare volum 1 000 lire traducătorilor, noi am putea măcar 3–400 lire) și pe autorii prefețelor. Cum d-ra prof. Agnese Silvestri-Georgi

a lucrat atât de mult pentru țară, rog să binevoiți a-i aproba ca modest premiu suma de 2 000 lire (adresa: Via dei Gracchi 81, Roma). Ar fi necesar să retribuim cât de puțin (câte 50, 100, 150 și 500 lire) pe recenziții volumelor, iar alții să fie decorați. Aș dori apoi să se acorde unor studenți italieni, precum și d. prof. Biscottini câte o sumă ca să meargă studenții la Văleni la cursurile d-lui Iorga, iar d. Biscottini să viziteze țara.

N-aș putea preciza suma ce-mi va fi necesară pentru acțiunea culturală ce o voi desfășura aici prin traduceri, studii, articole, conferințe și cărți românești, ca să pot completa biblioteca română ce am întemeiat-o la Facultatea de Litere, dar presupun că afară de suma de 4 649 lire, ce o aștept cât mai curând, îmi va fi suficientă suma de 250 000 lei, pe care aș dori să o primesc în rate. Am chitanțe în regulă și la sumele primite am adăogat din sărăcia mea (pentru cheltuieli de poștă, corespondență cu editori, ziare, trimiterea corecturilor și chiar trimiterea banilor la editori). Din activitatea mea m-am ales cu o datorie de 635 000 lei, pentru care plătesc procente mari și Vă rog să credeți că voi întrebuița suma ce mi se va aproba cu cea mai mare prudență și numai în folosul acțiunii culturale. Nu îndrăznesc să cer pentru mine nimic, căci m-am resemnat și cu dureroasa afirmație a unei mari personalități italiene, care cunoaște rezultatele muncii mele, și anume: «n-ar fi poate rău dacă ai putea trăi o viață mai conformă cu rolul frumos ce-l ai aici la noi». Voi fi mulțumit dacă mi se acordă și de acum înainte subvenția de 1 000 lire lunar și dacă mi se va acorda tot sprijinul ca să pot fi cât mai folositor țării. Ca și până acum, voi păstra chitanțele și dacă doriți, Vă pot trimite copii legalizate de onor. Legație; țin să păstrez originalele, căci după atâtea privațiuni îndurate ca să pot lucra n-aș dori să fiu acuzat că am atins un ban din sumele acordate pentru acțiunea mea de aici.

Primiți, Vă rog, Domnule Director, asigurarea celor mai alese sentimente de înaltă considerațiune.

Roma, 16 Ian. 1930

Claudiu Isopescu
Via Novara 43

Domniei Sale Domnului Director al Presei și Informațiilor – București“

(Ibidem, f.68, 68/v., 69, 69/v.)

Raportul lui C. Isopescu este studiat de Alex. Marcu, subdirector al Direcției Presei și Informațiilor, care redactează următorul text dactilo (f. 58, 58/v.):

4.

„REFERAT

Examinând răspunsul d-lui Claudiu Isopescu, provocat de intervenția noastră de a ne da lămuriri cu privire la activitatea sa în Italia și la angajamentele ce are față de diferitele Case de Editură, spre a putea da curs propunerii Casei de Editură «Sapientia» făcută prin Dl. Solacolu, Atașat de Presă la Roma, am constatat următoarele: a) Din răspunsul d-lui Isopescu nu rezultă dacă are vreun angajament precis

(eventual un contract editorial) cu Casele de Editură «Maia» și «Nuova Italia». De asemenea, în ce privește calitatea d-sale de conducător al Colecției de traduceri românești, nu ne precizează dacă această calitate îi este retribuită și, eventual, cu ce sumă. De obicei Casele de Editură plătesc astfel de colaborări, cât și traducerea pe care le publică.

b) În ce privește distribuirea gratuită a celor 200–250 exemplare reținute și plătite de această Direcțiune, cred că această distribuire ar trebui făcută prin Atașajii noștri din Italia.

c) Din răspunsul d-lui Isopescu rezultă că în cursul acestui an va publica «volume și la alte Case de Editură», fără a ne preciza – contrar cererii noastre – care vor fi aceste Case de Editură.

d) În ce privește justificarea sumelor ce i s-au trimis în decursul anului 1929, se constată că dl. Isopescu nu precizează întrebunțarea sumelor ce i s-au trimis în urma intervenției d-lor Camil Petrescu și D. D. Pătrășcanu. Pe de altă parte, dl. Isopescu revendică o datorie de 4 649 l.it. pentru volume editate fără avizul nostru prealabil. În felul acesta cred că apare și mai evidentă oportunitatea dorinței de a fi înștiințat anticipat de dl. Isopescu, ori de câte ori ia vreo inițiativă, spre a putea coordona atât programul de lucru, cât și sumele pe care le avem la dispoziție pentru fiecare țară în parte.

De altfel, observ în treacăt că dl. Isopescu nu se mulțumește a revendica această datorie de la Direcția Presii, ci protestează contra neachitării și prin orice mijloace îi stau la îndemână. (Vezi de ex. articolul d-lui Profesor N. Iorga din *Neamul Românesc* de la 18/I/1930). Cred că ar trebui să i se atragă atenția în acest sens, spre a nu risca să dăm impresia că Direcția Presei se dezinteresează de activitatea sa propagandistică, cu toată sollicitudinea pe care i-a arătat-o fie chiar și personal. Cu atât mai mult, cu cât suntem informați că dl. Isopescu, pe lângă subvenția ce i se acordă lunar de această Direcție, primește atari subvenții de la alte Instituții și Ministere. Poate că ar fi bine să i se ceară precizări și în această privință.

e) În concluzie:

Apreciind activitatea trecută și viitoare a d-lui Claudiu Isopescu, nu ne putem opri a sublinia necesitatea unei colaborări între d-sa și Atașajii noștri de Presă din Italia, atât în ce privește raporturile cu diferitele Case de Editură, cât și plasarea, răspândirea și finanțarea traducerilor.

Numai în felul acesta s-ar putea da curs ofertei Casei de Editură «Sapientia» făcută prin dl. Solacolu⁷. Deoarece cred că ar fi riscat să acceptăm această ofertă, pentru ca apoi, fără avizul nostru prealabil, dl. Claudiu Isopescu să contracteze, în numele nostru, alte angajamente.

În orice caz, oferta Casei de Editură «Sapientia» nu poate rămâne fără răspuns.

23.I.1930

SUBDIRECTOR
Alex. Marcu

*
* *

Nemulțumit, probabil, de referatul lui Alex. Marcu, Eugen Filotti studiază materialul lui Claudiu Isopescu, pe care face adnotări ce merită să fie reținute. La „alte Case de Editură” E. F. pune semnul „?”; la sumele înșirate de C. I. face mențiunea: „Tot de la Min. Externe”; la pct. 5 „Brătescu-Voinești (e gata pentru tipar)” scrie: „Precizați Editura”; la „volum de nuvele de Ion Gorun (sub tipar)” scrie „nu”. Din

motive inexplicabile scrie „nu“ și la *Amințiri din copilărie* de Creangă. Scrie apăsător „nu“ la: *Bujoreștii* de C. Teodorian, *Cucoana Olimpia* de L. Mantu și „un volum de d-na Marino Moscu“. E. Filotti cere precizări privitoare la Casele de Editură italiene ce vor tipări traducerea, la care lucrează C. Isopescu.

La cartea lui N. Iorga *Arte e letteratura romena*, E. F. scrie „Se publică la «Sapientia» de D-L Porr“. La propunerea ca publiciști și traducători italieni „să fie decorați“, se scrie „Să se facă propuneri precise“, iar la vizite în România și la asistarea la cursurile de la Vălenii de Munte scrie „De acord“.

Am consemnat *notele* lui E. Filotti pe raportul lui Claudiu Isopescu pentru a reține competența administrativă, dar și cea artistică-literară, directorul din M.A.S. neezitând să respingă traducerea în italiană a unor scriitori și scriitoare fără vocație adevărată și, ca atare, nereprezentativi pentru literatura română. Când privește observația asupra *Amințirilor din copilărie*, Eugen Filotti îi va scrie, mai târziu, lui C. Isopescu că „traducătorul“ va trebui „să studieze în țara noastră“ limba și „particularitățile graiului moldovean“, cât și „specificul oralității limbii lui Creangă“.

În sfârșit, Eugen Filotti întocmește un referat nou pentru conducerea Ministerului și Guvernului, pe care îl reproducem, în continuare, deoarece reflectă starea de spirit din minister și atitudinea oficială față de munca lui Claudiu Isopescu.

5.

„București 1930

România
Președinția Consiliului
de Miniștri
Direcția Presei și Informațiilor

REFERAT

De mai mulți ani Dl. Claudiu Isopescu, lector de limba și literatura română la Universitatea din Roma, desfășoară în Italia o foarte intensă activitate publicistică și didactică, pentru a face cunoscută literatura română și țara în Italia.

Stimulați de el, numeroși tineri italieni s-au consacrat studiului literaturii române și au publicat sub conducerea D-lui Isopescu în presa italiană. Tot din aceste motive și sub supravegherea D-lui Isopescu s-au publicat în Italia o serie întreagă de volume de traduceri din literatura română, care au fost primite cu interes de publicul italian. Activitatea D-lui Isopescu a fost relevantă deseori în mod elogios în primul rând de Dl. Profesor Iorga cât și de toate ziarele noastre.

Cu toată munca sa intensă, Dl. Isopescu nu a primit până acum un sprijin suficient din partea autorităților interesate în opera de propagandă în străinătate. De la Ministerul Afacerilor Străine D-sa a primit anul trecut un ajutor bănesc de 1 000 lire italiene lunar pentru nevoile sale personale, sumă absolut insuficientă pentru a asigura D-lui Isopescu posibilități convenabile de trai. M-am putut convinge personal cu ocazia vizitei mele la Roma, în Noemvrie 1929, de condițiile modeste de existență ale D-lui Isopescu.

De curând Președinția Consiliului, în înțelegere cu Ministerul Afacerilor Străine, a dispus majorarea subvenției plătite D-lui Isopescu la suma de 3 500 lire italiene lunar, cu începere de la 1 Martie 1930. Din această sumă 2 000 lire lunar se plătesc de Direcțiunea Presei, iar 1 500 lire lunar de Ministerul Afacerilor Străine. Această majorare este de natură să amelioreze în oarecare măsură situația D-lui Isopescu. Ea nu rezolvă însă chestiunea datoriilor și angajamentelor contractate de D-sa pentru publicarea traducerilor din literatura noastră.

Ministerul Afacerilor Străine a plătit în anul 1929 D-lui Isopescu următoarele sume:

5 000 lire italiene pentru editarea numărului special românesc publicat de *Giornale di Politica e di Letteratura*.

50 000 lire italiene pentru plata exemplarelor cumpărate dintr-o serie de volume traduse, precum și pentru plata unor articole de reviste publicate în extras.

Afară de aceasta Ministerul Afacerilor Străine a plătit sumele pretinse de editori pentru publicarea volumelor D-lui Camil Petrescu și D. D. Pătrășcanu, Dl. Isopescu a dat la timp lămuriri detaliate despre întrebuițarea acestor sume.

Cu toate aceste plăți, Dl. Isopescu nu a putut face față obligațiilor contractate față de editori. În prezent, D-sa datorează încă pentru trecut suma de 4 649 lire. Din această sumă 1 600 lire i-au fost expediate zilele trecute pentru plata volumului *Due amori* de Agârbiceanu. Astfel rămân neacoperite *3 049 lire italiene*.

Este adevărat că Dl. Isopescu nu a cerut anticipat consimțământul nostru pentru contractarea acestor angajamente și nu a consultat Direcțiunea Presei, nici asupra operelor alese de D-sa după buna sa apreciere și nici asupra Caselor editoare, care nu sunt dintre cele mai importante din Italia. Consultarea Direcțiunii Presei ar fi fost utilă pentru a asigura o selecțiune mai sigură cât și pentru a câștiga interesul unor Case de editură mai importante. De aici rezultă că Direcțiunea Presei nu poate fi făcută răspunzătoare de dificultățile materiale pe care Dl. Isopescu, printr-un zel lăudabil de sigur, dar nu destul de măsurat, și le-a creat singur. Nu e mai puțin adevărat însă, că nu ne putem dezinteresa de situația sa și că este necesar deci să achităm în întregime datoriile D-lui Isopescu către Casele editoare.

Dl. Isopescu mai solicită o serie de onorarii pentru traducătorii italieni ai lucrărilor publicate și pentru recenziții acestor volume. Cererea aceasta este justificată și vom cere D-lui Isopescu un tablou nominal pentru onorariile ce sunt de plătit. Deocamdată propun să se satisfacă cererea D-sale de a se plăti D-nei profesor Agnese Silvestri-Georgi un onorar de 2 000 lire pentru diferite traduceri efectuate.

În ce privește activitatea pe viitor a D-lui Claudiu Isopescu, D-sa ne comunică că are în lucru o nouă serie de volume de traduceri în număr de 20 din care unele ar fi în lucru, altele s-ar găsi deja sub tipar.

În privința acestei noi serii de publicări din care vor rezulta pentru noi alte sarcini bănești, cred că se impune o schimbare a sistemului de până acum și o supraveghere mai strânsă a activității D-lui Isopescu.

Dacă intențiunile D-sale sunt foarte lăudabile nu e mai puțin adevărat că o acțiune de asemenea proporții trebuie coordonată pentru a fi într-adevăr eficace. Credem că în propaganda literară ceea ce este decisiv nu este cantitatea, ci calitatea, înțelegând prin calitate atât valoarea operelor alese, cât și condițiunile de efectuare a traducerii, de editare și difuziune a volumelor.

Pe de altă parte, ținem să remarcăm că dacă Dl. Isopescu înțelege să apeleze pentru publicațiile sale la concursul nostru bănesc, acest concurs nu poate fi acordat fără a ni se cere avizul în prealabil și numai prin punerea Direcțiunii Presei în fața unor fapte îndeplinite.

Numai cu condițiunea aceasta Direcțiunea Presei, care are nenumărate alte obligațiuni și sarcina de a face față cu fondurile ei propagandei românești în toată lumea, poate fi în măsură să-și dea sprijinul ei, ținând seamă de planul general de repartiție a mijloacelor și pentru această propagandă. Numai în aceste condiții Direcțiunea Presei poate participa la răspândirea publicațiilor în chestiune.

În rezumat deci, și pentru a pune o dată ordine în această chestiune, îmi permit a vă propune următoarele:

1. – Să se plătească suma de 3 049 lire, datoria D-lui Claudiu Isopescu către editor pentru trecut.

2. – Să se acorde un onorar de 2 000 lire D-nei Profesoare Agnese Silvestri-Georgi pentru traducerile făcute.

3. – Să se ceară D-lui Isopescu un tablou pentru onorariile ce trebuiesc plătite traducătorilor și recenzenților.

4. – Să fim autorizați a da D-lui Isopescu instrucțiuni prin care să fie obligat a supune Direcțiunii Presei anticipat și de la caz la caz toate proiectele sale de traduceri cu specificarea în fiecare caz al cheltuielilor ce vor rezulta pentru aceste noi publicări.

De asemenea, să se rezerve Direcțiunii Presei dreptul de a alege, o dată pentru totdeauna, o Casă de Editură de primă importanță căreia să-i fie încredințate toate publicațiunile și cu care să se facă un aranjament definitiv.

Suma totală destinată în anul 1930 pentru realizarea acestui plan de publicitate nu va trebui să depășească suma de 250 000 lei.

18 Februarie 1930

DIRECTORUL PRESEI,
Eugen Filotti“

(*Ibidem*, f.96, 96/v., 97, 97/v.)

Pe referat, Lugoșeanu, secretar de stat la M.A.S. scrie rezoluția datată „18. II. 1930“: „De acord cu concluziile referatului“ și înșiră propunerile ce le-a aprobat. La 21 februarie, Lugoșeanu îi telegrafiază lui C. Isopescu, la Roma, că a dispus să i se expedieze telegrafic 3 049 lire, pentru lichidarea „tuturor datoriilor făcute în trecut...“ (f.130). În urma telegramii lui Lugoșeanu și a scrisorii primite de la E.Filotti, Claudiu Isopescu trimite la București, spre aprobare, propunerile sale.

6.

„Domnule Subsecretar de Stat⁸,

Subsemnatul dr. Claudiu Isopescu, conferențiar la Universitatea din Roma, cu onoare Vă supun următoarele:

1. Țin înainte de toate să Vă exprim viile mele mulțumiri pentru aprobarea sumei ce se cuvenea Editorului pentru exemplarele cumpărate din volumele *Due Amori* de Agârbiceanu, *Una lettera smarrita* de Caragiale și *La sinfonia fantastica* de Cezar Petrescu, sumă ce am trimis-o imediat Editorului, precum și pentru bunăvoința de a-mi fi aprobat de la Direcțiunea Presei o subvenție lunară de 2 000 lire începând cu 1 Ian. 1930, fapt pe care a binevoit a mi-l comunica d. senator și prof. Ion Bianu, ilustrul președinte al Academiei Române.

2. Direcțiunea Presei mi-a cerut la 10 Ianuarie 1930 cu No. 71 un raport asupra planului meu de acțiune culturală pe anul 1930, raport pe care l-am trimis imediat

indicând mai ales volumele de traduceri ce urmează să fie publicate în decursul acestui an. Cum n-am primit nici un răspuns și nu știu dacă raportul meu a fost aprobat, îmi permit a Vă supune spre aprobare următoarele volume de traduceri: 1) Un volum de Ion Gorun; 2) *Ciuleandra* de Rebreanu; 3) *Moara cu noroc* și alte nuvele de Slavici; 4) *Pădurea spânzuraților* de Rebreanu; 5) *Ion* de Rebreanu; 6) *Stana* de Agârbiceanu; 7) *Amintiri din copilărie* de Creangă; 8) *Venea o moară pe Siret* de M. Sadoveanu; 9) *Bujoreștii* de Caton Teodorian; 10) Un volum de nuvele de Delavrancea; 11) *Neamul Șoimăreștilor* de M. Sadoveanu; 12) *Cucoana Olimpia* de Lucia Mantu; 13) *Aranca, Știma Lacurilor* de Cezar Petrescu; 14) *Calea Victoriei* de Cezar Petrescu; 15) *Întunecare* de Cezar Petrescu. Am obținut de la Editorul «La Nouva Italia» ca prețul de copertină a volumelor noastre să nu fie mai mare de 6 lire de fiecare volum, astfel că și aceasta e o garanție că scrisul românesc va pătrunde tot mai adânc în masele italiene. Printre autorii traduși sunt opere însemnate datorită scriitorilor ardeleni, cari vor contribui în măsură mare să zădărnicească propaganda atât de intensivă făcută de Unguri cu scopul de a dovedi că Ardealul nu este românesc, propagandă, care – nu pot tăinui – n-a rămas fără răsunet. Poate că nici într-o altă țară străină nu este necesară o imperioasă nevoie de o acțiune culturală intensivă pe toate terenurile culturii.

Cum în luna Aprilie vor apare volumele *Ciuleandra* de Rebreanu și *Moara cu noroc* de Slavici, Vă rog să binevoiți a dispune să mi se trimită suma de 4 086 lire, care îmi este necesară pentru achitarea exemplarelor (260 din *Ciuleandra* și 300 din *Moara cu noroc*) pe care le voi distribui ca și până acum la ziare, reviste, prof. univ., biblioteci și studenți de la aproape toate Universitățile italiene, precum și pentru autorii prefețelor. În Mai vor apare: Volumele *Stana* de Agârbiceanu, *Amintiri din copilărie* de Creangă și *Pădurea spânzuraților* de Rebreanu. Pentru aceste volume îmi voi permite să Vă adresez o altă cerere.

3. Cum d-na Silvestri n-a primit încă onorariul aprobat și pentru subsemnatul n-a sosit restul subvenției de 2 000 lire pentru Ianuarie și Februarie, Vă rog să binevoiți a lua măsuri să se trimită aceste sume.

4. Afară de volumele de traduceri vor apare: o lucrare a d-randului Cialdea *Per la storia della Transilvania*, unicul glas italianesc în favoarea tezei noastre, lucrările subsemnatului *Il viaggiatore transilvano Ion Codru Drăgușanu e l'Italia* și *Giorgio Asachi e l'Italia*. Și pentru aceste lucrări ar fi nevoie de o sumă ca să cumpăr exemplare pentru a le distribui gratuit. Și pentru aceasta îmi voi permite să prezint o cerere.

Primiți, Vă rog, Domnule Subsecretar de Stat, asigurarea celor mai alese sentimente de înaltă considerațiune.

Roma, 6 Martie 1930

Dr. Claudiu Isopescu
Via Reno 22
Roma (116)
Italia

D-Sale Domnului Subsecretar de Stat

Președinția Consiliului de Miniștri*

(Ibidem, f.106, 106/v., 107)

(va urma)

NOTE

1. Vezi *G. Călinescu și contemporanii săi* (Corespondență primită), Vol. II, Ediție îngrijită, note și indici de Nicolae Mecu. *Documente literare*. Editura Minerva, București, 1987, p. 50-63, 14 scrisori, plus una semnată de Venera Isopescu (toate din anii 1928-1934).
2. Vezi *Scrisori către Camil Petrescu*, Vol. II, Ediție îngrijită, prefață, note și indici de Florica Ichim, *Documente literare*, Editura Minerva, București, 1981, p. 30-42, 13 scrisori, toate din anii 1929-1937.
3. Vezi, Liviu Rebreanu, *Jurnal*, I. Text ales și stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Rebreanu. Addenda, note și comentarii de Nicolae Gheran. *Documente literare*, Editura Minerva, București, 1984, p. 47-48; 51; 72; 439. Scrisorile lui C. Isopescu încă n-au fost publicate, dar datează din anii 1928-1942.
4. La 10 noiembrie 1928 se formează un guvern național-țărănesc, în frunte cu președintele P.N.Ț., Iuliu Maniu. (Cf. Lucian Blaga, *Din activitatea diplomatică*. Anii 1927-1938, Vol. I. Ediție îngrijită, cuvânt înainte, note, postfață și indici de nume de Pavel Țugui, Editura Eminescu, 1955, p. 75.) Ministru al Afacerilor Străine era prof. G.G. Mironescu (1874-1949). C. Isopescu, conferențiar universitar, se adresează direct noului ministru, el nutriend atunci simpatii față de politica P.N.Ț. Este prima scrisoare trimisă de Claudiu Isopescu guvernului român.
5. La această Casă de Editură „Maia” din Milano se referă deseori C. Isopescu, dar și Aron Cotruș, în rapoartele lor trimise la București. Menționez că în ianuarie 1929 se instalează la Milano ca atașat de presă Aron Cotruș și care începe activitatea lui de popularizator al culturii române în Italia (Vezi art. nostru publicat în *Steaua*, nr. 7, 1986, p.16).
6. Privitor la traducerea operei *Suflete tari*, vezi scrisorile trimise de Claudiu Isopescu lui Camil Petrescu în volumul II, citat, prima epistolă fiind datată „3 februarie 1929”, iar scrisoarea a 13-a are data „București, 6 aprilie 1937, Hotel Splendid”. În cele 12 scrisori expediate în anii 1929-1930 lui Camil Petrescu, Claudiu Isopescu se referă la multe aspecte ale vieții și activității lui, dar niciodată nu pomenește de amicul său Aron Cotruș, care, în calitate de atașat de presă la Milano, deseori a intervenit la Ministerul de Externe din București în sprijinul lui C. Isopescu, s-a deplasat la editura din Veneția, a contactat scriitorii italieni, îndemnându-i să-l ajute pe colegul său de la Universitatea din Roma. A. Cotruș a susținut puternic și a reușit să obțină aprobări de la minister ca unii studenți și colaboratori ai lui Claudiu Isopescu să întreprindă călătorii de studiu în România. El subliniază că traducerea au fost „făcute de prof. Claudiu Isopescu, d-na Venera Isopescu, d-na A. Silvestri-Giorgi și d-ra Nella Collini și sunt prefațate de prof. Giulio Bertoni de la Universitatea din Roma și de scriitorul Augusto Garsia. Cărțile au apărut sub îngrijirea lui Claudiu Isopescu...” (Cf. articolul citat).
7. Atașatul de presă de la Roma, Th. Solacolu, provocat de inițiativele insolite ale lui C. Isopescu, apelează și el la Editura „Sapientia”.
8. Începând cu luna ianuarie 1930, Direcția Presei și Informațiilor din Ministerul Afacerilor Străine trece în subordinea directă a Consiliului de Miniștri, iar Eugen Filotti este avansat subsecretar de stat, continuând să dețină și postul de director al Direcției Presei și Informațiilor de la Consiliul de Miniștri.

**MEMBRII MARCANȚI AI SOCIETĂȚII ACADEMICE
„JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI**
(DE LA ÎNFIINȚAREA EI ÎN 1878 ȘI PÂNĂ
LA JUBILEUL SEMICENTENAR DIN 1928)

ALBUMUL MARE, vol. II * (3)

**Îngrijire și note de
Rodica Șcraba**

IAȘI

Nr. 624 – IOAN GRĂMADĂ¹

stud. phil.

Pe Ioan Grămadă l-am cunoscut din cl. I secundară, când am și locuit la aceeași gazdă, M. Agopsa. Era în clasa a II-a și citise toată literatura poveștilor, îmbogățindu-și astfel lexiconul românesc într-așa măsură, încât nu era vorbă care să nu fie spusă „frumos“, cum frumos i-a fost și portul național, vecinic cel mai bine croit și cel mai curat din ținut. Așa era de preocupat de a ști tot ce s-a scris românește, încât pe dânsul nu l-ai fi văzut pierzând vremea cu jocurile tinereții (oina, crochetul erau la modă pe vremea noastră), ci vecinic citind și tot gândind la versurile lui Eminescu<...>.

Așa de preocupat și cu atâta zel s-a pus pe cetit, încât cl. a IV-a a trebuit să o repeteze, neglijând celelalte obiecte de dragul românei. Dar cel puțin s-a putut mândri cu drept cuvânt, că a citit toată

**Ion Grămadă pe front.
Schiță în creion de M. Onofrei,
1917, Tg. Trotuș.**

* Continuare. Începutul vezi în: *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1996, nr. 4/1996; nr. 1/1997; nr. 2/1997; nr. 3/1997.

literatura românească din bibliotecă elevilor a liceului din Suceava. De literatura haiducească s-a ferit...

De la literatura română a trecut apoi la cea germană, cetind autorii cei mai vestiți din lume, în traduceri din *Reclam*, de care avea o bibliotecă întreagă și după care a tradus pe autorul sârb Lazarevici în românește („Jun. Literară”). Ajunsesse un mândru escelent al limbii române. Probele lui în scris la limba română erau totdeauna cetite de prof. de atunci dr. Iancu Cuparencu, ca modele de imitat și de admirat.

Acest îndbold i-a ajutat mai apoi, căci s-a apucat să scrie și singur ceva. În cl. a VI-a a publicat prima schiță *De înviere în Jun<imea> Lit<erară>* din 1904.

Dr. Mard. Cerlinca

Activ: 1905/6 – 1909/10.

Roagă primirea la 9/10 1906. Primit în ședplen din 8/11 1906. Pus sub conducerea lui Euseb. Antonovici, trece exam. regul. la 30/6 1907.

Locuia în internatul de băieți.

În ședcom. din 1/12 1906 primește dojană protocolară pentru purtare incorectă. I s-a interzis și purtarea panglicei.

În 1906/7 ține următoarele conferințe: 1 – *Despre criticii literari*, studiu literar; 2 – *Despre Gh. Coșbuc* (la Câmpulung); 3 – *Anul 1848 – 1849 în Bucovina* (în Suceava); 4 – Aceeași conferință o ține la internatul de băieți români, în Cernăuți; ea a fost publicată în „Viața Românească” din Iași.

În ședplen. din 26/10 1907 e ales în red<acția> Deșteptării, e șef-redactorul ei și, în adgen. din 21/11 1907, i se mulțumește. În 1907/8 s-a produs cu patru conferințe: 1 – *Jurământul Bucovinei la 1777*, cetită în șed. lit<erară> și tipărită în

**Mormântul lui Ion Grămadă și a locot. Ion Spiru la Cireșoiaia
(27 august 1917). Desen de M. Onofrei.**

Viața nouă, 1908; 2 – *Ciprian Porumbescu*, cetită în șed. lit<erară> și publ<icată> în *Junimea literară*, 1908; 3 – A cetit la șez. lit. din 29/3 1908 două schițe din Caragiale; 4 – *Gh. Popovici ca poet*, cetită la comersul din 18/12 1908.

La jubileul din 9/6 1908 a jucat, în *Zorile* de St. O. Iosif, rolul: *Al II-lea pandur*. În anul 1907/8 e *Președinte al comis. literare* și *membru fără funcție în comitet*; din ambele posturi demisionează în ședplen. din 15/3 1908. În acest an e și *membru în secția teatrală*. Are un conflict cu Ilie Bacinschi (cf. acte intrate 1907/8), sub juriu.

La 10/10 1908 roagă demisia din comitet – din care post anume nu se știe (cf. St. Cercel) – părăsește „Junimea” pe un an; petiția e scrisă în Abbazia, unde era instructorul lui Asta. Constantinescu, și are data de 27/10 1908. Concediul cerut nu i se acordă. Demisia lui din Societate se primește în adgen. din 8/11 1908.

Era și hartăgos: în ședplen. din 15/3 1908 (p. 149) s-a pus în ușă și nu-l lăsa pe Arsenie Văcărean să părăsească sala.

În ședcom. din 22/2 1908 e ales *în comitetul pentru Alumneu*. În ședcom. din 27/3 1908 pledează pentru prefacerea bibliotecii „Junimei” în bibliotecă publică, dar nu reușește. V. Bodnărescu vorbește contra.

La 31/5 1910 roagă reprimirea, e reprimt în ședplen. din 5/6 1910. Părăsind Cernăuții, roagă demisia din soc., la 3/9 1910. O primește în ședplen. din 23/10 1910.

În 1911/12 e membru în comis. literară a „României June”, scrie minunata *Monografie a „României June”*.

După un act (intrat 1912/13) era, de către Clubul m. Emeritati, propus de Emeritat (cf. *Cronica*).

Județul și orașul Suceava, cu batalionul 12 Vânători de munte, invită la reînhumarea lui I. Grămadă pe ziua de 20/6 1926. S-a serbat <oficiat – n.n.> un serviciu divin în mânăstire, au asistat și celelalte culte în ținuta oficierei cultului. Cortegiul a fost format din familie, văduve și orfani din război, autoritățile, muz<ica> mil<itară>, cercetașii, șase școli – toate din oraș – Ateneul, Liga cult. „Ciprian Porumbescu”, funcționarii, armata. Înhumării i-au urmat cuvântări, defilare, festivaluri, retragere cu torțe. „Junimea” n-a fost. Octav Mitric era președinte (Cf. ședcom. din 23/10 1926). La jubileul semicentenar din 1928, în feeria „Tricolorul” de Gr. Pantazi, fu sărbătorit și Ion Grămadă ca erou. Fuxul Radu Popescu a jucat, resp<ectiv> a pozat, pe Ion Grămadă la Cireșoia și a fost caracterizat, după schița alăturată, dăruiată „Junimei” de prietenul lui, Dim. Marmeliuc.

Am lipit-o aici ca să nu se piardă și aceasta (n.c.).

p. 286–289

Nr. 639 – DIMITRIE IEȘAN²

stud. jur.

S-a născut la 21 Octom. 1889 în Tisăuți, jud. Suceava, din părinți țărani. Tatăl se chema Gheorghe.

A urmat liceul din Suceava 1899–1907, când a trecut bacalaureatul cu succes foarte bun. A studiat dreptul la Universitatea din Cernăuți, 1907–1911. După terminarea studiilor a intrat, la 8 Maiu 1913, în administrația Țării Bucovina, unde a servit până la Ianuarie 1919, apoi a trecut la administrația de stat a Bucovinei. De la 10/11 1920 subdirector; mai târziu, director în Ministerul de Interne.

Junimean activ: 1906/7 – 1911

Primit în ședplen. din 1907, 26/10. Trece exam. regulam. la 30/3 1908. Citește la Șez. literară din 7 april 1908 o conferință despre *Brătescu-Voinești*.

După moartea lui Nicu Cocârlă e ales *substitut în com. reviz<uitoare>*. În 1908/9 e ales *cassar*, cu 19 votri, contra Catarenciuc (10 voturi).

Roagă demisia din comitet, în 8/12 1908. O primește de abia în ședplen. din 6/5 1909. În ședplen. <din> 12/12 1908 e *referent al Balului*. În ședcom. din 17/5 1909 se vorbește de nerânduiala ce a lăsat-o în casă. În 1909/10, în sem. II, e ales *Controlor*, cu 31 voturi, și primește ca atare, în adegen. <din> 26/11 1911, absolutorul cu vot de laudă. În aceeași adunare interpretează (cf. p. 221), în mod deosebit de interesant, statutul, regulamentul cu privire la primirea fetelor din liceele de fete cu numai 6 clase.

D. Ieșan, spirit deosebit de ager, era neîntrecut, ba chiar temut, pentru argumentarea sa și nu în zadar se făcea liniște deodată în plen când începea să vorbească Metternich, așa-i ziceau băieții (cf. poezia din *Hacu*, anul...) Și în 1910/11 e *controlor*, până la 15/3 1911. Interesantă e interpretarea din ședplen. 3/12 1910, despre legalitatea adunării generale.

Finind studiile, primește demisia din Societate, la 12/11 1911. După ședplen. din 15/11 1913, D. Ieșan a dat cel mai clasic proces-verbal – zice Aur. Ștefanelli – a fost deci și *Secretar II ad-hoc*.

În adgen., din 30/11 1913 (p. 292) e numit *delegat pentru tratativele cu „Bucovina“*, o dovadă de marea încredere. Om deosebit de mic la statură, dar bun jurist și abil diplomat.

În șed. plen. din 24/10 1919 e ales în *comisiunea pentru modificarea statutelor*, iar în ședplen. din 28/3 1914, în urma memorandumului lui Arc. Dugan, e ales în *comisiunea pentru reforme*.

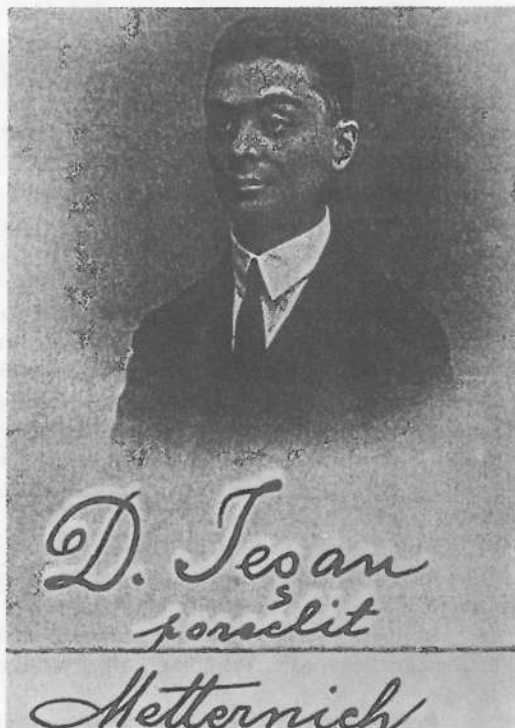
Figurează ca membru sprijinitor în 1911/12 și 1919.

Numit *Emeritat*, la 16/11 1919.

Dintre conferințe ar mai fi de amintit: *Chestiunea bisericească în Bucovina*, ținută la 16/3 1913.

Rubrica jertfelor: pentru Cămin a solvit 500 lei; p. Arhiva III, 100 lei. De la 1928, *Membru sprijinitor, cu 600 lei anual*.

D. Ieșan e unul dintre cei mai buni fii ai „Junimei“.

20/10 1929
Cron<icar>
p. 305-6

Nr. 656 – ILIE DUGAN-OPAIȚ³

stud. jur.

(Textul, vezi la nota 3)

p. 323 (albă)

Nr. 682 – IANCU URSULEAC⁴

stud. jur.

E fiul membrului Emeritat Mihai Ursuleac, arhidiacon și profesor, și al soției sale, Olimpia, născ. Zavadovshi, m. fondator al „Junimei“.

Junimean activ: 1907/8 – 1913/14.

Roagă primirea la 6/10 1908. E primit, după cartea membrilor, la 10/10 1908; de Bădiță îl capătă, probabil, pe Numitor Liteanu. Exam. regul.: la 1908. La Șezătoarea literară din 27/10 1908 *acompaniză la pian* [...] De la 6/5 1909, e membru în comisiunea revizuitoare; demisionează din post la 16/6 1909, ținându-se el singur neapt pentru un astfel de post (posibil că nu știa cum să scape, fiind încă fux), e ales însă, în aceeași ședință, plen., membru *fără funcție în comitet*, cu 9 voturi.

În ședplen. din 6/5 1909 primește vot de laudă pentru munca lui dezinteresată pentru interesele „Junimei“.

În 1909/10 e *substituit în comisia revizuitoare*, ales cu 18 voturi și *membru în secția muzicală* (era bun cântăreț, basist, diriginte de cor și chiar componist – nota cronicarului).

În 1910/11 e ales cu 14 voturi *PREȘEDINTE* al „JUNIMEI“, contra lui Emilian Vasilovschi (11 voturi). Primește, ca președinte, în adgen. din 1911, absolutorul cum laude.

Poza și iscălitura dovedesc că era energic din cale-afară. El e numit mai adese, în prima linie, de comis. reviz., autocrat și energic. Așa în ședplen. din 3/4 1911: „Ursuleac (citată după procesul-verbal – n.c.), cu cunoscuta-i energie, declară că are putere, vroește să deie dojană, dar e combătut energic de plen.“ A avut, cu ocazia unei excursiuni la Sadagura, un conflict cu ardelenii: Blaga, Muntean, Mageru, Buzdug, Birăescu, Gheorghe Guiman și Terențiu Tripa, care toți, la 14/7 1911, roagă demisia din societate, zicând că Ursuleac ar fi de vină că există animozități contra ardelenilor.

În ședplen. din 12/11, p. 243, li se dă ardelenilor o declarație de onoare și își retrag demisia Guiman, Blaga și Tripa. Despre ceilalți nu stă <scris – n.n.> nimica în procesul verbal.

Sub președinția lui Iancu Ursuleac, boicotul în contra soc. „Bucovina“ și „Moldova“ ia forme mai drastice și degenerază în război adevărat, purtat ziua pe drum, noaptea prin cârșme; nu lipsea nicicând Terențiu Tripa. Iancu Ursuleac, tare și vânjos, a fost cel mai războinic dintre toți președinții câți i-a avut „Junimea“ până azi (1929 – n.c., cf. dosarul nr. 810 – Octavian Iliut!).

De la 18/3 1912 e *președintele comisiei revizuitoare*, ales cu 8 voturi, contra I. Lomicovschi, cu 3 voturi. În adungen. din 1912 îi reporșează lui Aur. Stefanelli că

n-a lucrat nimic. Dovedindu-i Ștefanelli contrarul, îl sărută (pe Ștefanelli), cerându-i scuze și recunoscând meritele lui.

În 1912/13 e *membru în secția muzicală*, în ședplen. din 7/12 1912 e contra suspendării boicotului față de „Bucovina“, dar e ales în *comisiunea de împăcare* pentru purtarea tratatelor cu „Bucovina“.

Finind studiile, roagă demisia din societate, la 3/3 1913 (peșemne o retrage – n.c.), o cere din nou împreună cu Terențiu Tripa, în 25/10 1913. Roagă reprimirea, la 3/4 1914, și e reprimut, în ședplen. din 3/5 1914. În ședplen. 15<?> (p. 292), primește, după o lungă discuție, demisia din Societate. A avut de a face cu Tonigar din „Bucovina“, pe care l-a pălmuit, un conflict cu Const. Șandru (care a chemat poliția în ajutor) și, în aceeași noapte, bătălia cu „Bucovinenii“; a avut un conflict cu m. Emer. Temistocle Bocancea I, avocat, cu care s-a împăcat la judecătorie (cf. p. 292).

În ședință au fost pentru eschidere – după atâtea pozne – n.c. – Numitor Liteanu și Vas. Bodnărescu, Arc. Dugan a adus lumină în toată afacerea și l-a luat în scut, căci el (Ursuleac) ar fi, din cale afară, fire războinică. În conflictul cu Șandru era însoțit de Tripa, Const. Dimitriuc (martori nocturni erau Gheorghe Nistor și C. Loghin D).

I s-a trimis un act, în care „Junimea“ regretă purtarea lui și a celorlalți. Izbucnind războiul mondial, fu înrolat, dresat și trimis la frontul rusesc, în Carpați. Se zice că la cererea proprie, căci la partea sedentară se plictisea.

Undeva în Carpați o fi căzut bujorul de flăcău, sau în luptă piept la piept cum se presupune, sau poate printr-un glonte? Și urma i s-a pierdut cu toate investigațiile din partea părinților.

După jubileul „Junimei“ din 1928, mama sa, Olimpia, i-a ridicat un monument în „Junimea“, solvind suma de 5 000 lei, în amintirea lui.

Iancu Ursuleac e Cțitor al „Junimei“.

27/11 1929
Cron<icar>
p. 352–354

Nr. 726 – AUREL ȘTEFANELLI⁵

stud. jur.

Datele familiare: sub nr. 47.

Aurel Ștefanelli s-a născut la 1 ian. 1891, în Câmpulungul Bucovinei, ca fiu al lui Tudor V. Ștefanelli, pe atunci pretor al districtului Câmpulung, fost, în urmă, membru onorar al „Junimei“, membru al „Academiei Române“ etc. (1920), și al Emiliei, fiica căpitanului Belici.

Școala primară a făcut-o în Câmpulung. Studiile, între 1901-1909, la liceul gr<eco> -or<iental> din Suceava, secția românească, având ca profesori, între alții, și pe poetul V. Bumbac, și pe folcloristul Sim. Fl. Marian.

Junimean activ: 1908/9 – 1914.

Roagă primirea la 4/10 1909. Primit în ședplen. din 31/10 1909[...]. Trece exam. regulamentar la 12/2 1910.

În 1909 e ales, în ședplen. din 23/2 1910 (p. 200), *Secretar I*, cu 25 voturi. Primește, la adgen., absolutorum cu vot de laudă.

În 16/5 1910 ține conferința despre Titu Maiorescu. De la 12/11 1911 e *Secretar II*[...].

În 1911/12 e *Președinte al „Junimei“*, ales cu 15 voturi. Ține, în 17/3 1912, conferința *Alegerea regelui Carol I*. În ședplen din 18/5 1911 susține părerea că „Junimea“ se ocupă mult de așa-numita clasă cultă de la orașe, decât de popor, de a cărui prosperare grijește Sos. acad. „Dacia“. Alecu Procopovici se opune, amintește de turneul lui Gh. Hoinic (p. 268), se decide a cerceta numaidecât petrecerile populare din suburbii. După acte intr. 1911/12, a rostit necrologul la mormântul lui Aurel Berariu (†20/5 1912).

A reprezentat *toată studențimea română din Cernăuți* la semicentenarul lui „Petru Maior“ (cf. ședcom. din 2/12 1912 și fotografia din cabinet). „În afacerea Craiova“ a ținut sus și tare la boicotul contra „Bucovinei“, dictează dojană protocolară lui Octavian Tarnavski. Avea, ca președinte, o poziție dârză – Crițan Gh. îl numea „Țarul Junimei“ pentru că ar face pe autocratul – condusă de președ. comis. reviz. Iancu Ursuleac (fost președ. al Soc.). Cum <se întâmplă> la astfelu de prilejuri, învinuiri peste învinuiri cădeau pe capul lui Ștefanelli, până când putu dovedi, cu Cronica la mână, că sub el s-au aranjat 32 aranjări, <iar> sub Ursuleac, numai 25. Ursuleac recunoscând greșala, l-a sărutat cu lacrimi în ochi, rugând iertare.

Aur. Ștefanelli primește, ca președinte, absoluturul cum laude, în adgen. din 1912.

E ales contra lui Alex. Isăceanu, iarăși, cu 19 voturi *Președinte al „Junimei“*, între aplauze zgomotoase. Plânge de bucuria simpatiei ce-l înconjoară.

El e singurul care a fost prin 2 ani neîntrerupt președinte.

În fiecare an mai era membru în *Secția literară* (ține conferințe) *teatrală* (declama și juca admirabil teatru, profitase mult din școala lui Belcot) *muzicală* (era bun basist). A condus, în calitate de *regizor* (fiind totodată actor, frizeur etc.), în 1909/10, reprezentări teatrale în Vicov, Roșa, Clocucica și Căliceanca.

În ședplen. din 17/12 1912 e ales delegat în *comisiunea de împăcare* cu „Bucovina“, împreună cu Iancu Ursuleac, Dim. Ieșan și Erast Mihălescu. Tot atunci e ales *raportor pentru anunțuri și dări de seamă în foi*. În adgen. din 1913, care a durat până la 2 și 1/2 dimineața (Record!), citește raportul secției literare și muzicale.

I se propune, ca președinte al Soc., absoluturul cu vot de laudă, dar nu-l primește, „căci prea des se face abuz de aceste epitete...“ În ședplen din 28/3 1914, după ce a cetit A. Dugan „Memorandul“ său, e ales în „comisiunea pentru reforme“.

În 1910 a reprezentat *întreaga studențime română din Cernăuți la dezvelirea bustului lui M. Eminescu la Galați*.

Sub președinția sa s-a înființat *clubul M. Emerițați*, <iar> primul președinte e tatăl său Tudor.

S-a serbat, *în ședință de doliu, răpirea Basarabiei <în> 1912* (centenarul s-a marcat la Chișinău).

În 1913 s-a serbat jubileul „Junimei“, la împlinirea a 35 de ani existență, cu care ocazie s-a serbat, pe scena Teatrului orașenesc din Cernăuți, feeria *Cântecul neamului*, compusă anume pentru această ocazie de membrul emeritat și onorar al „Junimei“, Dr. Grigori de Pantazi.

La comersul din 1913 a proclamat [Aur. Ștefanelli] de membru de onoare pe Regina poetă Carmen Sylva.

Șezătorile literare ale „Junimei“, ținute în postul mare, în sala „Armoniei“, erau adevărate manifestări cultural-naționale. Erau la culme și venea multă lume. Colaborau profesori universitari și artiști din vechiul Regat. Pe tărâmul teatral va rămânea neuitată piesa *Romeo și Julieta la Mizil* de Gh. Ranetti. Rolul lui Romeo era jucat de însuși Belcot, Ștefanelli îl făcea pe „conul Nae, conservatorul“.

Parlamentarismul era cultivat cu intenție și scop, prin concursul unor membri Emeritați și ai junimenilor din Regatul liber: o adevărată școală de conștiință națională, limbă și retorică românească. El a dus o convinsă și constantă luptă contra societăților acad. române funcționând după modelul celor germane sau internaționale.

Era colaborator la „Hancu“, cu articole și caricaturi sub numele *Panaite Culiser*.

Izbucnind războiul, în 1914, el trece cu familia în țara liberă, audiază, la Iași, cursuri la prof. A. Alexandrescu și Matei Cantacuzino.

La <în> 1918 licența în drept, e numit magistrat în Soroca. Din 1921 e avocat acolo și prodecan al baroului.

Emeritat: la 16/11 1919.

Mulțumește, 1919/20. Iterum Legas! Felicită, 1920: la comers. It. legas! (Cf. felicitări: 1924/5; 1925/6).

Jertfe pentru „Junimea“: p. *Cămin, una ctitorie 5 000 lei* pe numele tatălui său, *Tudor Ștefanelli*; totalul colectei: 7 000 lei.

27/2 1929

Cron<icar>

p. 398–400

Nr. 739 – GEORGE TRAIAN GALLIN⁶

stud. jur.

Datele familiare sub: 217; 739.

S-a născut la 2/14 noem. 1892, în București, din părinți Gheorghe Dim. Gallin, fost consul al României, m. Emer., fost Președinte al „Junimei“.

A făcut liceul III, de stat, din Cernăuți; universitatea, în Cernăuți, Iași și București.

Activ: 1909/10 – 1914.

Roagă primirea la 3/7 1910. Primit în ședplen. din 23/10 1910, trece exam. regul. la 13/2 1911. [...] De la 15/3 1911, *Cassar*. Are un conflict cu Ilie Dugan. În 1911/12 e membru în comis. reviz. De la 18/5 1912, *Președinte al comis. revizuitoare*. El dă, în ședplen. din 14/12 1911, „cel mai convins cuvânt de onoare, pe care-l dă de obicei foarte rar“.

Din 1912/13 e *Vicepreședinte*, reușit în balotaj, cu 13 voturi, contra Ioan Lomicovschi (12 voturi), demisionează din comitet în ședplen. din 7/12 1912 (cf. ședcom. din 6/12 1912); i se reproșează că ar fi comod, e luat în scut de Emilian Goraș.

În 1913/14 (și anume din 3/5 1914) e *Președinte al „Junimei“*, ales în adgen. din 30/11 1913, care a durat într-o atmosferă de teribilă agitație până la 2 și 1/2 dimineața, cu 23 voturi contra lui Traian Popovici (20 voturi).

Cu Traian Popovici, I.R. Cazacu ș.a. e ales *delegat* pentru Adunarea convocată de Sextil Pușcariu și Iancu Nistor pentru împăcarea studențimii române. În 30/11 1913, e ales în *comisiunea de împăcare*.

În ședcom. din 15/11 1913 (p. 292) declară numele său, *Didi*, de oficios, și roagă să rămâie.

Izbucnind războiul mondial, *salvează, cu tatăl său, Steagul „Junimei“ depunându-l la Academia Română*. Face stagiul militar la reg. 12 artilerie și luptă pe front.

Decorații: I. – Crucea comemorativă a războiului 1916–1918, cu baretele: Ardeal, Carpați, Tg. Ocna; II. – Steaua României cu spade în gradul de Cavaler „pentru curajul și vitejia de moarte ce a arătat în Iulie 1917, neliniștind adese artileria din Valea Cașinului [...] a luptat cu carabina alături cu trupa unei companii, contribuind la cucerirea unei poziții pierdute sub presiunea puternică dușmană; III. – Corana României cu spade în gradul de Cavaler pentru curajul și energia cu care a cooperat cu infanteria, cu locomotiva sa blindată – 1916; IV. – Sf. Vladimir cl. IV cu spade și fundă; V. – Crucea de război (franceză).

Actualmente căpitan în rezervă.

El e conchemat, cu Reus Mârza, ad. gen. extr. din 11/5 1919. E unul din reînființatorii „Junimei“. După ședplen. din 4/7 1919 (p. 409) a reprezentat „Junimea“ la o consfătuire studențească cu privire la congresul din Cluj, 1920 Sept.

Emeritat la 16/11 1919[...].

La comersul din 1922 felicită din Varșovia: „...„Junimea“ să rămâie întotdeauna simbolul studenției române independente și mândre de rolul ei“.

Jertfe pentru „Junimea“: pentru *Cămin*, 5 000 lei, ctitorie *Gheorghe Gallin, tatăl*; pre 1919–1926, câte 30 lei anual; de jubileu, 1 000 lei; a fost! – de la 1927 membru sprijin., cu 1 000 lei anual.

Consul al României în Lwów.

25/11 1929

Cron<icar>

p. 413–14

Nr. 740 – ȘTEFAN VĂCĂREAN

stud. jur.

Născut la 13 Nov. 1889, în Cernăuți. Tata Toader, director la Consistorul metropolitan, mama Victoria, născ. de Rey. A făcut studiile liceale la liceul III de stat din Cernăuți, condus de dir. T. Bujor. Trece bacalaureatul în anul 1910. Îi pune panglica Ilie Dugan.

Activ 1909 – 1914 și 1919.

Roagă primirea la 3/7 1910 [...]. Trece exam. regul. la 13/2. Primit în ședplen. din 23/10 1910. De la 12/11 e *membru în comis. reviz.* Roagă demisia din Soc. la 24/11 (Desigur a retras-o – n.c.). De la 18/11 1911 e *Bibliotecar*, ales cu 21 voturi; de la 15/12 1911, după cartea membrilor, *membru în comisia literară*, dar nu s-a produs cu nici o conferință [...].

În 1912/13 e *membru în secția muzicală și președinte al comis. reviz.* În ședcom. din 4/6 1912 propune: „Junimea“ să devină membru ordinar la soc. culturală din Rădăuți [...]. În sem. I, 1913/14, a căzut, la vicepreședinție, cu 13 voturi contra lui I. Vască (23 voturi). A condus ședința confidențială din 23/11 1913 (era vorba de deschiderea lui C. Lucaci și Emil Brucher și de numirea de m. onorari a lui Iancu Nistor, Lazăr Gherman; (cf. ședplen. extraord. din 28/3 1914). După ce a cetit Arc. Dugan *Memorandul* său, e ales în comisiunea pentru reforme.

A avut, în adgen. din 30/11 1919, un foarte grav conflict cu Reus-Mârza, l-a rugat de iertare și a primit o aspră dojană protocolară. În aceeași adgen. se decide că el, cu Arc. Dugan, are să compuie *Cartea de Aur* (cartea în care sunt trecute toate

comitetele „Junimei“ – n.c.), propune mai departe plasarea fondului neatacabil (care era în Chicera – n.c.) la o bancă din Cernăuți.

De la 3/5 1914 e iarăși președinte al comisiei revizuitoare, ales cu 16 voturi. Citește, în această calitate, strașnicul său raport în ședplen. din 15/6 1914 (p. 32); raportul e detaliat, bine motivat (nu permitea un ban să se piardă!). Reușește cu raportul și C. Loghin II. Emilian Sahlean și Grațian Halip sunt condamnați să acopere un deficit de 200 cor. (pe atunci în aur – n.c.).

El anunță demisia din comis. reviz., dar o retrage în ședcom. din 20/6 1914 (p. 17). (<Pentru că> președ. Traian Popovici nu vroia să amâie ședplen. pe ziua de 25/6 1914, funcționarii oficiilor nu veneau la revizuire. I se permite amânarea).

Activitatea lui până la război se remarcă prin următoarele fapte: I – *El e înființatorul adevărat al Arhivei I; el a organizat-o*; II – *El e autorul Regulamentului bibliotecii care și azi e în vigoare*.

Meseria lui, ca junimean, așa zicând specialitatea sa, a fost și este până azi: Comisia revizuitoare.

Cu „Bucovina“ și „Moldova“ nu simpatiza, ca și Aur. Ștefanelli; I-a combătut și a fost combătut.

După război e decretat de Arc. Dugan „membru vechi“. Prezidează masa de jos la botezul fușilor din 16/5 1919. Aduce fondul neatacabil din Chicera la Cernăuți. Deschide, cu un lăcătuș, casa și află acolo fond disponibil 3 cor<oane>.

Emeritat de la 16/11 1919.

La consolidarea „Junimei“, în timpul de după război, a contribuit și el cu partea sa. În 1924/25 e *delegatul m. Emeritați în comis. reviz.*; în 1926/27 e *delegat în comitetul „Junimei“, prezidează mai multe examene regulamentare și foarte multe jurii de arbitri*. În 1927/28 e *secretarul Biroului Central, secretarul Comitetului de acțiune și membru în mai multe secții în vederea jubileului*.

Împreună cu Arc. Dugan a luptat, deși cu puțin succes, pentru recunoașterea unui principiu: *Membrii Emeritați să revizuiască gestiunea financiară a societății*.

Jertfe pentru „Junimea“: pro 1919: 40 lei; 1992: 50 lei. De la 1926, *membru sprijinitor, cu 1 200 lei anual; p. Arhiva III, 200 lei*.

p. 415–417

Nr. 741 – IUSTIN BREABĂN⁷

stud. jur.

Iustin Breabăn s-a născut în anul 1889, în Sf. Onufrei, lângă Sirete, din părinți țărani. Acolo a finit școala primară, a studiat apoi 3 clase la liceul din Suceava, iar celelalte clase le-a urmat și finit la liceul III de stat din Cernăuți.

Roagă primirea în „Junimea“ în 11/7 1910 și e primit în ședința plenară din 23/10 1910. Examenul regulam. îl trece la 25/2 1911. De la 15/3 1911, până la adunarea generală din 18/11 1911, e *Bibliotecar* și primește absolutorul cu vot de laudă.

În 1911/12 e *membru în secția muzicală*, în 1913/14, *membru în comisia revizuitoare* (cu 32 voturi). În șed. plen. din 22/2 1914 primește un împrumut de 15 cor. În șed. plen. din 15/6 1914 primește un concediu de 4 luni și demisionează din comis. reviz.

După prestarea primului examen de stat, fiind apărător aprig al ideii că, într-un viitor război mondial, România va trebui să iasă învingătoare, a părăsit, în 1914, când

lumea începuse a vorbi de iminenta izbucnire a războiului european, Bucovina, și a trecut, pentru totdeauna, în România, în țara dorințelor sale.

Acolo a intrat în serviciul C.F.R. devenind funcționar la secretariatul din gara Ploiești. De când a părăsit Bucovina, nime dintre ai săi nu l-a mai revăzut, numai fratele său, preotul Dr. Cassian Breabăn, a stat în corespondență cu dânsul, până când –, intrând și România în război, corespondența a trebuit să înceteze. Numai o singură dată, pe timpul ocupațiunii rusești, având un scurt concediu, a fost de Paști, 1917, în Suceava, a petrecut 3 zile la mama lui Const. Grigorovici junior, soacra lui Cassian.

În toamna lui 1916 a intrat în oastea română, fiind înrolat la regimentul 35 infanterie, școala de oficeriu a făcut-o la Botoșani; era sublocotenent și în curând a plecat pe front, după ce dăduse dnei. Grigorovici, spre păstrare, toate documentele și hârtiile sale care însă au fost ulterior distruse printr-un incendiu cauzat prin neprecauțiunea sau, poate, reavoința soldaților unguri, care erau încartirați acolo după retragerea rușilor.

A plătit gloria zilelor de la Mărășești cu sângele său, picând cu capul zdrobit de o grenadă germană în ziua de 11 August 1917. Și tragedia sorții a vrut ca în aceeași zi să moară, în Sf. Onufrei, și mama sa, cu capul zdrobit de o grenadă ieșită din gura unui tun german, ea care totuna zicea că va muri fără să-l mai vadă pre el, mezinul și favoritul de frunte al ei!

În ziua declarării războiului austro-sârb, el adresează fratelui său, Dr. Cassian, o ilustrată din Ploiești cu cuvintele: „Bravo Cataramă!” (Franz Iosef, expresia lui obișnuită), acum să văd sfârșitul, „să ne revedem cu toții acasă la noi și apoi să mor”.

Pe front seamănă să fi fost, zice Dr. Cassian, cu prof. Marmeliuc Dimitrie. După Dr. Cassian Breabăn, scrie la 13/10 1929. Dgn*.

Iustin Breabăn e unul din cei 5 eroi ai „Junimei” care au pecetluit înfăptuirea României Mari cu sângele lor. O stradă din Cernăuți poartă numele lui. Ar trebui, ca și Grămadă I. și Lascăr Lutea, reînhumat în pământul țării sale...<neterminat – n.n.>.

25/11 1929

Cron <icar>

p. 418–419

Nr. 746 – DIONISIE PARĂ

stud. phil.

Fiu de burgher din Suceava, unde a terminat și liceul.

Activ.: 1909/10 – 1912/13.

Roagă primirea la 22/7 1910 și promite că va ține cu devotament la stindardul sfânt al „Junimei”.

E primit în ședplen. din 23/10 1910. Trece exam. regul. de abia la 4/2 1912. În ședcom. din 2/2 1912 se decide a se da teatru poporal cu cântări sub conducerea lui Pară. În ședplen din 15/11 1913 e șters (sigur pentru restante – n.c.). În ședcom. din 11/12 1913 se amintește că lui Pară i s-a trimis, la Lemberg, unde își făcea stagiul militar, suma de 40 cor., rezultată din colectă, tot așa se amintește în ședcom. din 19/2 1914 (p. 65) că i s-au trimis 20 cor.

În 1919 nu știu cum se rătăcise în Centrul Studentesc „Arboroasa”. În războiul din 1914 părăsește postul său și trece cu arme cu tot în România.

* Dugan.

Emeritat: de la 17/11 1921.

Mort. În ședcom. din 14/13 1924: „Prof. Pară a lăsat prin testament Soc. noastre drept moștenire biblioteca și compozițiile sale. Arc. Dugan pledează: „să punem mâna pe aceste cărți și compoziții prețioase“.

Despre moștenirea Pară e din nou vorba în ședcom. din 28/11 1925. La insistența lui Arc. Dugan, moștenirea fu luată în seamă prin Oct. 1926, dar, pesemne, au dispărut unele obiecte lăsate de el.

p. 424-425

NOTE

1. Textul conține 5 fotografii: a) – probabil ca student; b) – în uniformă militară; c) – schiță în tuș care reprezintă mormântul lui Ion Grămadă și a locot. Ion Spiru la Cireșoaia, † în 27 aug. 1917 – semnat M. Onofrei, iar dedesubt inscripția: „mormântul eroului Dr. I. Grămadă“; d) – fotografia mormintelor de la Cireșoaia; e) – portret (schiță în creion) cu cască și uniformă militară de M. Onofrei – 1917, Tg. Trotuș.
2. Articolul cuprinde 1 fotografie: D-tru Ieșean poreclit „Metternich“
3. Ilie Dugan e fratele mai mic al lui Arcadie. Pagina din album este albă. Totuși într-o mică măsură, spicuiind din scrierile lui, rămase în familie, se poate cât de cât reconstitui fragmentul de viață ce-l leagă de „Junimea“ și preocupările ei.

Născut în comuna Cireș-Opaițeni din jud. Storojinet, la 18/6 1886, fiind întreținut de fratele său mai mare, l-a urmat pretutindeni pe unde acesta a poposit cu studiile sau activitatea didactică.

Este primit, ca fux, la 26/10 1907. Examenul regulamentar îl trece în 1908. Ales *membriu în secția literară* (vot de laudă), apoi *președinte al comitei revizuitoare*, în care calitate

„cere o ședință plenară extraordinară, pentru neorânduială de sub Morariu“.

Roagă demisia pentru a pleca în armată. Este reprimat la 4/10 1911. Fiind înscris la Praga, demisionează din Societate, în 1912. În dec. 1911, cu ocazia conferinței sale, probabil despre „Arboroasa“, primește Imnul festiv al „Arboroasei“ de la autorul lui, Tudor Ștefanelli. Tot cu ocazia unei conferințe despre „Arboroasa“, ținută în 1911 (postul mare), primește de la Aurel Berariu manuscrisul *Domnia lui Mihai Viteazul* de Dimitre Onciul, scris încă de pe vremea când era în „Arboroasa“.

Emeritat: în 1919.

În 1924 roagă demisia din emeritat din motive ce nu au nici o legătură cu „Junimea“. Trece în România, face războiul ca ofițer al armatei române, mereu urmărit de austrieci, ca dezertor. După încheierea războiului, revine în Cernăuți, în serviciul Căilor Ferate.

A publicat: – *Istoria Societății Academice „Junimea“ – prima parte, „Arboroasa“*, București, 1930 (la tipografia lui Ilie Torouțiu). Moartea a survenit înainte de a începe lucrarea propriu-zisă, aceea a *Istoriei „Junimei“*, cum reiese din corespondența purtată cu Leca Morariu, care la rândul lui pregătea o monografie a „Arboroasei“.

De la el ne-au mai rămas, în manuscris, *Arcadie Dugan și activitatea lui pe unde a trecut în viață – 1878-1951; Monografia com. Cireș-Opaițeni și Familia Dugan-Opaiț*, ambele lucrări în câte 5 exemplare (pentru toți frații), ca să nu-și uite satul și obârșia; *Amintiri*.

4. Textul conține o fotografie, care-l prezintă în frac, cu eșarfă tricoloră și mănuși albe – ca Președinte al „Junimei“.
5. Articolul conține 3 fotografii: a) – împreună cu doi colegi; b) – ca președinte; c) – datată: 1928.
6. Articolul conține 4 fotografii: a) – ca fux; b) – Didi Gallin cu fratele său Radu (în uniforme militare); c) – în uniformă; d) – datată, 1928.
7. Articolul conține 2 fotografii: a) – Justin Breabăn, ca student; b) – Emilian Breabăn, preot în Turcani, jud. Cernăuți.

PICTORUL GEORGE LØVENDAL

Ilie Luceac

Cernăuți

George Baron Løvendal
(1897 – 1964).

George Baron Løvendal... Nume, a cărui conotație s-ar părea că nu are nimic comun cu Bucovina, decât doar aroma unor asocieri ce ne poartă cu gândul la alte nume de viță nobilă, de origine bucovineană.

Nu titlul de noblețe ne ademeniște însă, ci personalitatea pictorului George Løvendal, a cărui creație se încadrează în panteonul amintirilor scumpe trecutului cultural al Bucovinei, alături de alți artiști, care, prin activitatea și opera lor, au reușit să imprime culturii bucovinene pecetea perenității. Dacă e vorba de nume, Løvendal înseamnă, în limba daneză, „valea leilor“ (sub influență germană, s-a folosit la noi și forma Löwendal, litera daneză ø citindu-se, ca și cea germană, ö).

Despre originea acestei familii s-a scris mult în presa vremii. Aproape în fiecare dintre cronicile culturale care elogiau opera pictorului găsim referiri la genealogia familiei Løvendal, ce-și are începutul din secolul al XVII-lea. Un argument, ce pare a da viață legendei miraculoase a descălecătorilor de nume Løvendal, este cel al fiicei mai mari a pictorului, Lydia Baronesse von Løvendal-Papae.

Ea descrie amănunțit genealogia familiei într-un material intitulat *Invincibilul Løvendal la Timișoara*¹, publicat în revista *Magazin istoric*.

După cum afirmă doamna Lydia Løvendal-Papae, tatăl ei este de origine danezo-norvegiană, bunicii și străbunicii lui fiind înrudiți cu multe familii nobile din Europa. În orice caz, la începutul secolului nostru îl găsim pe Laurentiu (II) baron Løvendal, tatăl viitorului pictor, ca ofițer superior de artilerie al Marinei militare baltice ruse, care se prăpădește mai târziu în învâlmășeala revoluției. George Løvendal, fiul său mai mare, se naște la 10 mai 1897 la Sankt-Petersburg.

Fotografia casei de pe str. Cuza Vodă nr. 5, Cernăuți (azi Lesea Ukrainka) în care a locuit pictorul Løvendal.

Anul acesta s-a rotunjit un centenar de la nașterea artistului. Onorăm acest eveniment cu o modestă evocare și cu câteva reproduceri după tablouri cu țărani bucovineni, aparținând marelui portretist.

Nu vom descrie amănunțit biografia artistului. Există monografia întocmită de scriitorul Ion Potopin², care conține circa 50 de ilustrații cu reproduceri din opera pictorului, dintre care 20 color. Mai avem cartea lui Gaby Michailescu despre George Løvendal, intitulată *Vagonul de turneu (Însemnările unui impresar)*³. De asemenea, un număr impresionant de articole și cronici de artă, risipite în presa vremii, care îi evocă viața și opera.

Deși Løvendal, de mic copil, găsește satisfacție spirituală în creație, poezie, pictură, muzică, teatru, coregrafie, acrobație, tatăl său voia să-l vadă ajuns ofițer, singura cale prin care, considera el, un bărbat se poate afirma pe deplin în viață. În familia Løvendal cariera militară se transmitea din tată-n fiu, era o moștenire. Dar viitorul pictor urmează, fără voia tatălui său, Academia de Arte din Sankt-Petersburg, avându-i ca profesori pe Makovski, Seidenberg, A. P. Aleksandrov. „Am învățat și am crescut în tradiția artei realiste rusești...”, va spune artistul într-un interviu mai târziu. De tânăr este angajat ca actor, balerin și pictor scenograf la Teatrul Imperial din capitala Rusiei de atunci.

Focul revoluției bolșevice mistuie în flăcările sale multe destine. Unii dintre artiștii, scriitorii sau compozitorii ruși de mare valoare preferă să rămână în străinătate (Rahmaninov, de exemplu). Alții – un Esenin, un Maiakovski – cu sufletul ars de decepții cumplite vor muri în țară.

Løvendal părăsește Rusia, împreună cu profesorul Aleksandrov, părintele său spiritual. În 1921, la Chișinău, se căsătorește cu Ariadna Zolotareva, studentă la Facultatea de Drept din Odesa. Ariadna îi va conduce „firul vieții” de mai departe în călătoria pământeană zbuclumată ce i-a fost hă-ăzită de destin.

Din 1922 până la 1926 activează la București ca pictor scenograf, îndrumător artistic și regizor. Ziarul *Rampa* din capitală publică, în numărul din 26 octombrie 1922, primul articol despre pictura scenografică a lui Løvendal.

Însă adevărata explozie a presei, care-i va descrie amănunțit activitatea, folosind abundant cuvinte de laudă la adresa ei, se declanșează la Cernăuți, unde Løvendal este angajat între anii 1926–1935 în calitate de pictor scenograf și artist multilateral cu titlul de director tehnic la Teatrul Național din capitala Bucovinei. Înzestrat cu talent și cu inepuizabile posibilități intelectuale (presa menționează că era stăpânit de un veșnic neastâmpăr), el lucrează, în această perioadă, ca pictor, actor, mim, machior, regizor, dansator, acrobat, butaforist, secretar literar și îndrumător artistic. Printre colaboratorii și prietenii săi de atunci se numărau Victor Ion Popa, G. Zamfirescu, Ion Aurel Maican, Grigore Vasiliu (Birlic), Marcel Anghelescu, frații Petre și Nae Bulandra, Nelo Bucewski, I. Sternberg, Jules Cazaban, Oleg Danowski, Dragoș Protopopescu, Silvia Fulda și alți actori, pictori, dansatori.

În 1927 realizează, după un proiect propriu, prima scenă glisantă pe șine (cu buzunare laterale), cât și prima scenă turnantă din țară. Pictează renumita cortină a Teatrului Național din Cernăuți, elogiată de presa vremii. Astăzi această operă de artă nu mai există la teatrul din Cernăuți. În 1931, pictorul inițiază prima Societate a Artiștilor Plastici din Bucovina, numită „Uniunea Prietenilor Artei”. Între 24 septembrie și 24 octombrie 1932 organizează o expoziție în saloanele Societății pentru

Cultura și Literatura Română din Cernăuți, unde expune un număr de 89 tablouri cu chipuri și priveliști bucovinene. Presa se întrece în elogii, afirmând că expoziția este „o arhivă documentară pitorească și vie care prinde toate acele frumuseți într-o simfonie de imagini pline de adevăr adânc și caracteristic” (*Glasul Bucovinei*, 28.IX.1932), că pictorul s-a impus prin „Schönheit und Wahrheit” („Frumusețe și adevăr”) (*Czernowitzzer Morgenblatt*, 1.X.1932) etc.

Pe lângă multe alte expoziții la care a participat George Løvendal cu lucrările sale în perioada când se afla la Cernăuți mai amintim un vernisaj al expoziției de atelier a pictorului, cu 36 de tablouri (28 uleiuri și 8 tempera), organizat în locuința sa din strada Cuza Vodă nr. 5. (Vezi fotografia casei, alăturată aici, așa cum arată ea astăzi). În aceeași perioadă mai desenează și foarte multe peisaje, în care abundă culorile ardente (*Ruina vecheii mănăstiri de lângă Vatra Moldoviței, Pietrele Doamnei, Țețina, Masivul Rarăului, Dealul Dracului, Movila Herța, Câmpie lângă Herța, Peisaj cu copaci ș.a.*). Caracteristice pentru perioada cernăuțeană sunt, după Ion Potopin, pasiunea, cunoașterea și voința. „Løvendal a contemplat documentul uman, lăsându-și privirea să alunece peste relieful geografiei umane, s-a răcorit în

G. Løvendal. Iuță Leabu
(țaran din Mahala – Cernăuți,
Bucovina, 1942).

râurile ei limpezi, cu năzuința ca sufletul să calce peste ele și să rămână curat, deasupra. A fost o întâlnire tulburătoare după care n-a mai fost cel dinainte, ci un altul, mai liniștit și mai plin de neliniște totodată⁴.

G. Løvendal. Păltmarul (paracliserul)
(Nicolae Șorodoc din comuna Vicovul de Jos,
judetul Rădăuți – Bucovina, mai 1943).

Cu anii, pictura lui George Løvendal cristalizându-se, se axează pe două teme fundamentale: portretul țaranului român și biserica română. „Stăpân pe un penel de autentică valoare și dublat de elanul marilor inspirații, pictorul și-a dăruit puterea de creație unor motive, care formează însăși temelia entuziasmului nostru: mănăstirile Bucovinei⁵, scrie Pan M. Vizirescu în *Cronica Plastică a Calendarului. Dragomirna, Mănăstirea Sucevița, Intrarea în Mănăstirea Putna, Voronețul, Biserica Arbore, Mănăstirea din Vatra Moldoviței, Mănăstirea Cernica, Mănăstirea Pasărea, Biserica Sf. Treime din Siret, Mirăuți-Suceava, Mănăstirea Horecea, Zamca, Mănăstirea din Herța, Biserica Movila-Herța* (care a mai rămas doar pe pânza lui Løvendal), toate – „podoabe sfinte ale celui mai eroizat pământ – sărbătoresc triumful ideii creștine⁶ în viziunea picturală a lui Løvendal. Un contemporan și prieten al pictorului, doctorul Ionică Nandriș din Cernăuți, din a cărui arhivă de familie am mai publicat în revista noastră, nota, referindu-se la picturile mănăstirilor din Bucovina: „Mă gândesc la Mănăstirea Sucevița și zidurile ei puternice de apărare cu acele masive contraforturi văzute și pictate de Löwendal, în care vedem parcă toată puterea de apărare, trăinicia și mărturia vitejiei și apărării Moldovei de veacuri. Îmi vine în gând o altă *Suceviță* a lui George Scott, văzută primăvara când se topește zăpada. E

frumoasă, zveltă și mândră, cu o linie ce pare că urcă, urcă nesfârșit în văzduh... dar nu reprezintă, nu redă atâta putere ca cea a lui Löwendal. Revista franceză *Illustration* de prin 1935 a reproduș, în format mare, *Sucevița* lui G. Scott. Au mai încercat de-atunci și alți pictori să picteze mănăstirile Bucovinei, dar n-au reușit să ajungă la valoarea artistică a tablourilor lui G. Scott și G. Löwendal. Cine a văzut, de pildă, turnul vechi și aproape părăsit al Mănăstirii Humorului sau al Bisericii lui Bogdan din Rădăuți în tablourile lui Löwendal nu poate să nu recunoască mâna unui remarcabil artist⁷.

G. Løvendal. Țărancă bucovineancă – Matroana daco-romană (O. Goga). (Domnica Voițihevici din comuna Catul Ostriței – Bucovina. Mai 1935).

Concepția pictorului George Løvendal despre artă a fost una modernă, în înțelesul actual al cuvântului. Løvendal nu a fost un conformist. Ca orice artist mare, a dat dovadă de originalitate în gândire și creație. Într-un interviu cu publicis-tul Nicolae Lazăr, apărut în 1947 în cotidianul clujean *Ultima oră*, George Løvendal, referindu-se la prisma prin care trebuie privită arta, spunea: „Eu cred că cea mai urâtă boală în domeniul picturii din secolul al XX-lea este părerea foarte răspândită că pictorul trebuie să fie omogen, adică neschimbat în felul lui de a vedea și simți subiectul.

Nimic mai fals, mai absurd⁸. Artistul a dat dovadă și de mult curaj, de vreme ce afirmă astfel de lucruri în plină ascensiune a sloganelor comuniste referitoare la misiunea artei și a artistului.

Løvendal „a abordat stilurile cele mai diferite, adaptându-le mesajului vizual urmărit. A trecut cu dezinvoltură de la cubismul exuberant al picturii murale, executate pentru cafeneaua cernăuțeană «Astoria», la schițele în manieră rococo pentru costumele personajelor din *Bastien și Bastienne* de Mozart, de la expresionismul unor portrete cum ar fi cele ale scriitorilor Liviu Rebreanu și N. D. Cocea

la tonalitatea caldă, elegiacă, în culori de pământ, a peisajelor nordului moldav. O lumină de sfârșit de amiază, ca o romanță abia îngânată, învăluie tablourile ce evocă muzeele sufletului românesc: *Casa lui Aron Pumnul*, *Casa din Sarmizegetusa*, *Mănăstirea Sucevița* ș.a.”⁹, scrie Silvia Ciobotaru în *Cronica ieșeană*, semnalând apariția monografiei scriitorului Ion Potopin despre Løvendal.

Ionel Jianu, o semnătură de prestigiu încă de pe atunci, afirmă că „arta løvendaliană, dacă ar trebui clasificată, ar intra desigur în categoria expresionistă, pentru că preocuparea de căpetenie a artistului e redarea cât mai accentuată, cât mai adâncită a unai expresii sintetice menită să rezume viața întreagă” (*Rampa*, 14.VII.1935).

Dimensiunea artei lui Løvendal se manifestă, cu toată amploarea, în suita de portrete intitulată simbolic de pictor *Cei din urmă bătrâni din Bucovina*. „De la neîntrecutul meșter Grigorescu, care ne-a înfățișat țăranel idealizate în culori calde, vapoase, țăranel optimist, poet și visător – scrie Marin Iorda – puțini pictori au știut

să descopere o latură nouă a sufletului țărănesc: Băncilă, Ștefan Dumitrescu, Teodorrescu Sion (...) George Løvendal poate fi considerat, câteodată, un cuminte prețuitor al clasicilor, dar primești repede dezmințirea și-l vezi un fel de revoluționar, care, asemeni lui Beethoven și Wagner în muzică, dărmă vechi canoane, ca să creeze legi noi¹⁰

**G. Løvendal. Măria Sa, Țăranul
(răzeșul Vasile Mustea din comuna Dorna
– Arin – Bucovina).**

Bucovenienii – înaintașii și contemporanii – au tot temeiul să fie mândri de personalitatea și opera pictorului. În cronică *Un pictor al Bucovinei*, publicată la 1935 în ziarul *Glasul Bucovinei*, Traian Chelariu reproduce un fragment dintr-o convorbire cu pictorul, în care acesta mărturisea: „Un Gauguin a trebuit să părăsească Parisul pentru Tahiti, ca să găsească noutăți demne de a rămâne mărturie veacurilor. Pe mine o soartă mai fericită m-a aruncat într-o Americă încă nedescoperită de pictorii români: *Bucovina*. Știți ce înseamnă pentru mine colțul acesta de țară? Un material imens care pentru a fi prelucrat cere aproximativ 3–4 sute de ani¹¹.

Cu toată povara războiului, anul 1943 este pentru Løvendal un an productiv. Presa apreciază lucrările pictorului expuse în Saloanele oficiale sau particulare. M. Paciu-rea scrie, de exemplu, că țărani bucovineni „sunt icoanele de piatră ale neamului nostru¹². Lucia Demetrius, numindu-l „Dostoievski român al picturii românești“, notează: „Aș putea spune că Løvendal este zugravul sufletului românesc¹³. Dar aprecierea operei lui Løvendal de către Petru Comarnescu este pentru artist semnul virtuții pe care l-a meritat din plin. Criticul scrie: „Ceea ce se impune, în primul rând, la d-sa este puterea de a reda psihologia personajelor, sufletul sau caracterul lor. D-sa merge către un realism

psihologic de mare portretist, redând nu numai aspectul fizic, și acesta dificil de construit, dar simbolizând sufletul și personalitatea modelului¹⁴.

Va fi apreciat de scriitorii Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, și nu numai de ei. Nichifor Crainic scrie despre răzeșii lui Løvendal că sunt telurici, titanici, comparându-l pe Løvendal cu Dürer. Octavian Goga vede în aceste chipuri pe feluriții Crișani și Horii ai strășniciei noastre naționale. Mihail Sadoveanu, referindu-se la expoziția cu portrete de țărani bucovineni a lui G. Løvendal, organizată la Palatul Parlamentului în 1945, scrie: „Am stat și i-am privit; am fost ca într-un sfat al umbrelor trecutului. M-au privit și ei atât de expresiv din noaptea veșnică în care au intrat... Adunarea țărănească de la Parlament asigură „zugravului“ Gheorghe Løvendal loc alături de artiștii mari care cu pana, cu penelul ori cu dalta, au adăos valori sufletului nostru național¹⁵.

Løvendal credea în misiunea revelatoare a artei sale. Fiecare lucrare (în special portretele) era însoțită de o scurtă biografie a persoanei, ce-i servea drept model. Mai târziu, după moartea pictorului (București, 18 februarie 1964), această istorie a fiecărui tablou a fost meticolos întregită și pusă în ordine de arhitectul Radu Mihai Papae, ginerele său. Împreună cu soția sa, Lydia, el a muncit ani de zile pentru a valorifica acest prețios fond documentar. Datele sunt aranjate în felul următor: cine este modelul sau de unde-i peisajul; tehnica folosită (ulei, sanguină, sepia, cărbune, acuarele sau creioane color); dimensiunile; în ce colecție sau pinacotecă se află; la ce expoziții a participat etc.

Løvendal picta cu o repeziciune uluitoare, niciodată nu făcea copii, fiecare pânză era un unicat – își amintește prof. arhitect Radu Mihai Papae. Își semna fiecare lucrare cu sigla GL, dar nu caligrafiat, cu litere elegante, cum ar fi putut s-o facă, ci zgâriat, ca o urmă de gheară, imprimată undeva într-un colț de tablou. Nu întâmplător, în *Jurnalul* său, artistul spunea, mai în glumă, mai în serios: „Recunoașteți pe unde a trecut leul după urmele ghearelor sale, iar pe un mare pictor, după orice centimetru pătrat pe care l-a pictat“. Cert este că-și știa valoarea. „Dotat cu un temperament artistic vibrant, violent, arzător, pictorul Løvendal nu s-a oprit la înfățișările de suprafață, ci a pătruns în cutele adânci ale destinului nostru ca neam [...]. A pictat [...] țăranelor bucovinane, cu toată mândria lui acerbă și tihnită, cu toată noblețea pe care Bucovina o păstrează ca pe o comoară din splendoarea voievodală. Țăranii aceștia descind din răzeșii lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare¹⁶, scrie Petru P. Ionescu, împărtășindu-și impresiile de la o expoziție Løvendal ce a avut loc în Sala „Universul“ din București.

Dacă privim portretul lui Iluță Leahu din Mahala – Cernăuți, pe care-l reproducem aici, pictat chiar în casa acestuia, în 1942, cu puțin timp înainte de moarte, vedem că expresia feței lui e parcă împietrită, privirea scrutătoare măsurând, printr-un ultim efort, drumul vieții, rămas în urmă. Chipul exprimă resemnare și împăcare. Despărțirea de cele pământeste pare a urma să fie demnă și fără tragism. *Pălimarul**, *Matroana daco-romană* (așa a numit-o Octavian Goga), *Măria Sa*, *Țăranul* sau alte portrete de Løvendal, reproduse în numărul de față al revistei, „țărani care descind direct din geto-daci, din acele triburi silvane de oiieri cu chipuri tăbăcite de vânturi și cu o demnitate de stăpâni ai înălțimilor în privirile lor¹⁷, reprezintă chipuri de oameni la vârsta senectuții, cu o zbuciumată viață în spate.

Discrepanța dintre fericirea sperată și cea cu adevărat trăită a țăranilor lui Løvendal e imprimată pe fețele lor, brăzdate de cute cizelate cu adevărata pasiune a unui sculptor. În ochii acestor țărani, ca într-o oglindă, poți citi toată drama vieții. Ca

* În Bucovina: paracliser. Vezi și varianta: pălimar.

și vocea inegalabilă a Mariei Tănase, răscolind adâncurile tănuite ale sufletului țărânului român prin piese ca *Ciuleandra* sau *Cine iubește și lasă*, privirile țăranilor din portretele lui Løvendal vin de undeva de departe, dintr-un trecut atemporal, din fondul abia ghicit al mitologiei dacice, ce se relevă prin intuiție, nicidecum prin gândire. Acest mod de a vedea sufletul omului până în cele mai nebănuite straturi ale sale are legătură și cu temperamentul nordic, de adevărat wiking, al pictorului.

Scriitorul Vasile Andru – bucovinean și el – unul dintre puținii isihaști din România la ora actuală, care cercetează procedeul filocalic *oratio mentis*, scrie despre țăranii lui Løvendal: „Energismul lui Løvendal se întâlnește cu forța degajată de chipurile țăranilor bucovineni: conținutul psihic pietrificat în cutele feței, în costumație, în lumina fascinantă a ochilor, în retorica mâinilor. Răzeșul cu plete și mustăți, din ținuta căruia se degajă noblețe, țăranul cu fața răvășită de furtunile vieții, sau cu fața relaxată de o filosofie a crepusculului. Løvendal este în căutarea unei esențe umane specifice românilor. Un chip decantat aici, un chip în care să se reflecte și substratul traco-dac, și ereditatea latină, și șocurile genetice ale Evului Mediu. Această esență etnică el o culege din Bucovina și din Transilvania”¹⁸.

Dacă primul contact cu adevărata artă a picturii e asemeni unui fulger ce lovește din senin, atunci satisfacția împlinită a contemplării e asemenea unei lumini ce se stinge treptat. La o reîntâlnire cu opera de artă, fiorul primei impresii, avalanșa jocului de culori și umbre ce se revarsă peste priviri ca un torent nestăvil, copleșind ochiul, face ca percepția vizuală să se developeze din nou pe retina memoriei.

Descoperind printr-o fericită întâmplare lumea lui Løvendal, sau poate redescoperind-o, am simțit „aroma stinsului parfum“ al unui moment de tinerețe.

Cu ani buni în urmă, fiind student, mi-aduc aminte că locuiam în gazdă la un medic din Cernăuți, care colecționase în decurs de o viață o galerie întregă de tablouri, acestea aparținând diferitelor școli de pictură. (Îi plăceau acestui bătrân manierat lucrurile frumoase. Școlit la Viena, el admira arta, literatura, muzica – „apucături“ rar întâlnite astăzi la intelectuali de alte profesii decât cele servind direct arta.) Mă fascinau portretele de țărani, în rame de epocă, chipuri care-și trăiau viața de mai departe în lumea culorilor și a umbrelor.

Atunci nu știam de Løvendal, nu aveam de unde să-i cunosc stilul. Nu aveam acces nici la presa românească din țară, nici la Arhivele de Stat din Cernăuți, de unde să fi aflat ce a însemnat Bucovina pentru Løvendal.

Unicul lucru pe care am putut să-l rețin a fost fotografia artistului. Se afla pe un birou negru, masiv, de modă veche, al gazdei mele, într-o ramă stil secolul XIX, care-i

G. Løvendal. Lordul
(răzeșul sau Lloyd George).
(Țăranul răzeș Constantin Vicșici
al lui Ion din satul Boian – Bucovina,
9 noiembrie 1943).

mai adăuga și ceva din farmecul ei deosebit. Era cu siguranță Løvendal. Cred că o fi existat și vreun portret pictat de el în întreaga comoară a colecției.

Timpul a trecut. Fosta mea gazdă, ajunsă și ea o piesă de muzeu, s-a călătorit în lumea umbrelor. Portretele – toate câte erau – au luat calea Varșoviei, întrucât sora soției doctorului a moștenit lucrurile din casă, inclusiv picturile, cărora, bănuiesc, le cunoștea valoarea...

Cine știe ce bucată de Løvendal s-o fi înstrăinat de Bucovina?...

NOTE

1. Lydia Løvendal-Papae, *Invincibilul Løvendal la Timișoara (octombrie 1716)*, în *Magazin istoric*, Anul IX, nr. 10 (103), octombrie 1975, p. 30–32.
2. Ion Potopin, *Gheorghe Løvendal*, București, Editura Meridiane, 1987.
3. Gaby Michailescu, *Vagonul de turneu (Însemnările unui impresar)*, București, Editura Meridiane, 1986.
4. Ion Potopin, *op. cit.*, p. 14–15.
5. Pan M. Vizirescu, *George Baron Loewendal: Expoziția Bucovinei. Saloanele Palatului Național din Cernăuți*, în *Calendarul*, nr. 504, 22 octombrie 1933, p. 4.
6. *Ibidem*.
7. Ionică Nandriș, *Pictorul Löwendal în sat la noi*, amintiri, iunie 1965, în manuscris, f. 15, 16.
8. Nicolai Lazar, *Sărbătorirea pictorului George Løvendal*, interviu realizat cu pictorul G. Løvendal, publicat în cotidianul *Ultima oră*, An. III, Nr. 788, Cluj, 10 mai 1947.
9. Silvia Ciubotaru, *Un artist fascinant: Gheorghe Løvendal*, în *Cronica*, Anul XXIII, nr. 39(1182), 23 septembrie 1988.
10. Marin Iorda, *Un artist*, în *Ordinea*, nr. 2737, 1 iunie 1941.
11. Traian Chelariu, *Un pictor al Bucovinei*, în *Glasul Bucovinei*, Anul XVIII, 15 august 1935.
12. M. Paciurea, *Pe marginea expoziției pictorului George von Löwendal*, în *Evenimentul*, nr. 34, 17 iunie 1943.
13. Lucia Demetrius, *Expoziția George von Löwendal*, în *Evenimentul zilei*, 8 iunie 1943.
14. Petru Comarnescu, *Un mare portretist al țaranului român*, în *Viața*, 13 iunie 1943.
15. Mihail Sadoveanu, *Gheorghe Løvendal*, în *Jurnalul de Dimineață*, nr. 196, 15 iulie 1945.
16. Petru P. Ionescu, *George Baron von Löwendal*, în *Muncitorul Român*, 15 iunie 1943.
17. Aurel Leon, *Løvendal – portretistul țaranilor bucovineni*, în *Cronica*, Anul XX, nr. 12(999), 22 martie 1985, p. 5.
18. Vasile Andru, *Dinspre fința carpatică spre sufletul planetei*, în *Arc (Literă, arte, meșteșuguri)*, nr. 1–2, 1997, p. 8.

SUMMARY

The painter George Baron Löwendal (1897–1964), of Danish–Norwegian origin, one of the most talented portraitists of inter-war Romania, also created sceneries, graphics, murals, landscapes, icon etc. The most valuable part of his work will always be considered the Moldavian monasteries and the Bukovinean peasants' portraits. His exquisite art in portrait painting can be seen in the suite symbolically entitled *The Last Old Men of Bukovina*, showing the Bukovinean peasant of old times. But the main feature of his art is the psychological dimension – the peasant's inner life grasped in wrinkles, clothes, lights in the eyes, rethoric of the hands.

The art critic Petru Comarnescu, the writers Sadoveanu, Goga, Arghezi Camil Petrescu, Nichifor Crainic, Traian Chelariu and others appreciates Lovendal's work, naming him „the gretest Romanian peasant's painter“ and „baron of the easel“.

PICTORUL GH. LÖWENDAL

de dr. Ionică Nandriș*

Îl cunoșteam pe Löwendal încă din Cernăuți, de prin anii 1930–1936. Fugind din Rusia revoluționară se oprise întâi în București. Prin anul 1926 a venit la Cernăuți, poate crezând că aici va străbate mai ușor. În acea vreme se pripășise în Cernăuți o mică colonie de „ruși albi“ și „rusoaice“ mai puțin albe. În pensiunea „City“ de lângă Universitatea din Cernăuți a colonelului austriac Fiala se oploșise un mic grup de rusoaice bătrâne și tinere, fugite de frica comunismului din țara lor. Foarte solidare între ele, toate se prezentau foste soții și fiice de miniștri, ambasadori și mari moșieri ruși. Multe căutau să arate originea lor nobilă. Acolo, în pensiunea „City“ din Cernăuți își începuseră rusoaicele activitatea lor socială cu o tenacitate și îndrăzneală specific rusească. Căutau legături și cunoștințe cu lumea românească – profesori universitari, ofițeri, magistrați etc. Ele inițiau – mă rog – ore de călărit cu caii ofițerilor de cavalerie și ai regimentului lor, organizau zile de ceai, de muzică, de societate. În felul acesta căutau să-și aranjeze interesele lor pe tăcute și o viață mai plăcută și comodă. Dacă n-au putut pătrunde în societatea românească locală, au reușit în schimb să-și facă un cerc al lor. Din această lume străină, suspectă, a coloniei așa-ziselor „rusoaice albe“ din pensiunea „City“ din Cernăuți și-a luat de soție o rusoaică profesorul de la Universitatea din Cernăuți de atunci Simion Stoilov. O altă rusoaică a devenit soția magistratului Antonin de la Tribunalul Cernăuți. O a treia a fost soția consulului francez din Cernăuți, Honorat[...].

Baronul George von Löwendal – acesta-i era numele de nobleță care i-a servit la intrarea în viață și societatea Cernăuțului prin 1926-1930 – făcea parte din colonia rusă albă din acel oraș, fără să pot afirma și dovedi că era în cercul rusoaicelor de la pensiunea „City“, de care am amintit mai sus. Când m-am reîntors după mulți ani la Cernăuți, în 1930, l-am găsit pe Löwendal ca pictor-decorator la Teatrul Național de acolo. Cortina Teatrului Național din Cernăuți – cea nouă, dacă mai există – e opera pictorului Löwendal. Și tot pe atunci Löwendal își făcuse în Cernăuți un nume de pictor cu lucrările lui ce cuprindeau figuri de țărani bătrâni cu plete din satele românești și neîntrecute frumuseți de artă și pictură bizantină ale mănăstirilor Bucovinei. E meritul lui Löwendal de-a fi atras pictural atenția asupra țăranilor români cu plete pe spate și pe cale de dispariție și asupra frumuseții frescelor mănăstirilor bucovinene, arătate – aproape descoperite mai întâi – de marele profesor de istoria artei de la Universitatea din Viena și pe urmă la cea din Cracovia – Profesorul Strygowsky. Aceasta a fost în 1913.

* Din arhiva familiei Nandriș.

Pictorul Gh. Löwendal.

Îl cunoașteam pe Löwendal încă din Lornăuți, de prin anii 1930-1936. Fugind din Rusia revoluționară se opriese întâi în București. Din anul 1926 a venit la Lornăuți, poate crezând că aici va străbăta mai ușor. În acea vreme se pregătise în Lornăuți o mică colonie de „ruși albi” și „rusoaise” mai puțin albe. În peniunea „Cistei” de lângă Universitatea din Lornăuți a colonelului austriac Fiala se oplosise un mic grup de rusoaise bătrâne și tinere, fugite de frica comunismului din țara lor. Foarte solidari între

Löwendal a cutreierat satele românești ale Bucovinei căutând și pictând bătrânii cu plete ai satelor, câți mai erau, a vizitat mănăstirile cu popasuri mai lungi și le-a prins pe pânză frumusețea și măreția culorilor de pe pereți, cât și a liniilor arhitectonice. A lucrat mult și nu i se poate nega talentul. Are firește lucrări bune, puternice, dar are și altele, slabe ca valoare. Unele portrete de țărani cu plete și vederi ale colțurilor de mănăstiri bucovinene sunt de reală valoare artistică-picturală. Și trebuie să amintim că Löwendal a lucrat aproape numai pe teren și nu în atelier. Atelierul lui erau satele, mănăstirile și cerul acoperiș. E drept că pictorul când pleca pe teren nu uita să ia cu el și sticla cu rachie, fiindcă îi trebuia anumită temperatură internă care să-i sporească viziunea și acuitatea vizuală. Uneori mai îndemna cu sticla și modelele lui care se codeau să-i pozeze. Dar, aceasta face parte din metoda de lucru a artistului. În paranteză am aminti că soția pictorului avea multe calități comerciale și spirit de inițiativă. Și l-a ajutat mult. Gurile rele susțineau că era de origine israelită. Unii îl bănuiesc și astăzi pe artist de asemenea origine. Personal am avut și mai am

unele legături cu Löwendal. I-am cum-părat lucrări, dar n-am reușit să-mi fac o convingere despre sângele soților Löwendal.

Din Cernăuți Löwendal s-a mutat în București prin anii 1936-1937. A lucrat un timp pentru Ministerul Propagandei. În București firește a putut să vândă mai ușor lucrările lui și să-și asigure existența. Dar lucru curios și poate și firesc: nici în Bucovina și nici în București n-a reușit Löwendal să se impună ca artist și nici să-și creeze un mic cerc de amatori ai artei lui. Cauzele nu le vom analiza aicea și nici nu avem calitatea. În Cernăuți a avut o atitudine nefrumoasă față de tinerii pictori bucovineni. Se credea prea mare ca să se coboare la cei mici. Și nu erau toți așa de mici și fără talent. E firește, străinul care parvine să-și facă oarecare situație. E și partea de reclamă din partea soției lui care nu știu dacă nu i-a stricat mai mult, decât ajutorat. Iar cum l-a apreciat Bucureștiul – adică cercurile artistice – nu suntem în măsură să știm și să o spunem. Un timp de ani de zile nu l-am mai văzut pe Löwendal.

În vara anului 1943 a apărut din nou Löwendal în Bucovina, în Cernăuți. Se împrietenise cu colonelul Reus Mârza, bucovinean și el, comandantul regimentului 12 artilerie din Sadagura. De altfel, am avut totdeauna impresia că Löwendal era meșter în a găsi și lega prietenii care i-ar fi folosit mai curând sau mai târziu. În acest timp, Löwendal a pictat Capela regimentului din Sadagura. Și a mai colindat satele românești din această regiune – Boianul, Ostrița, Mahala și a mai pictat o serie de țărani, țărance și fete. A mai poposit pe la mănăstirile Bucovinei de unde s-a întors cu un număr de lucrări bune și, altele, mai slabe.

În toamna aceluiași an 1943, Löwendal a organizat o expoziție în casa colonelului Reus Mârza din Cernăuți, cu invitații personale. Aici a prezentat o serie din lucrările lui cele mai bune și a și vândut ceva. Pe urmă l-am pierdut din vedere. În vara anului 1946 l-am întâlnit întâmplător în București. Ne refugiasem pentru a doua oară din locurile noastre scumpe. De data aceasta mi-a spus că s-a înscris în partidul

G. Löwendal. Floare de zarzăr (Mireasa).
(Tânăra țarancă Viorica Prodan din Cernăuți – Bucovina. Aprilie 1943.)

G. Löwendal. Țăran din Mahala,
Cernăuți, Bucovina (1943).

D-lui Groza „Frontul Plugarilor“, pe atunci prim-ministru. Mi-a arătat și lipsa a doi dinți din față, de sus, pe care – spunea el – i-a lăsat undeva într-un sat din Ialomița, pe când făcea propagandă politică pentru partidul din care făcea parte. Când l-am întrebat cum a ajuns în politică, Löwendal mi-a răspuns simplu: „Ce să faci? Când intri în biserică îți iai pălăria din cap, când intri în templu îți pui pălăria pe cap, când intri în moscheie, descâlți pantofii“. Am ascultat și am tăcut. Omul fără să-și dea seama a caracterizat și s-a caracterizat.

În 1946 – fiind subsecretar la Interne Gheorghe Vântu – Löwendal a cerut și obținut cetățenia română. Era pe atunci foarte primejdios să porți fie și o umbră de „cetățenie rusească“. Risca să fie învagonat fără întrebare și dus în scumpa lui patrie. Și tare se mai teama de asta.

În vara anului 1947, Gh. Löwendal – ștersese demult titlul de baron – a organizat o expoziție pe marele culoare ale Parlamentului Român de la Patriarhie. Atunci și acolo s-a ținut cel dintâi și cel din urmă Congres al partidului Dr. Petru Groza „Frontul Plugarilor“, ultimul ecou al îndepărtatului „Firente Populare“ spaniol. Și fără să vrea și să bănuiască, Gh. Löwendal a făcut cu această expoziție și o faptă bună, neobservată însă de nimeni. Firește scopul expoziției a fost pur comercial și a fost o mare deziluzie pentru artist și pentru membrul „Frontului Plugarilor“.

G. Löwendal. Bunica. (Țăranca Iuliana Popescu din Vatra Dornei – Bucovina, 30 septembrie 1957.)

Înșirase Löwendal pe un perete lung portretele a douăzeci și unu de țărani bucovineni cu plete și priviri agere. Așezați unul lângă altul, acești țărani pletoși și sfătoși priveau cu înțelepciune și mâhnire forfoteala din jurul lor. Dintre acești douăzeci și unu de țărani, nouăsprezece erau din Bucovina de miazănoapte – erau din Boian, Mahala, Ostrița, Ceahor, Valea Cosminului, sate și locuri neaoș românești. Venise acea delegație de țărani români de-acolo de departe în Parlamentul României cu jalba de protest contra unei nedreptăți, să ceară cu hotărâre drepturile lor istorice și libertate. Ce duios, ce calmi și plini de mândrie și încredere priveau din perete aceste chipuri de țărani, ce uneori pare că luau înfățișare vie, pare că se desprindeau din cadrele lor și intrau în sala Parlamentului să-și spună păsurile și necazurile. Până într-o bună zi aceste tablouri au fost desprinse din cuie și au urmat calea destinului necunoscut.

Pe urmă îl întâlneam mai rar și întâmplător pe Löwendal. Poate să mă măgulească, dar totdeauna spunea că a încercat să picteze și în Ardeal, și în Banat, și în unele părți din Regatul Vechi, dar nu reușește. Acolo, în Bu-

lui Löwendal nu este chiar așa de rea. Are două fete cu o bună situație materială în R.P.R.; are o confortabilă locuință – cum nu au mulți români – în Blocul Artiștilor sau, cum spune Löwendal, în „Blocul Nebunilor“ din strada Ion Ghica nr. 3. Are o frumoasă pensie de una mie trei sute lei lunar – cum nu au mulți asemenea pensii. Și asta după câțiva ani de serviciu. Primește totdeauna un ajutor din „Fondul Plastic“ când se deplasează în provincie ca să picteze. Nu ar avea motivul de nemulțumire că țara românească l-a lăsat în mizerie.

În vara anului 1958 a insistat foarte mult și de mai multe ori telefonic să-l vizitez acasă. În sfârșit m-am dus la el acasă și am văzut câteva tablouri bune, dar avusese grijă să înșire peste tot lucrări slabe, pe care le lăuda mult. Nu era greu de înțeles ce urmărea. Avea însă și o bucată puternică ce reprezenta un valah din Dorna-Candrenilor, o înfățișare mândră, voievodală, ce sintetiza parcă tot trecutul și prezentul țaranului muntean din cuprinsul Câmpulungului Moldovei. L-am întrebat de preț și a răspuns că tabloul acesta nu-l vinde. Și atunci nu l-am mai întrebat nici de celelalte.

A început să se plângă ce greu îi merge, să-mi arate pantofii rupți, hainele rupte și alte neajunsuri. Era foarte neegal în vorbă și ținută. Cu cei din casă vorbea rusește.

Mi-a citit omul și o pretinsă autobiografie, cerută și dată serviciului de cadre de la Belle-Arte. Nu cred că ceea ce mi-a citit a și dat. E o șarjă, dar și cu aere de pamflet la adresa stării actuale. Prezintă trecutul de noblețe al familiei lui, arătând înrudiri cu regii Franței și Poloniei, descrie starea lui actuală de muncitor al artei și sărăcia lui, încât nu-și poate permite să-și facă un rând de haine. Mi-a mai citit dintr-o lucrare a lui care vrea să fie o autobiografie și o descriere a vieții modeste, frumoasă și așezată, a țăranilor români cu plete care i-au servit de model. Pentru fiecare găsea un mic episod din viața lui, un joc al destinului

nedrept, o trăsătură de caracter reală, mai degrabă fictivă. Pe fiecare căuta să-l îmbrace în haina marei democrații populare din zilele noastre, alteori descoperea linii de noblețe, de inteligență în expresia figurilor țăranilor lui. Pentru unii găsisese titluri și numai ce-i asemena sau apropia cu unele figuri istorice. Așa, de pildă, Ștefan Neguțoi din Mahala, poreclit în sat și „gheneraru“, Löwendal i-a dat numele de Henry al IV-lea, regele Franței, pe Vaipan din Boian îl numise Lloyd George, pe o față pictată din Mahala cu gen cojoc întors pe dos și mițele albe *Madona din Mahala* etc. Apoi deodată trecea în cealaltă extremitate, descriind figuri de țărani care au dus o viață grea de robie, au fost persecutați de clasa burgheză, alții cum s-au chinuit să-și crească nepoții la școlile mari din Cernăuți etc. M-a surprins la acest străin că, deși vorbea limba noastră cu accent străin, avea un ascuțit simț al limbii române, scria corect, întrebuinta des cuvinte vechi cu înțelesul lor exact și avea un bogat vocabular românesc.

G. Löwendal. Șoimul
(Răzeșul Miron Crăciun al lui Ichim
din Voitinel - Bucovina, 17 mai 1943.)

G. Löwendal. Țăranul cu pălăria ruptă.
(Țăran din satul Mihalcea – Bucovina.
Mai 1935.)

de culori, ca peste câteva minute să-mi vorbească că el singur n-a putut să-și procure culori de calitate, străine; se observa o dezorientare, o grabă pusă în [...] lucrări pe care el neîncetat le lăuda. Dacă nu greșesc, impresia mea a rămas că la Löwendal s-a produs în acea vreme un dezechilibru în toată ființa lui. Astăzi nu putem încă spune hotărât acest lucru. Vom urmări și vedea lucrările pictorului de acum înainte. Vârsta pare că n-ar putea fi pusă în cauză. Are abia 61 de ani și mulți pictori la această vârstă au dat măsura puterii lor de creație și tehnică. Nu e cazul la Löwendal. Dar am mai observat și o curioasă schimbare a caracterului lui. Sau poate prezentarea lui de până acum nu era firea lui cea adevărată? Nu-și poate controla de-ajuns firul gândirii, are contradicții neobișnuite, afirmări și pretenții nelalocul lor. Apare uneori și o trăsătură de necinste sufletească, izbucniri violente și o curioasă amestecătură de caractere etnice în acest străin. Are o inteligență remarcabilă, un temperament aprins, îi place să vorbească de trecutul lui baltic, de noblețea familiei, dar rusismul iarăși îl apasă. Deodată schimbă vorba, parcă se teme să nu-l fi auzit cineva, parcă regretă tot ce-a spus și o întoarce pe drumul democrației și nu ezită să treacă și în demagogie. E mai bine de treizeci de ani în țara românească.

În vara anului 1958, Löwendal a plecat din nou în Bucovina și s-a întors cu o serie de picturi, lucrări noi de la mănăstirile Bucovinei, și peisaje de munți bucovineni. Nu mai era Löwendal. În toate aceste lucrări se observă o pierdere a simțului romantic, o pierdere a sensibilității și perspectivei. Toate aceste tablouri din vara anului 1958 poartă atmosfera, coloritul închis, lipsit de gust, ceva mohorât ce se aseamănă cu gustul și sufletul rusesc. Pare că de undeva din adâncimi sufletești au apărut la Löwendal influența și ceva din educația rusească, scăpată de sub stăpânirea și voința omului care a căutat să le țină undeva într-un compartiment al sufletului său. Oricum, aceste lucrări prezintă declinul pictorului. Când în discuții îi atrăgeam atenția că o afirmare a lui – cum ar fi descrierea vieții țăranilor lui, exploatați de burghezo-moșierime nu existau pe acolo – sau când îi spuneam că în lucrările din urmă a schimbat culoarea și perspectiva, încerca să explice unele lucruri prin lipsa

Arhiva Bucovinei

DIN ARHIVA FAMILIEI MORARIU:

Cursul vieții mele (continuare)

de pr. Constantin Morariu

ȘAPTE ANI ȘI JUMĂTATE ÎN TOPORĂUȚI

La 17/29 octombrie 1878, protopopul Ioan Olinschi m-a introdus ca cooperator în parohia Toporăuți și i-a spus parohului de acolo Kalinowski că, până ce voi deprinde limba ruteană, eu sunt dispensat pe un an de predarea religiei în școală și de predicarea în biserică. În aceeași zi am mers cu protopopul și cu primarul Constantin Dvirniciuc la așa-numita casă parohială din Toporăuți, în care aveam să locuiesc. N-am intrat înlăuntru, fiindcă lipsea cheia, dar protopopul l-a îndatorit pe primarul să grijească ca locuința să fie curată pe când mă voi strămuta cu totul, și primarul a făgăduit.

La vreo săptămână după aceea ne-am pornit de la Ceahor la Toporăuți mama soacră, Emilia, soția mea, și eu, împreună cu toată averea noastră încărcată pe trei care. Tot drumul ne-a bătut în față un vânt aspru, pământul era înghețat și, cam pe la orele 9 seara, am ajuns pe timp de lună plină în ograda casei parohiale. Dau să deschid ușa de afară, ea-i încuiată. Aducând megieșul Ioan Pitei cheia de la alt megieș, Tanasi Starciuc, și descuind, ne-am uimit de ceea ce am aflat în casă. Când eu am pășit din tindă, cu capul plecat, prin ușa scundă, peste un prag înalt, în odaia de locuit (casa cea mare), mi s-a părut că am intrat într-un zemnic. În mijlocul odăii era un vraf mare de lut, ras de pe jos și de pe pereții, pe care se cunoștea negreța și păinjinișul ce rămăsese după dulapurile și alte mobile ale înaintașului meu Ilie Bândas care, după cum mi s-a spus, era numai oaspe în acea casă parohială, deoarece mai ales pe timpul iernii soția lui petrecea la tatăl ei, parohul Lucescu din Sadagura, ori amândoi locuiau în casa bătrânului dascăl bisericesc Toderică Mitrofanovici de lângă biserică din Toporăuți. Privazurile micilor ferești erau putrede și tavanul odăii era așa de scund, încât eu îl ajungeam numai cu latul palmei pus pe cap, iar în cocioaba-bucătărie de peste tindă, de răul tavanului și mai scund, nici nu puteam sta drept în picioare. În bucătăria aceea am fost siliți să locuim mai bine de o săptămână, până ce am făcut rânduială în odaia cea mare.

A doua zi după sosirea noastră m-a trezit foarte dimineață frigul. De aceea m-am dus de am tăiat lemne și am făcut foc în bucătărie, unde ieșea atâta fum, încât trebuia să tot mergi afară în tindă ca să te răsuflă. După dejun l-am rugat pe megieșul

Pitei să meargă la primarul și să-i spuie să facă rânduială în casă. Am trimis de mai multe ori la dânsul, și el tot făgăduia, dar nimic nu-mplinea.

Văzând că nu-i glumă, am năimit un lucrător care a ras pereții și tavanul mai cum se cade, a văruit, și pe jos a uns cu lut și cu balebă, dar, fiind frig și umezeală, nimic nu se usca, și noi tot căram din bucătărie cărbuni aprinși pe tave de tinichea și le puneam pe lângă pereți ca să se usuce.

Ce ironie! Să ajungi după 16 ani de studii din palatul seminarului arhiepiscopesc din Cernăuți și din locuința îndemânatecă a mamei-soacre din Ceahor în zemnicul din Toporăuți, și să nu cunoști nici limba acelora pe care ai să-i păstorești. Români au fost ei odată, dar i-a înecat potopul slavismului. Despre urgia acelui potop am publicat ceva în „Viața românească” din Iași, anul 1906, No. 6.

La societatea cultă a Toporăuțului se număra parohul Kalinowski, învățătorul român Mihail Gramatovici și forestierul Wilde, tustrei adoratori ai păharului și ai traiului în vânt.

Eu din capul locului mi-am propus să-mi împlinesc datoriile așa, încât nimeni să nu-mi poată reproșa nimic. De multe ori, zi după zi, de dimineață până târziu seara, alergam pe jos la înmormântări și la alte funcțiuni pe ulițele cele pline de un glod galben și cleios, din care abia scoteam călcâiele, și cantorul Nedelco, socrul parohului, comanda unde să steie procesiunea și unde aveam să citesc sfintele evanghelii, și veneam acasă plin de tină și obosit și fără nici o remunerație pentru munca mea. Și așa îmi era firea că, de plânsul mamelor după copiii lor morți, mi se îneca și mie glasul la ectenii și nu cutezam să întreb pe cineva, ori de cutare a plătit ceva pentru funcțiune. Neprimind salariul prin vreo trei luni, nici ceva din venitul de la biserică și de la alte funcțiuni, deși aproape toată munca pastorală o isprăveam eu, căci parohul era tot bolnav, într-o vreme am fost ajuns până la atâta, încât să nu mă fi chemat la o înmormântare la curtea boierului din Cernauca, pentru care am primit 10 florini, noi în înțeleșul adevărat al cuvântului n-am fi avut ce mânca, căci încă în seara acelei zile, după ce m-am întors acasă, eu și soția am mâncat numai câte un ou fiert cu colac adus de la Cernauca. În acel timp de lipsă biata mamă soacră ne-a susținut mai mult cu leafa ei de văduvă.

Înainte de postul cel mare din 1879, Kalinowski a chemat la sine pe trei epitropi bisericești, i-a ospătat și cinstit, le-a dat sania proprie și bani de cheltuială și i-a trimis la Consistoriu să se plângă că se apropie postul și eu, neștiind limba ruteană, nu voi putea mărturisii pe creștini, deci să fiu strămutat din Toporăuți. Cei trei s-au plâns chiar la unchiul Silvestru, de la care, în aceeași zi seara, am primit prin poștă o scrisoare cu numele lor și cu provocarea să-i raportez în chestia aceasta. A doua zi, având de liturghisit, cum ajung în sf. altar, văd că Kalinowski, unul din cei trei, e singur acolo, aprinzând cărbunii pentru cadelniță. Cum dă cu ochii de mine, el scoate 5 florini ce-mi era dator pentru arenda unui loc din sesiunea mea și umilit vine la mine și mi-i dă. Eu însă îl întreb, se-nțelege rutenește, căci el nu știa altă limbă: „Bine, bine, d-le, dar cine v-a trimis ieri la Consistoriu să mă părăți?” El a început a râde cu mult haz și m-a întrebat: „Și d-ta știi acum?” „Știu” – îi răspund eu – „ai fost d-ta și cutare, și cutare” (numindu-i pe nume și pe ceilalți doi, pe care acum i-am uitat). „Noa” – zice el – „apoi ce mai atâta, dacă știi, spun și eu că ne-a trimis chiar așa unul ca și d-ta”.

Cum am sosit acasă după acea liturghie, primarul Dvirniciuc vine la mine și mă întreabă: „Ce am auzit eu, părinte, că trei haidamaci au fost ieri la Consistoriu și te-au pârât că nu știi rutenește? De pâra asta nimeni de la noi nu știe nimic, afară numai de cei trei și de parohul, dar oamenii s-au supărat, auzind aceasta, s-au strâns mulțime

la cancelăria sătească ca să-ți deie iscălituri că sunt mulțumiți de d-ta, și ei anume m-au trimis să te chem la cancelărie“.

După ce am ieșit de acolo cu scrisoarea arhiplină de iscălituri, primarul m-a petrecut până la poarta ogrăzii și mi-a zis: „Trimite scrisoarea la Consistoriu și să vedem cine-i mai mare, parohul ori comuna?“ M-am dus și la parohul după iscălitură, el însă mi-a spus că nu poate iscăli, căci pe cei trei el i-a trimis la Consistoriu și chiar un consilier consistorial l-a sfătuit să facă așa. Eu am trimis unchiului scrisoarea aceea cu lămuririle necesare, și el mi-a răspuns să tac și să-mi păzesc slujba. Urmarea a fost că, deși eram la postul meu numai de vreo 5 luni, totuși am început a predica în rutenește în biserică și la înmormântări și a preda în aceeași limbă și învățământul din religiune copiilor din școală. Pentru aceasta am primit de la consiliul școlar al districtului Cernăuți un decret de laudă.

Kalinowski nu era defel iubit de parohienii săi. Am văzut și am auzit singur, cum într-o zi ploioasă pe când înaintea porții megieșului nostru Vasile Zahariciuc se oprise o birjă și niște domni intraseră în casa lui, soția aceluia megieș striga pe afară disperată și cât o ținea gura: „Să nu putrezească Kalinowski, că el m-o băgat să împrumut bani de la bancă“ (Banca rusticală din Galiția care a pricinuit atâtea dezastre în proprietățile țăranilor bucovineni). Mulți toporăuțeni mi-au spus că Kalinowski lua de la fiecare împrumutător câte zece sau mai mulți florini numai pentru că îl însemna să capete bani de la banca aceea. Și iată ce mi s-a întâmplat: murise și Kalinowski și socrul său Nedelco. În locul acestui din urmă era cantor bisericesc Elisei Medvighi. Odată mă duc cu el la o înmormântare pe dealul velniței și așteptăm înaintea casei mortului împreună cu norodul adunat, căci încă nu sosise procesiunea. În vremea așteptării un moșneag tot rezonează, eu însă nu bag de samă ce zice. După ce a sosit procesiunea, am intrat în casă și ne-am făcut datoria, apoi am ieșit și iar am așteptat să iasă cu mortul. Moșneagul rezona mereu. Atunci Medvighi îi zice: „Ce faci larmă, moșule, nu vezi că aici e procesiunea și preotul!“ – „Ce“ – se răstește bătrânul – „încă și tu te răspunzi? So popé, to psé“ (Ce e popă, aceea-i câine!). Când am auzit aceste vorbe, pe loc am gândit la paragraful care normează crima tulburării religioase și mi-am socotit: dacă m-aș dezbrăca acum de ornate și aș arăta cazul acesta jandarmeriei care locuia aproape de locul înmormântării, moșneagul ar păți-o rău. Dar mi-a fost milă de el și am tăcut. După ce am sfârșit prohodul în biserică și am pornit să ies afară, moșneagul vine de-mi sărută mâna și zice: „Iartă, părinte, că am fost beat, dar eu tot nu-ți cred și de ce? Pentru că odată am fost bun gospodar, Kalinowski însă m-a băgat la bancă și acuma-s jabrac“ (cerșetor). Mi s-a amărât sufletul de aceste vorbe și numai atâta i-am spus moșneagului: „Te iert, moșule, dar ia sama să nu dai de alt preot care nu te-ar ierta!“

Nedreptățindu-mă Kalinowski nu numai cu remunerația pentru funcțiuni, ci neliniștindu-mă și în posesiunea unui fânaț predat mie în toată regula de o comisiune din Cernăuți, terorizându-i el adică pe oameni să nu cuteze a arenda de la mine acel fânaț, căci e al lui, eu, după ce zadarnic m-am jăluit la el și verbal și în scris, în primăvara anului 1880 l-am pârât la Consistoriu și numai după aceea a ajutat definitiv.

(VA URMA)

Limba și literatura română în școală

ȘCHIȚE PENTRU UN POSIBIL MANUAL ALTERNATIV DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Florin Grinea

Iași

PRECIZARE

Posibilitatea *alegerii* în procesul de învățare rămâne la noi, încă, un deziderat ce se cere transpus în realitatea cotidiană, nu atât pentru a ne „alinia“ la – sau „integra“ în – niște structuri europene, cât, mai ales, pentru a *confirma spiritul nostru mediteranean* căruia îi aparținem *de la primele contacte directe cu civilizația elină* – se pare că argonauții căutau lâna de aur undeva, pe Istru în sus, probabil în zona Cazanelor, zonă ținând de imperiul Hidrei, ucisă de Hercule – *până la integrarea strămoșilor geto-daci în lumea romană* și la *afirmarea* neamului nostru ca singurul *purtător de romanitate* într-o alcătuire geo-politică marcată de elementul slav.

Mediteraneeni, în spirit, fiind – după cum atestă și mitologia orfică, trebuie să ne creăm circumstanțele propice exprimării *opțiunii* în această aventură a cunoașterii numită *proces de învățare* pentru a înlesni colaboratorilor noștri, elevilor, parcurgerea, cu beneficii sigure, a teritoriului muncii intelectuale. În sensul unei atari finalități, am conceput o serie de sugestii – pe care le-am intitulat „schite“ – necesare, credem, alcătuirii unei *baze de date*, utilă redactării posibilului *Manual alternativ de limba și literatura română*.

Punctul nostru de plecare în alcătuirea schițelor se situează în sfera de influență a lucrărilor profesorilor Constanța Bărboi¹ și, mai ales, Constantin Parfene² de la care am împrumutat și adaptat idei, păreri, modele.

Pentru a da, cât de cât, unitate suitei noastre de schițe, am apelat la *Programa de limba și literatura română* – în uz – ca la un ghid, alcătuiind următoarele compartimente: *Limba română (originea și formarea ei, considerații asupra vocabularului și a cuvântului, ca entitate în sine și ca „material“ pentru creația artistică, stilurile funcționale ale limbii); Noțiuni despre: artă, literatură, curente, genuri și specii literare* (renunțând, însă, la alcătuirea unui „catalog“ al figurilor de stil), *structura operei literare, moduri de organizare și expunere literară; Literatura orală* (folclorul literar); *Curente culturale în literatura română; Prezentări de scriitori* însoțite de *comentarii literare* – și acestea din urmă „posibile“, deoarece abordarea textului literar se face, oarecum, *altfel* decât în analizele literare uzuale.

Majoritatea schițelor sunt redactate sub forma *fișelor / plan, rezumat, conșpect*³ / – deoarece acest „tip“ de redactare informează elevii, formându-i pentru studiul individual – și sunt însoțite de exerciții aplicative. (Și pentru a convinge – dacă mai este nevoie! – de utilitatea „modelelor“ prof. Constantin Parfene, ne permitem –

cu avizul celui menționat – să reproducem un set de fișe, din lucrarea citată, în continuarea *Precizării* noastre).

Constrânși de specificul redactării fișelor, am intervenit, deseori, în textele citate, marcând această intervenție prin *n.n.* (nota noastră), cu scopul de a oferi numai ceea ce am considerat a fi mai important în citatul respectiv.

Subliniem faptul că materialele oferite de noi reprezintă doar o „bază de date“, date verificabile în procesul de predare-învățare, de la care se poate pleca în alcătuirea „materiei primare“ necesare posibilului manual alternativ.

În încheiere, ținem să ne exprimăm întreaga noastră grațitudine doamnei înv. Elena-Dana Lazăr, fără ajutorul căreia materialele de față nu ar fi putut fi pregătite pentru tipar.

NOTE

1. Bărboi, Constanța și colab., *Limba și literatura română în liceu, Noțiuni de stilistică...*, revista *Transilvania*, Sibiu, 1986 și *Limba și literatura română în liceu. Texte literare...*, revista *Ramuri*, Craiova, 1988.
2. Parfene, Const., *Literatura în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, și *Compozițiile în școală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1980.
3. Parfene, Const., *Literatura în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 50–54.

STUDIUL INDIVIDUAL

Const. Parfene, *Literatura în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 50 – 54.

Fișe pentru studiul individual

Dubla intenție a limbajului și problema stilului (din Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, vol. I, București, EPL, 1966, p. 11–19).

Fișă / teze

1. Limbajul are o dublă intenție „tranzitivă“ și „reflexivă“.
2. Între cele două intenții ale limbajului se află și un raport de inversă proporționalitate.
3. Supralicitarea uneia din funcții duce la efecte negative pe planul expresiei literare.
4. Expresia literară este produsul coadaptării celor două intenții ale limbajului.
5. Stilul – expresie a unei personalități creatoare și stilul – expresie a unor afinități de grup social.

DUBLA INTENȚIE A LIMBAJULUI ȘI PROBLEMA STILULUI
(DIN T. VIANU, ARTA PROZATORILOR ROMÂNI, VOL. I,
BUCUREȘTI, EPL, 1966, p. 11 – 19).

Fișă-plan

1. Limbajul are o dublă intenție: „tranzitivă” și „reflexivă”.
  - Tranzitivitatea înseamnă comunicare prin intermediul faptelor de limbă al căror sens este unanim acceptat.
  - Reflexivitatea înseamnă comunicarea stărilor sufletești intime prin adăugarea de *notații* inedite faptelor de limbă consacrate.
2. Între cele două intenții ale limbajului se află un raport de inversă proporționalitate.
  - Creșterea valorii tranzitive duce la scăderea valorii reflexive:
ex: o ecuație matematică se adresează oricărei inteligențe omenești, dar nu comunică nimic din starea afectivă a celui care o folosește.
  - Reflexivitatea versurilor e infinită, în schimb, tranzitivitatea lor e mărginită (ex: „Apele plâng clar izvorând în fântâne”).
  - Reflexivitatea versurilor este în raport direct proporțional cu gradul de sensibilitate a cititorului.
3. Supralicitarea uneia din intenții duce la efecte negative pe planul expresiei literare.
  - În mod obișnuit, cele două intenții ale limbajului se află într-un raport de cooperare.
  - Preponderența uneia dintre ele poate avea ca efecte:
    - obscuritatea;
    - superficialitatea și convenționalismul.
4. Expresia literară este produsul „coadaptării celor două intenții” ale limbajului.
  - Informația nudă este aureolată de o ambianță subiectivă.
5. Stilul e expresia unei *individualități creatoare*, dar totodată și a unor *afinități de grup social*.
  - Stilul individual – ansamblul notațiilor reflexive adăugate expresiilor tranzitive.
  - Notațiile – expresie a unor afinități sociale.

DUBLA INTENȚIE A LIMBAJULUI ȘI PROBLEMA STILULUI
(DIN T. VIANU, ARTA PROZATORILOR ROMÂNI, VOL. I,
BUCUREȘTI, EPL, 1966, p. 11–19).

Fișă-rezumat

Limbajul are o dublă intenție: „tranzitivă” și „reflexivă”.

Prin tranzitivitate se înțelege comunicare, prin intermediul faptelor de limbă al căror sens este unanim cunoscut de vorbitorii unei limbi. Intenția reflexivă constă în comunicarea reacțiilor afective personale ale vorbitorului, marcate în vorbire de „notațiile” inedite adăugate faptelor de limbă general cunoscute. Prin urmare cine vorbește „comunică” și „se comunică”.

Între cele două intenții se află un raport de inversă proporționalitate. Creșterea valorii tranzitive duce la reducerea sensurilor reflexive. De exemplu, ecuațiile matematice, fizice, chimice se adresează oricărei inteligențe, dar nu comunică nimic din starea sufletească a celor care-l folosesc. Dimpotrivă, reflexivitatea versurilor e nelimitată, în schimb, tranzitivitatea lor e mărginită, cum se poate vedea lesne citind versul eminescian: „Apele plâng clar izvorând din fântâne“. Ceea ce ne interesează aici nu este „felul cum izvorăsc apele“, ci „acel înțeles emotiv și muzical al lucrurilor, precipitat în intimitatea subiectivă a poetului“. Reflexivitatea versurilor este în raport direct proporțional cu gradul sensibilității receptorului.

Supralicitarea uneia din intenții are efecte negative pe planul expresiei literare. În mod normal, cele două intenții ar trebui să se afle într-un raport de „cooperare“. Se întâmplă însă ca una din ele să precumpănească în mod exagerat. Diminuarea puterii de a „transmite“ duce la „obscuritate“, cum e cazul scriitorilor suprarealiști; preocuparea excesivă pentru accesibilitate duce la „superficialitate și convenționalism“.

Expresia literară se constituie pe „linia de demarcație a celor două intenții ale limbajului“, opera literară reprezentând „o grupare de fapte lingvistice reflexive prinse în pastă și purtate de valul expresiilor tranzitive ale limbii“ (p. 16). În această expresie, informația nudă este aureolată de o ambianță subiectivă, cele două intenții sunt puse de acord, „într-un întreg în același timp comprehensibil și expresiv“, ele sunt coadaptate. *Stilul unui scriitor este expresia unui ansamblu de „notații“ reflexive adăugate expresiilor sale tranzitive.* Stilul presupune, așadar, o folosire personală a limbii, cum spunea Vossler. În același timp, se poate spune, cum a făcut-o Buffon, că „le style est l'homme même.“ Trebuie adăugată însă ideea că însăși notațiile subiective, strict individuale, „sunt produsele de interferență a mai multor influențe sociale“. De unde existența stilurilor și a stilurilor și necesitatea studierii scriitorilor.

Notă: Dacă spațiul tipografic nu permite reproducerea setului de fișe anexat, atunci se va renunța și la textul dintre paranteze, text care se referă la respectiva reproducere.

LIMBA ROMÂNĂ

Finalitatea demersului referitor la acest „compartiment“ trebuie să fie preponderent *formativă* în sensul *creării* și, ulterior, al *cultivării deprinderilor* elevilor de a *scrie* „harta romanizării“, a *argumenta* latinitatea limbii noastre, a *recunoaște*, cu cât mai multă siguranță, cuvintele *moștenite* din *limba latină* sau *formate* pe „teritoriul“ limbii române din *termeni latini ori romanici*, a *stabilii* „locul“ limbii pe care o vorbim în cadrul „familiei“ lingvistice romanice, a *înțelege* importanța contextului pentru orice cuvânt și a *ajunge să redacteze* texte în diverse stiluri funcționale ale limbii.

Sursele de informare – numerotate în conformitate cu ordinea citării lor – sunt menționate la sfârșitul fiecărei fișe.

ORIGINEA ȘI FORMAREA LIMBII ROMÂNE

(fișă-conspect)

I. Definirea limbii române.

1. Încercări de definire a limbii române pentru a *releva latinitatea, unitatea și continuitatea* acesteia în spațiul *carpato-danubiano-pontic*:

„Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară) din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre.”(1)

„... limba română nu este fiica, ci *continuarea* limbii latine vorbite odinioară în cele mai multe părți ale Imperiului roman de răsărit.”(2)

„Limba română [...] e latină în structura și lexicul ei fundamental. Tot ce privește situația omului pe pământ și sub astre, ca ființă liberă, civilă, cu instituții și viață economică elementară, categoriile existenței, în fine, intră în această zonă.”(3)

2. „Voința” vorbitorilor de a folosi o limbă unitară, diferită de a popoarelor din jur:

„Acei care ne-au transmis limba latină, din tată în fiu, în aceste părți dunărene, au avut întotdeauna conștiința că vorbesc (această – n.n.) limbă spre deosebire de acei care vorbeau alte limbi. Se poate deci vorbi [...] de „voința” vorbitorilor de a întrebuința o anumită limbă.”(1)

„... poporul și limba română între Nistru, Tisa și Dunăre se înfățișează cu o unitate neîntâlnită nicăieri în Europa la alte popoare.”(3)

II. Succintă retrospectivă asupra romanizării Daciei.

1. Etape premergătoare:

Consolidarea stăpânirii romane pe Dunăre: *organizarea vămii litoralului dunărean* (46 e.n.); *cucerirea Dobrogei și crearea Moesiei inferioare* (86 e.n.).

2. Cucerirea (101–102; 105–106 e.n.), colonizarea provinciei și integrarea ei în Imperiu:

„(scop – n.n.) militar, în primul rând, economic, în al doilea (rând – n.n.).”(1)

„... Dacia a fost colonizată cu coloniști aduși din provinciile romane occidentale, cu deosebire din Serbia, Bulgaria, Ungaria și Austria de astăzi; dar o mare parte au venit din Asia Mică (sec. al II-lea și al III-lea e.n.). Toți acești coloniști de origini diferite vorbeau limba latină și o întrebuințau ca limbă a raporturilor zilnice”(1).

„Alipită Imperiului roman în 106, Dacia este în întregime romanizată în 150 e.n. (în 212 e.n. prin „Constitutio Antoniniana” [...]), locuitorii Daciei devin cetățeni romani în masă.”(1)

3. Teritoriul de dezvoltare al limbii române:

„Limba română s-a dezvoltat pe o bază teritorială romanizată, cuprinzând provincia Dacia nord-dunăreană [...] în primul rând: Oltenia, Banatul și Ardealul, și, în al doilea rând, Muntenia și sudul Moldovei, precum și zona sud-dunăreană învecinată de-a lungul fluviului, Dobrogea, iar la vest și sud-vest, provinciile romanizate ce au stat [...] în strâns contact [...] administrativ [...], comercial, cu Dacia: Pannonia, Dardania și cele două Moesii.”(1)

4. „Starea“ de bilingvism:

5. Abandonarea administrativă a provinciei:

„... populația cucerită învățase limba latină și o întrebuița în raporturile cu administrația și cu coloniștii veniți din alte părți, limba locală rămânând să fie folosită și mai departe în interiorul familiei, ca un grai specializat.“(1)

„După părăsirea «oficială» a Daciei de către Aurelian (275 e.n.), efectuată începând cu 271 [...], viața romană a continuat în provincia romanizată, și în special în Banat...“ (1) (vezi dovezile arheologice de la Dridu-Urziceni și Bucov-Ploiești ce atestă o populație protoromână în sec. IX – X e.n. – n.n.)

III. Elemente care atestă latinitatea limbii române.

1. Structura gramaticală a limbii (aproape în întregime de origine latină):

„(păstrarea celor – n.n.) trei genuri, declinarea, (cele – n.n.) patru conjugări, tipuri flexionare regulate și forme neregulate, elemente de relație (dar și – n.n.) crearea articolului, unele mijloace analitice folosite în flexiune (diferențe care sunt – n.n.) rezultatul evoluției în sensul unor tendințe existente încă în latină [...]. Mai importantă [...] este tratarea tuturor cuvintelor din limba română, indiferent de originea lor și de epoca intrării în limbă, după același model al cuvintelor moștenite (formele de *indicativ – perfect compus* și *gerunziu* pentru *a bucura* (geto-dac), *a iubi* (sl.), *a bănui* (mag.), *a sosi* (gr. – n.n.).(4)

2. Vocabularul fundamental (cca 60% de origine latină):

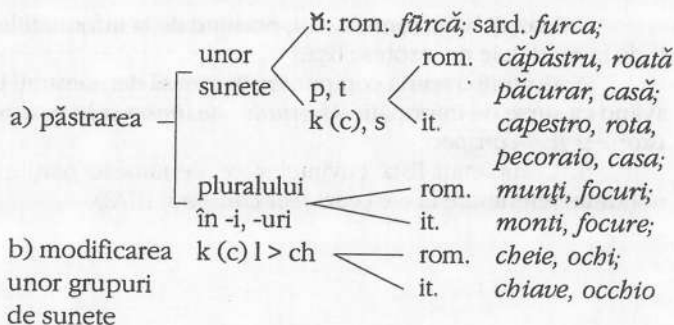
Din 100 cuvinte care denumesc părțile corpului omenesc – și noțiunile referitoare la ele – 92 sunt *latine*, două *geto-dace* (*ceafă*, *grumaz*), trei *slave* (*trup*, *gât*, *gleznă*), unul *slavo-grec* (*a mirosi*), unul *turcesc* (*chior*), unul neidentificat: (*burtă*). (2) Exemplificare: *cap*: *rotund*; *creier*, *minte*; *păr* (*des / rar*, *subțire*, *cărunt*; *coadă*; *a tunde*); *tâmplă*; *frunte* (*îngustă*, *lată*); *față* – *ochi* (*albastru*, *negru*; *a vedea*, *chior* [turc], *orb*; *a plânge*, *lacrimi*); *ureche* (*a auzi*, *surd*).

IV. Apartenența la „familie“ și grup lingvistic.

1. Delimitarea grupului:

„Româna face parte din grupul lingvistic apenino-balcanic, dimpreună cu dalmata, albaneza și dialectele centrale și meridionale italiene.“(1)

2. Particularități fonetice ale grupului lingvistic apenino-balcanic:

V. Conturarea deplină a limbii române.

1. Influența creștinismului: „Creștinismul pătrunde în Dacia sub formă latină; generalizarea cultului creștin [...] se produce [...] în sec. al IV-lea e.n. (*basilica, bap̄tisare, comunicare /> cuminecătura /, creatio- nes /> Crăciun /, crux – n.n.*).“⁽¹⁾
2. Delimitarea perioadei de formare a limbii cu ajutorul acțiunii legilor fonetice: „... principalele legi fonetice ale limbii (au acționat – n.n.) numai asupra elementelor moștenite din latină / în sec. IV-VIII, a (+n, m)>ă (â) – *câmp* dar *brană*; l (intervocalic)>r – moară dar boală; t, d, s, (+i)>ț, z, ș – *ține*, dar *ocroti, zic* dar *grădină, șed* dar *silă*; qu> p – apa; gu> b – limbă, (fapt ce – n.n) demonstrează că limba română era formată în sec. al VIII-lea când intervine influența slavă [...] Cuvintele de altă proveniență nu au pătruns în sfera lexicului uzual decât în etapa a doua a românei comune (sec. IX – XII – n.n.).“⁽⁵⁾
3. Asimilarea perfectă a influențelor: „Din gravele latinisme, din groteștile gângăveli slave, din suduirile maghiare, din grecismele peltice a ieșit o limbă de o bogăție sonică extraordinară, care explică treapta nebănuită la care s-a ridicat poezia română, vrednică de orice mare literatură.“⁽³⁾

Bibliografie

1. Rosetti, Al., *Istoria limbii române de la origini până în sec. al XVII-lea*, Ed. pentru Literatură, 1968, p. 77–78; 80–83.
2. Pușcariu, Sextil, *Limba română. I Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976, p. 182–184.
3. Călinescu, G., *Istoria literaturii române. Compendiu*, EPL, 1968, p. 16–17.
4. Avram, M., *Gramatica pentru toți*, Editura Academiei R.S.R., București, 1986, p. 11.
5. Dimitrescu, Florica (ș.a.), *Istoria limbii române*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 33–39.

Exerciții

1. Schițați harta romanizării, pornind de la informațiile oferite de fișa-conspect și de la modelele ce însoțesc fișa.
2. Alcătuiți o scurtă compunere în care să demonstrați latinitatea limbii române, având ca surse de informație *Manualul de limba și literatura română, Manualul de istorie și fișa-conspect*.
3. Completați lista cuvintelor ce denumesc părțile corpului omenesc – și noțiunile referitoare la ele (vezi *fișa-conspect*, III/2).

VOCABULARUL LIMBII ROMÂNE

(fișă-conspect)

I. Definirea vocabularului:

Definirea vocabularului:

„labil, -ă adj. -nestatornic, schimbător, nestabil, mobil(2)
„frazologie“ -îmbinări de cuvinte cu caracter constant: locuțiuni, expresii, combinații sintactice stabile.(1)

1. „Totalitatea cuvintelor care există și care au existat [...] într-o limbă“(1);
2. „... compartimentul limbii cel mai deschis influențelor din afară“(1);
3. „... aspectul cel mai specific al fiecărui stil funcțional“ (al limbii - n.n.)
„deosebirile dintre (stiluri - n.n.) se reduc la deosebirile de vocabular și frazeologie“(1);
4. Modalitate de a exprima o civilizație(1).

II. Structura generală a vocabularului (lexicului).

Caracteristicile termenilor din fondul principal lexical:

a) *frecvență mare*;
b) *polisemantism*;
c) *crează derivate și compuse*; d)
intră în combinații sintactice constante

1. „Nucleul“ - numit și *vocabular de bază, fundamental, esențial ori fond principal lexical sau de cuvinte* - conține „cel mult 1500 de cuvinte (din care 60% de origine latină - n.n.)“, acestea fiind: *nume* (de obiecte și acțiuni foarte importante, de alimente și băuturi, de păsări, animale, pomi, fructe, culori, zile; numele părților corpului omenesc și ale membrilor de familie), *conjunții și prepoziții, pronume și numerale* (1-10), *verbe neregulate* (1).

Notă: După D. Macrea, lexicul poeziilor eminesciene publicate antum conține elemente latine în proporție de 48% la cuvintele-titlu și 83% la cuvintele-text (în circulație) iar elemente slave numai 16, 81% la cuvintele-titlu și abia 6, 93% la cuvintele-text (în circulație). Comparând, apoi, cu lexicul poeziilor lui Paul Verlaine, D. Macrea ajunge la concluzia că „... fizionomia lexicală a limbii române este tot atât de latină ca și a limbii franceze“(1).

2. *Masa vocabularului*, alcătuită din:

- a) lexic de circulație generală;
- b) arhaisme: - *atestate ca atare*: cuvinte, expresii, fonetisme, forme gramaticale, construcții sintactice dispărute, „definitiv“; - *devenite regionalisme sau păstrate în locuțiuni și expresii*: „a da iama.“(1)

Note 1. Cauzele arhaizării: dispariția obiectului și coliziunea sinonimică (cinovnic / funcționar).
2. „Rolul“ arhaismelor: „(sunt întrebuințate - n.n.) în stilul beletristic cu valoare evocatoare, ...“(1) Exemple: *arhaisme de formă*: *cură* pentru *curge*, *îmbla* pentru *umbra*, construcții în dativ: „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet“ (M. Eminescu, *Epigonii*); *arhaisme de sens*: *săruta=saluta* („Sărutare, umbră veche! ...“ - Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia*), *cu-*

vânt=motiv („Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt“ – M. Eminescu, *Scrisoarea II*).

- c) regionalisme *fonetice* (nimăru, dește), *lexicale* (ai=usturoi), *gramaticale* (perfectul compus: s-o dus și am venitără; lipsa acordului) și *terminologie populară*;
- d) împrumuturi neologice și termeni tehnico-științifici „... ieșiți din sfera limbajelor de strictă specialitate“(1);
- e) cuvinte de *argou*– în „vorbirea familiară și în stilul beletristic“(1);
- f) creații lexicale personale.

III. Procedee de îmbogățire a vocabularului.

A. Externe:

1. *Calcul lingvistic*: „... copierea, imitarea sau împrumutarea așa-zisei structuri sau forme interne a unui cuvânt străin (*derivat* sau *compus*) (precum și a unor – n.n.) unități frazeologice [...] reprezentând echivalente reale ori numai potențiale ale unor cuvinte“(1)

2. *Împrumut lexical sau de sens*: „...Aspect fundamental al contactului dintre limbi și [...] produs al bilingvismului, fără de care nici nu poate fi conceput“(1)

Împrumutul este *direct* și *indirect* (prin scris); împrumuturile vechi sunt datorate influențelor: *slavă* (sec. X–XV; cca. 3 950 cuvinte – cu variante – pătrunse pe cale orală și cărturărească, supuse flexiunii de tip latin), *maghiară* (sec. X–XI), *greco-bizantină* (sec. VII–XV), *turcă* și *neogreacă* cultă (sec. XVI–XIX) iar cele noi (de la 1750 încoa) influențelor: *latină savantă* și *italiană* (chiar din sec. XVII), *germană*, *franceză*, *rusă*, *engleză*.

1. *Derivare* cu:

B. Interne:

Derivarea este: *progresivă* (adăugare de afixe) și *regresivă* („... suprimarea unor afixe reale sau aparente [pe baza analogiei – n.n.](1); (vezi substantivele post-verbale specifice stilului beletristic).

Moțiune = procedee de formare a cuvintelor mobile (*lupoaică*)(1)

a) *prefixe* (cca. 86) vechi (lat.: în-, des-, stră- etc.; sl.: ne-, răs- etc.) și noi (fr.: a-, ante-, anti-, super-, trans- etc.) care au dat 5 680 „formații prefixale)(1) reprezentând *derivate moștenite din latină, împrumuturi, calcuri, creații interne*;

b) *sufixe* (cca 500) care conferă noilor cuvinte „... o anume valoare semantică și morfologică“(1) pe baza căreia le putem clasifica în *nume de agent / instrument* (lăutar; tocător), *derivate cu sens colectiv* (brădet) sau *abstract* (omenie), *derivate ce indică originea* (românesc), *augmentative, diminutive*, precum și *derivatele moționale* ca părți de vorbire, derivatele cu sufixe sunt: substantive, adjective, verbe, adverbe.

2. *Compunere*: *alăturarea* ori *alipirea* unor cuvinte, fragmente de cuvinte, inițiale (=compunerea prin abreviere) de tipul: substantiv + substantiv = substantiv (floarea-soarelui); substantiv + adjectiv = substantiv (Harap-Alb); verb + substantiv = substantiv (port-ochelari) etc; cuvintele compuse pot fi împrumutate sau formate după modelele străine.

3. *Schimbarea valorii gramaticale* sau *a clasei morfologice* ori *a categoriei lexico-gramaticale* care constă în: *substantivarea* (prin articulare – în general – cu articolele hotărât, nehotărât, demonstrativ adjectival) adjectivelor, pronomelor,

verbelor (forme nepersonale), adverbelor, numeralelor; *adjectivarea* adverbelor (prin topică), participiilor trecute, gerunziilor; *adverbializarea* substantivelor [...] ce denumesc noțiuni de timp.

C. Familia lexicală
(de cuvinte)

„... o familie lexicală înglobează totalitatea cuvintelor formate prin derivare, [...] compunere și [...] schimbarea valorii gramaticale (precum și – n.n.) împrumuturile neologice analizabile“.(1)

Bibliografie

1. Hristea, Theodor (coordonator) ș.a., *Sinteze de limba română*, ediția a doua, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 5, 8–13, 32–34, 43, 57–62, 64.
2. *Dicționar de sinonime (DS)* – sub redacția prof. univ. dr. Gh. Bulgăr, Editura Albatros, 1972, p. 248.

Exerciții

1. Din cele 98 strofe ale poemului eminescian *Luceafărul* 13 sunt alcătuite – în exclusivitate – din cuvinte de origine latină; descoperiți-le și memorați-le (vezi și Mazilu, D. R., *Luceafărul lui Eminescu. Expresia gândirii, text critic și vocabular*, București, 1937).

2. Găsiți cinci cuvinte care să îndeplinească următoarele condiții: a) să formeze familie lexicală; b) să intre în componența cuvintelor compuse; c) să-și schimbe valoarea gramaticală.

3. Analizați câte un fragment din proza lui I. L. Caragiale și I. Creangă cu scopul de a descoperi cuvintele ce „ilustrează“ particularitățile graiului humuleștean și ale vorbirii specifice periferiei bucureștene.

CUVÂNT ȘI CONTEXT

Sensurile cuvântului. „Clase“ de cuvinte

(fișă-conspect)

I. Definirea noțiunilor:

A. Cuvântul este (reprezintă):
sintăgmă, e- s.f.
(din fr.) „Unitate semantico-sintactică stabilă“ (grup de două sau mai multe cuvinte între care există anumite raporturi)(2)

1. „... combinație de morfeme (sau – n.n.) tip special de sintăgmă...“(1);
2. „... unitate lexicală și gramaticală (însemnând – n.n.) asocierea unui sau mai multor sensuri cu un complex sau înveliș sonor susceptibil de o întrebuintare gramaticală în procesul comunicării“(3);
3. „...unitate de bază a limbii [...] ca sistem și ca vorbire...“(4);
4. „... unitate de bază a vocabularului (și, implicit, a *dicționarilor*) (care – n.n.) asociază o anumită formă (pentru care dicționarele dau indicații de pronunțare, scriere, utilizare gramaticală) cu un *sens* (cuvintele *monosemantice*) sau mai multe sensuri (cuvintele *polisemantice*)“(5).

B. Contextul (textul) lingvistic este:

C. Sensurile cuvântului (sens de bază / sens secundar; sens propriu / sens figurat) sunt:

1. „Fragment dintr-o scriere în care se găsește un cuvânt sau un pasaj prezentând un anumit interes”.(2)

2. „... ansamblu de enunțuri sintactice, caracterizat prin unitate și coerență...”.(4)

3. „... *enunț* (propoziție, frază, text), [...] și [...] *variantă a limbii* (limbaj, stil) în care e încadrat enunțul respectiv (literar standard, literar artistic, științifico-tehnic). Contextul conține [...] tot ce este necesar pentru identificarea exactă a sensurilor (denotația și, mai ales, conotația).(5)

1. Sens = „...însușirea obiectelor reflectată în mintea noastră”.(3)

2. „... unul dintre (sensurile unui cuvânt – n.n.) este mai stabil, reprezentând *denumirea* sau *denotația*; toate celelalte sensuri (numite și *conotații*) sunt secundare în raport cu primul, din care se dezvoltă direct sau indirect (prin intermediul altui sens secundar) [...] *Sensurile conotative* [...] sau *sensurile figurate* (unul sau mai multe) sunt variații semantice mai mult sau mai puțin independente, desprinse dintr-o anumită denotație”.(5)

II. Structura morfematică a cuvântului.

1. Precizări referitoare la structura (alcătuirea) cuvântului:

„În structura cuvântului [...] converg nivelul lexical al limbii [...], prin funcția specifică, *denominativă*, nivelul morfemic, prin funcția *semnificativă* a unităților *morfematice* [...] și nivelul sintactic, pe care îl construiește și căruia îi asigură realizarea funcției [...] de *comunicare*.”(4)

„... cuvântul întrunește, atât în planul expresiei, cât și în plan semantic [...] două componente: o *constantă* [...] (prin care – n.n.) reflectă poziția sa în ansamblul lexical al limbii [...] și o *variabilă* [...] (prin care – n.n.) desfășoară sistemul gramatical al limbii în structura gramaticală a textului [...]. *Constanta* este numită cel mai adesea *rădăcină* [...]. *Variabila*, purtătoare a sensurilor gramaticale, (este – n.n.) numită și *flectiv*.”(4)

„Planul semantic al *cuvântului-unitate de text* este un ansamblu de sensuri [...]. Planul expresiei, relativ izomorf cu planul semantic [...] este o succesiune de unități minimale purtătoare de sens, *morfemele*...” (4).

2. Definirea noțiunii de morfem:

a) „... unități minimale de expresie dotate cu semnificație lexicală sau gramaticală”(3);

b) „... unitate minimă, inaptă de a se divide (cu – n.n.) caracter de semn lingvistic (deoarece – n.n.) unități de expresie delimitate îi corespunde un sens, o semnificație în planul conținutului [...] purtătoare ale unor semnificații gramaticale”(1);

c) „cea mai mică unitate lingvistică cu organizare biplană; are un *semnificant* [...] și un *semnificat* (un sens sau un fascicul de sensuri)”.(4)

III. „Clase“ de cuvinte:

1. Clase lexico-gramaticale (părți de vorbire) și criteriile de diferențiere a cuvintelor:
- a) *morfematic*: – invariabile (prepoziția, conjuncția, interjecția);
– variabile (substantiv, adjectiv, pronume, verb, adverb)(4);
  - b) *sintactic*: – „cuvinte care pot realiza funcții sintactice“ (cuvinte variabile – n.n.)(4);
– „cuvinte care realizează prin ele înseși un enunț sintactic: *interjecția*“(4);
– „cuvinte care [...] marchează (doar – n.n.) identitatea unor funcții sau relații sintactice [...]”; *prepoziția, conjuncția*“(4)
  - c) *semantic*: – „cuvinte al căror sens lexical se dezvoltă prin intermediul raportului *obiect-gândire-limbă*: substantivul, adjectivul, verbul, adverbul“(4);
– „cuvinte care „reprezintă” alte cuvinte înscrise direct în raportul *obiect-gândire-limbă*: pronumele“(4);
– „cuvinte care, fără a exprima noțiuni, „semnalează” o stare psihică sau fizică [...] sau „sugerează”, prin imitarea aproximativă a sunetelor și zgomotelor, acțiuni...”“(6);
– „cuvinte care nu exprimă noțiuni, fie în general (conjuncția, prepoziția – n.n.), fie doar în anumite contexte (verbele copulative, auxiliare – n.n.)(6)
2. „Clase de sensuri“(5) ce cuprind cuvinte:
- a) *polisemantice*: asocierea a două – sau mai multor – sensuri „aceluiași înveliș sau complex sonor“;
  - b) *omonime*: „identitatea perfectă în planul expresiei (adică al formei sonore) și diferență totală în planul conținutului semantic“(3);
  - c) *antonime*: „relația semantică (ilustrând – n.n.) opoziția de sens dintre două cuvinte care trimit la realități nu numai diferite ci și contrare sau contradictorii“(5);
  - d) *paronime*: „cvasi-omonime [...] cuvinte foarte asemănătoare [...] formal, însă deosebite [...] în ceea ce privește sensul sau conținutul lor semantic“(3);
  - e) *sinonime*: „cuvinte care au aproximativ același sens și pot fi substituite unul altuia în context“(5);
„Sinonimia lexicală reflectă procesul [...] dezvoltării limbii [...] datorită inventivității stilistice a graiului popular și a scriitorilor, artiști ai limbii“(3)

IV. În loc de concluzii.

1. „Ca unitate lexicală între o formă sonoră [...] și un conținut semantic [...], cuvântul este constituit nu numai din așa-zisa «formă tip» [...], ci din toate formele lui gramaticale sau flexionare [...]. Variantele unui cuvânt [...] sunt tot realizări concrete ale aceluiași cuvânt, dar de alt tip decât cele morfologice / de comparat: *casă / casei* cu *coreografie* (din fr. choréographie) și *coregrafie* (din it. coregrafia) – n.n.(3)

2. „... în planul sistemului (limbii – n.n.) preexistent actului vorbirii dar guvernându-l, cuvântul *denumeste* și *descrie* lumea; în planul vorbirii, în desfășurarea comunicării, prin intermediul unui text lingvistic [...], cuvântul comunică despre lume...”(4)

3. „Miracole nesfârșite zac în noi și împrejurul nostru [...]. Miracolul suprem: cuvântul [...] Dar al cui este cuvântul? al omului, al naturii? Nu este cuvântul de-un neam cu apele, cu vegetalele, cu minereul?

E miraculos cuvântul pentru că la fiecare obiect din natură și din închipuire corespunde un cuvânt. Vocabularul e harta prescurtată și esențială a naturii și omul poate crea din cuvinte [...] toată natura din nou.

Toate cuvintele lăsate-n voia singurătății lor sunt ca niște timbre uzate [...]. Când vine cântărețul, povestitorul sau apostolul, cuvintele tremură ca păsările îndrăgostite la ivirea liniștilor dimineți; ele cântă, vorbesc sau amenință și blestemă...

Cuvântul construit poate să aibă gust și mireasmă; poate oglindi în interiorul lui profunzimi imense pe-o singură latură lustruită; el dă impresii de pipăit aspru sau catifelat, după cum sapă-n lespezi sau se strecoară prin frunze...”(7)

Bibliografie

1. Iordan, Iorgu; Guțu Romalo, Valeria, Niculescu, Al., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Științifică, București, 1967, p. 44 – 45.
2. Breban, Vasile *Dicționarul general al limbii române (DGLR)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 926, 274.
3. Hristea, Theodor (coordonator) ș.a., *op. cit.*, p. 6–7, 14, 115, 18.
4. Irimia, D., *Structura gramaticală a limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1987, p. 8–10.
5. Bidu-Vrânceanu, Angela, Forăscu, Narcisa, *Cuvinte și sensuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 11, 13, 39–40, 57, 59.
6. Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Editura Junimea, Iași, 1979, p. 8.
7. Tudor Arghezi, *Ars poetica*, ediție îngrijită, prefață și note de Ilie Guțan, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 80–82.

Exerciții

1. Formulați noi definiții ale conceptelor de *cuvânt*, *context*, *clase de cuvinte* folosind informațiile din Manualul de limba română și din fișa-conspect.

STILURILE FUNCȚIONALE ALE LIMBII ROMÂNE

(fișă-conspect)

I. Definirea termenului și al conceptului.

A. Stil (<fr., lat.):

a) „stilus, ȩ m. [...] 2. (frecv.) condei [...] 3. (fig.) scris, compoziție, stil“(1);
b) „fel, mod, manieră, tipar, metodă, modalitate. 2. exprimare, limbaj, construcție literară“(2).

B. „Lexic s.n. – vocabular, glosar, cuvintele (unei limbi)“(2)

„Topic, -ă (<fr., gr.) adj., s.f. I adj. (Despre nume). Care denumește locuri sau localități [...] II s.f. (Lingv.) Ordine, loc, mod de așezare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în frază“. Parte a sintaxei sau a stilisticii care se ocupă cu studiul ordinii cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în frază“(3)

a) „Totalitatea particularităților caracteristice unei structuri, civilizații, epoci, activități ș.a. 2. Concepție și mod de exprimare a gândirii, specific unei arte sau unui artist, unui curent [...] unei școli artistice naționale [...]“.

3. Totalitatea particularităților lexice morfologice, sintactice, fonetice și topice, precum și a procedeelelor de exprimare, caracteristice unui individ sau unei categorii de vorbitori [...].

Stilurile funcționale = variante ale limbii literare folosite curent în diferite domenii de activitate“...(3)

„Sublim, -ă (<fr., lat.) s.n., adj., 1. (În estetică – s.n.). Categorie care exprimă însușirea unor obiecte și a unor procese de o amploare neobișnuită, a unor acte umane de o excepțională noblețe morală, de a provoca un sentiment de admirație, unit cu teama în fața măreției lor; (sens curent) forma cea mai înaltă a perfecțiunii [...]. 2. Adj. Aflat la un înalt grad de [...] desăvârșire morală sau spirituală; măret, superb, înălțător“(3).

b) „Până în epoca modernă însemna modul de exprimare verbală sau scrisă. În poetica tradițională, clasică, *S.* numea câteva calități ale scrisului [...] claritatea, corectitudinea sau [...] trei moduri de selectare și întrebuințare a limbii: *S. sublim*, *S. mediu* sau *temperat*, *S. simplu* sau *vulgar* [...] Pornind de la maxima lui Buffon: „le style c'est l'homme-même“ [...] critica modernă vede în *S.* expresia individualității“(4).

„afectiv, -ă adj., sentimental, sufletec; mișcător(2).

c) „... alegere și combinare a faptelor de limbă [...], adaos (afectiv – n.n.) la nucleul comunicării [...], efect al structurii mesajului comunicat (1/2) expresie a funcției estetice...“(5) a limbajului.

II. Clasificarea stilurilor.

1. Criterii de clasificare (după *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei, București, 1971, p. 369–384):

a) criteriul socio-cultural:

„coercitiv, ă adj., (<fr., lat.). Care are puterea, dreptul sau calitatea de a constrânge“(6).

– impune *selectia* – necesară maximei eficiențe a comunicării;

– relevă *valoarea obiectivă* a *S.* și caracterul *coercitiv* al „limbii ca instituție socială“;

– distinge *S. neliterare-familiar* (rural și citadin), *vulgar, argotic* – și *S. literare*: neartistice (curent-îngrijit sau mediu, *standard*;

b) criteriul informațional:

publicistic; oficial sau juridico-administrativ; *tehnic-științific*) și artistice (*dramatic, epic, liric*);

– relevă conținutul mesajului și efectul acestuia;

– distinge *S. spontane* (domină caracterul afectiv, emoțional – familiar, vulgar – și *S. nespontane*, elaborate (domină „conținutul intelectual“, având ca scop informarea, sensibilizarea) – neliterare (argoul) și literare (artistice și neartistice);

c) criteriul structural:

– relevă structura lingvistică (= ansamblu de dependențe interne, de opoziții);

– distinge ansamblul *S. neliterare* și *artistice* de cel al *S. literare* (*artistice și neartistice*).

2. Clase de stiluri (cf. criteriilor notate):

„Argou (<fr.) s.n. Limbaj convențional, al unui grup social care, spre a nu fi înțeles de restul societății, folosește cuvinte speciale (regionalisme și cuvinte străine), dă sensuri noi unor cuvinte cunoscute etc.“(3)

– stilul argotic;

– stilul curent-îngrijit;

– stilul dramatic;

– stilul familiar;

– stilul liric;

– stilul narativ;

– stilul oficial;

– stilul publicistic;

– stilul științifico-tehnic;

– stilul vulgar.

III. Caracteristicile stilurilor.

1. Stiluri neliterare, neartistice:

a) stiluri spontane:

a₁) familiar (rural, citadin);

– transmite un conținut afectiv-emoțional;

a₂) vulgar (*S.* „de situație; exprimă bravadă, protest);

– se realizează prin schimbarea accentului, accelerarea ritmului, repetiție, metafore comune;

b) stil ne-spontan, elaborat:

argoul

– transmite un conținut informațional;

– se realizează, în principal, prin atribuirea de sensuri noi cuvintelor;

2. Stiluri literare, elaborate, nespontane:

- a) neartistice:
- a₁) curent (standard); – transmit un conținut intelectual cu scop informațional;
  - a₂) publicistic;
  - a₃) oficial (juridic-administrativ); – exclud, în genere, afectivitatea;
  - a₄) științific, tehnic („limbaje profesionale“); – se realizează prin lexic specializat, sens propriu al cuvântului, construcții sintactice simple;
- b) artistice:
- b₁) dramatic; – transmit un conținut intelectual și afectiv-emoțional pentru a sensibiliza;
  - b₂) epic (narativ, mai precis);
  - b₃) liric (cel mai elaborat stil) – se realizează prin folosirea cuvintelor din toate compartimentele vocabularului – cu sensurile lor figurate – în construcții sintactice care să realizeze imagini artistice.

Bibliografie

1. Guțu, Gh., Dicționar latin-român (**DL-R**), ediția a III-a, Editura Științifică, București, 1973, p. 530.
2. **DS**, p. 213, 420.
3. *Mic dicționar enciclopedic (MDE)*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 54, 888, 898, 944.
4. Dicționar de termeni literari (**DTL**), Editura Academiei, București, 1976, p. 418.
5. Coteanu, I., *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei, București, 1973, p. 58–68.
6. **DGLR**, p. 191.

Exerciții

1. Deduceți particularitățile stilurilor literare, comparând între ele texte artistice și neartistice.

2. Elaborați compuneri în diverse stiluri funcționale după modele oferite de prof. Constantin Parfene în lucrarea *Compozițiile în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.

Cronica vieții cernăuțene

BISERICA DE LA HRUȘĂUȚI

Alexandrina Cernov

Cernăuți

În ziua de 26 octombrie 1997, la împlinirea a 500 de ani de la bătălia lui Ștefan cel Mare și Sfânt în Codrii Cosminului cu Albert, craiul polonilor, a fost organizată o comemorare, în cinstea căreia s-a înălțat o biserică. În viața zbuciumată și fără răgaz, domnitorul Moldovei avea obiceiul de a zidi câte o biserică sau mănăstire – loc sfânt pentru pomenirea celor căzuți în luptă. Biserica – simbol al ocrotirii noastre – ne-a salvat și de această dată. Dacă nu am avut la această dată un monument, ne-am putut aduna în jurul unei biserici, clădită cu atâta dragoste și străduință...

Evenimentul comemorării are o istorie cu multe semnificații. Dacă ne gândim la experiența trăită, așa cum ne sfătuiește cronicarul Grigore Ureche, să desprindem cele bune de cele rele, „cele bune să le urmăm, iar cele rele să ne fie învățătură”, vom înțelege de ce în această zi nu ne-am adunat în jurul unui monument, ci în jurul unei biserici, devenită simbol al rezistenței neamului nu numai prin credință, ci și prin memorie.

Fotografie de C. Covalciuc

Bătălia pentru Codrii Cosminului a existat dintotdeauna, chiar dacă ea nu s-a manifestat prin vărsare de sânge, ci doar prin păstrarea trează a memoriei românilor de aici, care au ocrotit acest codru de distrugere. Stejarul, simbol al tăriei neamului, veghează de 500 de ani, și ne șoptesc parcă prin freamătul frunzelor, vechi legende cu înțelesuri numai de ei știute. Poate că la adăpostul lor, în lungile zile de vară sau din felul în care trosneau crengile lor pe timp de iarnă cumplită s-a aflat locul sacru – Stejarul lui Ștefan cel Mare. De fapt, localnicii vă pot arăta și fântâna lui Sobietki și alte locuri minunate... O adevărată carte de istorie, cartea tainică a memoriei neamului.

Cu mulți ani în urmă, în jurul acestui stejar bătrân, dar hotărât parcă să rămână veșnic verde, a început să se adune un grup de români, animatorul cărora era Constantin Covalciuc, un om incomod pentru toți, despre care se vorbesc multe lucruri contradictorii, unii numindu-l și „haiducul Bucovinei” pentru tenacitatea cu care-și realizează ideile.

Primul imbold al celor adunați în jurul Stejarului a fost acela de a ocroti pădurea de tăiere, în ideea, că ea trebuie să rămână urmașilor noștri, pentru că aici, la rădăcinile acestor copaci multisecolari, și-au aflat odihna de veci strămoșii noștri, oștenii lui Ștefan cel Mare. Și cine poate să știe, o fi fost acest imbold al românilor un lucru deosebit, altminteri cum am putea explica faptul că pașii noștri se îndreaptă către acest Stejar în fiecare an în ziua de Paște. E frig, plouă, bate vântul sau încălzește soarele de primăvară – ne adunăm aici cu toate câte ni le-a dat bunul Dumnezeu. Ne călăuzește sufletul lui Ștefan cel Sfânt.

Ștefan cel Mare, însă, ne îndreaptă pașii, în fiecare an, 26 octombrie, spre același stejar, deoarece ea este ziua, când, „cu ajutorul lui Dumnezeu” (cum scrie cronicarul), domnitorul l-a biruit pe craiul Albert. Ideile au venit una după alta: codrul să fie declarat monument istoric; la poalele lui să se construiască o mănăstire, un centru istoric al românilor; pe deal să fie ridicat monumentul lui Ștefan cel Mare.

La Hrușăuți (Voloca) s-au gândit, că aici, la Vadul lui Vodă, ar fi bine să se construiască în cinstea acestui eveniment un complex: o biserică, o clopotniță și o școală. Cinci ani în urmă părea că toate acestea pot fi realizate, chiar dacă vor fi și greuțâți, dar nimeni nu se gândise atât la faptul că vom începe a sărăci „într-un an cât alții în zece”, cât și la reacția autorităților ucrainene.

Pelerinajele către aceste locuri rămăseseră multă vreme parcă neobservate de autoritățile din regiune și de ochiul vigilant al presei ucrainene antiromânești din Cernăuți. Faptul în sine nu i-a deranjat pe nimeni până la momentul când au început să fie înaintate demersurile pentru stabilirea locului, unde urma să fie înălțat monumentul lui Ștefan cel Mare, și cele pentru obținerea aprobării lui. Răspunsul negativ al autorităților a fost susținut de concluziile și notele explicative ale istoricilor ucraineni din Cernăuți, care-l prezentau pe domnitor „vărsător de sânge ucrainean”.

Un timp oarecare, autoritățile deveniseră mai indulgente față de ideea de a sărbători acest eveniment, deoarece urma să fie semnat și ratificat Tratatul de bază încheiat între România și Ucraina. S-a acceptat cu multă mărinimie, ca în această zi, în Codrii Cosminului, să fie organizate manifestări, inclusiv și competiții sportive (cele mai multe cu caracter distractiv), închinată ostașilor căzuți pe câmpul de luptă, hotărâre, care nici în această variantă nu a fost realizată. De fapt, cu fiecă zi ce ne apropia tot mai mult de Comemorarea evenimentului, atitudinea autorităților ucrainene devenea din ce în ce mai ostilă. Interdicțiile au continuat chiar și atunci, când

* Vezi documentele publicate în *Glasul Bucovinei*, nr. 1 (13), p. 135–143.

se știa că societățile românești nu au reușit să realizeze monumentul lui Ștefan cel Mare și, prin urmare, Comemorarea va avea mai mult un caracter simbolic.

S-a construit însă o biserică, una dintre toate cele câte ni le-am fi dorit să le avem în această zi, iar în curtea școlii din Ostrița urma să fie dezvelit bustul lui Ștefan cel Mare. Dezvelirea bustului a fost categoric interzisă, directorul școlii și primarul satului fiind amenințați cu destituirea din posturi, iar bustul – sechestrat în atelierul sculptorului Dumitru Gorșcovișchi, autorul lui.

Oamenii nu au putut fi opriți să vină în această zi la biserica din Hrușăuți, chiar dacă poliția rutieră încercase să-i intimideze, organizând un control riguros pe toate drumurile ce duceau spre Voloca și Hrușăuți. Pentru orice eventualitate, a fost încuiată și Casa de cultură din Voloca. În ajun, oficialitățile ucrainene au trimis și o telegramă, prin care se interzicea persoanelor oficiale din București și Suceava să asiste la Comemorare, prezența lor fiind considerată ca inoportună. Oaspeții din România au reușit totuși să ajungă și ei la Hrușăuți...

În paralel s-a încercat încă o manifestare care ne-a transferat într-o altă realitate... E vorba de macheta viitorului monument, propusă de sculptorul Dumitru Gorșcovișchi care-și are și ea semnificația ei. Obișnuiți, însă, cu imaginea lui Ștefan cel Mare din pictura lui Epaminonda Bucevschi, sau cu statuia ecvestră a domnitorului din Suceava, am rămas, oarecum, cu gândurile răvășite, nedumeriți de viziunea sculptorului: chipul lui Ștefan cel Mare arată umilit, cu privirea îndreptată dojenitor spre pământ, iar mâinile – parcă ar simboliza gestul poliției rutiere la o răscruce de drumuri.

Atâta avem din truda noastră. În împrejurările ostile evenimentului, am rămas cu înțelegerea că lupta pentru Codrii Cosminului și pentru împlinirea voinței noastre sacre continuă. Cum vom răspunde însă atacurilor declanșate de veneticii de la ziarele *Ceas* și *Molodoi Bucovineț (Tânărul Bucovinean)*, care au prezentat Comemorarea și Pelerinajul ca fiind „un dezământ românesc în pădure ucraineană” iar pe români i-au etichetat conform zicalei: „lasă porcii sub masă și ei se urcă pe masă”(?! Jignitor! ... Lipsiți de bunul simț, ei nu vor înțelege reala măsură a ofensei aduse românilor. Toate acestea ne pun în gardă: marea bătălie pentru respectarea drepturilor noastre nu s-a terminat încă. Cităm din articolul ziaristului Ștefan Broască apărut în ziarul *Plai românesc*: „Uimesc, însă, și mai mult comentariile făcute pe marginea acestui demers al d-lui Filipciuc (șeful Administrației regionale din regiunea Cernăuți, deputat în Rada Supremă a Ucrainei – n.n.) de ziarele menționate care, evident, exprimă o opinie inspirată de cercuri politice extraregionale, etichetările evidențiat ofensatoare la adresa unor personalități publice notorii din România, ajungându-se la avertismente și amenințări ce nici pe departe nu se încadrează la limitele oricărei amabilități vizând o țară vecină și prietenă. „Suntem o națiune răbdătoare, perorează cinic și ipocrit redactorul-șef al ziarului *Ceas*, însă nimeni nu ne poate nesocoti ospitalitatea poporului ucrainean. Nu trebuie uitat că în afară de respectul față de sine, de la oaspeți se cere respectarea protocolului și a etichetei civilizate.” Un cititor neavizat, luând cunoștință de asemenea „recomandări” sentențioase, ar putea crede că oaspeții ar fi comis cine știe ce fapte reprobabile! Dar, aceștia, la data apariției ziarului, încă nici nu veniseră în regiunea Cernăuți, ci doar își anunțaseră intenția de a participa la manifestările din 26 octombrie... În continuare, d-ul Șt. Broască scrie despre un alt soi de interdicție, de data aceasta survenită din partea autorităților: „Panul redactor nici nu admite că orice om de bună credință s-ar putea întreba: de ce Casa de cultură a fost închisă de autorități într-un mod atât de provocator chiar în ziua

celei mai mari sărbători a satului – sfințirea bisericii, când s-au adunat mii de oaspeți de pretutindeni, când mai multe formații folclorice venite de departe așteptau să-și bucure gazdele cu măiestria lor?”.

Rădăcinile stejarilor din Codrii Cosminului și Dumbrava Roșie se cutremură, strămoșii trezindu-se prin noi, cei ce, vorba cântecului, „Cât trăim pe-acest pământ / mai avem un lucru sfânt.“

O BISERICĂ CE TREBUIA SĂ FIE

Constantin Covalciuc

Cernăuți

Codrii Cosminului, situați la margine de străvechea Dacie, au fost martorii multor evenimente istorice, încât fiecare fag sau stejar poate singur să spună o poveste. Pământ roditor și frumos, Bucovina, cum au numit-o austriecii la sfârșitul secolului al XVIII-lea, are istoria ei românească plină de momente dramatice. Fiecare dintre nenorocirile care s-a abătut asupra ei justifică lungul drum al crucii românilor bucovineni, rămași creștini ortodocși, printre toate semințiile care au trecut pe aici: cazaci, turci și tătari, fasciști și sovietici.

În toamna anului 1497, regele polon Ioan Albert, cu lăcomia care-l caracteriza, trimite oștile sale peste Nistru, în Țara Moldovei, spre a cuceri, prin viclenie, rodnicele pământuri de aici. Incursiunea poloneză a căzut pe neașteptate însă, grație geniului

De la stânga la dreapta: Nicolae Bojescu, Aurel Nicolau, Procopie Paulecu, Ilie Pintiliciuc, Aurel Cocca.

militar cu care era înzestrat, Ștefan cel Mare intuește mișcarea vecinului său de la Apus. Moldovenii îi așteaptă pe polonezi, la întoarcere dinspre Suceava, în Codrii Cosminului, și, lovindu-i, obține o victorie răsunătoare. În fiecare toamnă, oamenii locului se adună la Stejarul lui Ștefan cel Mare, unde, conform tradiției creștine, ei pomenesc oștenii căzuți în luptă. Pelerinajele la Stejarul lui Ștefan au devenit o tradiție. În perioada de tristă amintire a anilor '80, în timpul comunismului sovietic, după încercările grele la care au fost supuși oamenii în urma ocupației, a deportărilor, românii de aici au crezut că nu mai există nici o piedică în calea ridicării unei cruci la locul unde s-a odihnit Ștefan după bătălie. Era prin anii 1960, când rușii au trimis oameni să taie stejarul multiseclar. Românii l-au apărat, fără a ține seama de regim, de autorități, de consecințe. Simbolul neamului și al libertății lor a fost salvat. Astăzi, după 500 de ani, Stejarul se înalță mândru în pădure.

Comunismul a apus, Uniunea Sovietică nu mai există pe hartă, dar au mai rămas multe răni nevindecate. În pofida tuturor relelor, în fiecare an, a doua zi de Paște, sfidând parcă Siberia și Gulagurile, românii se adună la umbra Stejarului.

Într-o noapte, oamenii din Cosmin au luat o cruce cioplită din trupul unui alt Stejar bătrân și au înălțat-o, ca un simbol al durerii lor și al credinței în Dumnezeu.

Tot la Stejar s-a născut și ideea ridicării unei mănăstiri pentru a cinsti memoria domnului Moldovei, iar locul unde trebuia să se înalțe lăcașul sfânt a fost sfințit. Aici sunt bucovinenii, trebuie să se înființeze un complex istoric ale cărui repere să fie Stejarul, mănăstirea, un monument al voievodului și o biserică cu hramul lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

Iată că la Voloca – Hrușăuți, s-a ridicat în sfârșit biserica, ce va fi de acum înainte simbolul victoriei din Codrii Cosminului.

În pofida interdicțiilor autorităților ucrainene, românii au sărbătorit așa cum se cuvine jumătatea de mileniu de la victorie. Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina împreună cu comitetul bisericesc din Voloca au decis ca sfințirea Bisericii din Hrușăuți să aibă loc în ziua comemorării a 500 de ani de la bătălia din Codrii Cosminului. Foarte mulți localnici au contribuit la zidirea acestui sfânt lăcaș. Volocenii l-au delegat pe subsemnatul, vicepreședinte al ACDR-ului, să se ocupe de organizarea festivităților. Prima persoană cu care s-a discutat a fost domnul George Marinescu, pe atunci directorul Departamentului Românilor de pretutindeni de pe lângă Guvernul României. Efortul comun a fost susținut cu mult suflet de consilierii prezidențiali, Romeo Moșoiu și Antonie Popescu, iar din partea Ministerului de Externe, de directorul Constantin Ghirdă și consilierul Petre Sofronie. Guvernul român, prin Consiliul Românilor de Pretutindeni, a contribuit cu tablă, clopote, catapeteasmă, iar prin Consiliul Județean Suceava s-au rezolvat o serie întreagă de alte probleme, la a căror soluționare au contribuit domnii Gavrilă Mârza și Mihai Grozavu. Catapeteasma a fost sculptată de meșterul Virgil Armanu din Grumăzești. Pictorul Vasile Buzuloi, împreună cu cei doi copii ai săi, a pictat peste 50 de icoane. Directorul RENEL-ului de la Suceava, dl. D. Prepeliuc, a donat bisericii din Hrușăuți ciment pentru tencuială.

O contribuție deosebită a avut-o și directorul Băncii Comerciale din Suceava, domnul Dumitru Cucu. Biserica Ortodoxă Română nu se numără, din păcate, printre susținătorii acestei ctitorii, deși Preafericitul Părinte Patriarh și-a dat binecuvântarea. Încă nu e târziu să sosească și sprijinul bisericii-mame, așa cum am înțeles din binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Teoctist.

În ziua sărbătoririi, la 26 octombrie, pe dealul din Hrușăuți au venit mulți oaspeți din România, care, prin simpla lor prezență, au consfințit legătura de sânge

Fotografie de C. Covalciuc.

dintre românii din interiorul și din afara granițelor țării. Prea Sfințitul Gherasim, Arhiepiscopul de Rădăuți, a fost tot timpul în fruntea preoțimii prezente la acest eveniment. Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina, organizatoarea acestei manifestări, a invitat mai multe personalități din România. Primul care a dorit să vină a fost chiar președintele României, Domnul Emil Constantinescu. Oamenii l-au așteptat cu sufletul deschis. Părinții copiilor care au fost în tabără la Năvodari l-au așteptat pe președinte, mai ales că domnia sa le-a promis copiilor că se vor revedea la Cosmin. Din păcate, autoritățile ucrainene au considerat ca fiind inoportună prezența șefului Statului Român la sărbătoarea confrăților din Bucovina. Aceeași soartă au împărțit-o și alți reprezentanți ai autorităților române – parlamentari, președinți ai Consiliilor județene și alte oficialități.

Printre cei care i-a întâmpinat pe oaspeți modest, cu un zâmbet cald, a fost Nicolae Bojescu, meșterul care a zidit biserica din Hrușăuți. Puțini știu că ultimele cărămizi au fost puse de uncheșul Nicolae în noaptea dinaintea sfințirii, iar mâinile lui măiestre erau însângerate. Împreună cu el au muncit Ilie Pintiliciuc, Procopie Paulescu și Cocea Aurel.

Golunga Ion cu feciorii și ginerele au acoperit biserica cu tablă. Bondur Nicolae, împreună cu familia, a donat 600 de dolari, iar Ion Onofriciuc a donat o cruce. Crășnenii au adus lemn pentru construcție, iar Nicolae Golovaci a adus marmură, contribuind și cu sume considerabile. Poate, aparent, mai puțin importanți au fost studenții sosiți din România, de fapt cei mai verticali, dovedind prin prezența lor că nu pot exista bariere care să nu fie depășite. Cei peste 200 de învățăcei din România au fost alături de bucovineni, au stat cu ei la masă, în casele lor și au înțeles mai bine decât oricare, că este o singură legătură între oameni: neamul. Și, în același crez, ei au împărțit cărți elevilor din școlile românești, s-au întâlnit cu studenții de la

Catedra de filologie română și clasică de la Universitatea din Cernăuți. Pentru a cunoaște acest colț de țară, studenții au vizitat Cetatea Hotinului, mândra fortăreață de hotar, orașul Cernăuți, fosta Mitropolie a Bucovinei, în incinta căreia astăzi funcționează Universitatea Ucraineană de Stat. Studenții au vizitat și cimitirul românesc din Cernăuți, devastat, pângărit sistematic de mâini criminale.

Sătenii i-au întâmpinat cu mândrie pe cei ce au participat la sărbătoarea de la Codrii Cosminului. Ei erau îmbrăcați în costume naționale, încinși cu brâie la care aveau prinse panglici tricolore, iar copiii au urat bun-venit oaspeților, oferindu-le colaci.

N-a fost să fie ridicat monumentul lui Ștefan cel Mare, care pentru bucovineni este un simbol al rezistenței lor. Poate, într-o zi, acest monument se va înălța la locul cuvenit, iar românii vor putea să se uite în ochii lumii cu încredere și demnitate.

Din turla noii biserici se vede Țara. Ruga lor, ruga preoților din zilele de sărbătoare, în drumul ei către cer, va trece mai întâi peste Codrii Cosminului, peste sârma ghimpată: în stânga Basarabia, în față Putna lui Ștefan.

minoritățile naționale, crearea de comunități național-autohtone și retrocedarea imobilelor ce au aparținut comunităților naționale.

Conform legislației în vigoare s-a cerut elaborarea unui statut oficial al școlii minorităților naționale în care să se stabilească structura, drepturile și libertățile ei, crearea de școli generale, școli duminicale, grădinițe, internate, instituții medii profesionale și superioare, școli private etc. S-a subliniat și faptul că finanțarea se va face din bugetul de stat, dar se vor permite și alte forme de finanțare: din partea unor persoane fizice și juridice, a statelor străine, a fondurilor internaționale, a organizațiilor civile.

Recomandările elaborate urmau să fie înaintate spre examinare Ministerului Învățământului din Ucraina împreună cu alte adresări și susțineri din partea deputaților Radei Supreme, M. Tovt și I. Popescu (din partea comunităților ungurești și românești). Acest forum al Comunităților naționale, convocat din propria lor inițiativă, în conformitate cu legea în vigoare a Ucrainei, își asumă obligația de a exercita o influență hotărâtoare asupra Ministerului Învățământului și se va întruni de două ori pe an, pentru a discuta problemele școlii și va fi reprezentat printr-un Consiliu coordonator din care fac parte reprezentanți ai tuturor minorităților naționale din Ucraina.

Cronicar

*Către
Președintele Ucrainei
domnul L. D. Cucima*

*Președintele Radei Supreme a Ucrainei
Domnul A. A. Moroz*

*Ministrul Învățământului din Ucraina
domnul M. Z. Zgurovski*

*Președintele Comisiei pentru
știință și învățământ
a Radei Supreme a Ucrainei*

*Președintele Comisiei pentru
cultură a Radei Supreme a Ucrainei*

*Președintele Comisiei în problemele
minorităților naționale
a Radei Supreme a Ucrainei*

*Comisia pentru Drepturile Omului
a Consiliului Europei*

PROTEST

CEREM SĂ FIE RESPECTATE DREPTURILE NOASTRE LEGITIME

În Constituția Ucrainei sunt consfințite drepturile și libertățile tuturor cetățenilor Ucrainei, egalitatea lor în fața legii. În Legea Fundamentală a țării scrie negru pe alb că (art. 24) „nu pot exista privilegii sau restricții după criterii de rasă, culoarea pielii, convingeri politice, religioase și de altă natură, din motive de sex, origine etnică și socială, stare materială, domiciliu, limbă sau alte motive“.

În primul articol al Constituției Ucrainei se subliniază că Ucraina este un stat democratic, social și de drept. Prin urmare, în această țară este stabilită supremația legii. Concomitent, în Constituția Ucrainei se subliniază că (art. 15) „nici o ideologie nu poate fi declarată de către stat drept obligatorie“.

CONCEPȚIA ȘCOLII NAȚIONALE ROMÂNEȘTI ÎN LIMBA MATERNĂ A POPORULUI BĂȘTINAȘ ROMÂN (MOLDOVENESC), CE LOCUIEȘTE COMPACT ÎN UCRAINA

În condițiile actuale grele trebuie să fie păstrate, dezvoltate și perfecționate școlile de toate nivelurile cu predarea în limba română maternă, ce funcționează în orașele, orașelele și cătunele unde locuiesc compact cei aproximativ 500 de mii de români (moldoveni) din Ucraina.

Dat fiind faptul că în unele orașe, orașele, sate și cătune, unde locuiesc compact românii (moldoveni), din diferite cauze nu există școli cu predare în limba română maternă, în corespundere cu condițiile locale urmează să fie deschise școli sau clase paralele românești.

Din sistemul de școli naționale românești în limba maternă din Ucraina fac parte:

- instituțiile preșcolare;
- școlile medii de cultură generală necomplete și complete;
- liceele și gimnaziile;
- instituțiile de învățământ mediu de specialitate și tehnico-profesional;
- instituțiile de învățământ superior.

În școlile medii românești de cultură generală din Ucraina toate disciplinele, cu excepția limbii și literaturii ucrainene, trebuie să fie predate în limba maternă.

Predarea limbii de stat – ucraineana – începe în clasa a 3-a a școlii de cultură generală, iar una din limbile străine – engleza, germana sau franceza – se studiază începând cu clasa a 5-a.

O necesitate stringentă este de a introduce în planul de învățământ obligatoriu studierea istoriei și etnografiei poporului român.

Pentru a reduce numărul zilnic de lecții ale elevilor, îmbunătățind în felul acesta însușirea materialului de învățământ, ar fi bine ca ei să frecventeze școala 6 zile pe săptămână.

Școlile naționale românești de toate nivelurile cu predarea tuturor disciplinelor în limba maternă, cu excepția limbii și literaturii ucrainene, au fost, sunt și trebuie să fie școli de stat, finanțate din bugetul țării.

Din viața școlilor pentru români (moldoveni) în limba română maternă, din conținutul programelor de învățământ, manuale și din cadrul lecțiilor se exclude orice ideologie totalitară, naționalistă, șovină, fascistă sau rasistă. În toate școlile românești din Ucraina cu predarea în limba română maternă elevii sunt educați în spiritul dragostei de neam, democratismului, umanismului, prieteniei între popoare, păcii și stimei față de națiunile conlocuitoare.

În scopul funcționării în condiții normale a școlii naționale românești în limba maternă urmează să fie pregătite cadre pedagogice în limba română maternă la instituțiile de învățământ superior din Ucraina, România și Republica Moldova. Profesorii de matematică, fizică, chimie, biologie, geografie, istorie ș.a. ai școlilor românești, care și-au făcut studiile în limba rusă sau ucraineană, urmează să fie trimiși la reciclare în România și Republica Moldova.

Pentru asigurarea renașterii și dezvoltării social-economice a teritoriilor populare compact de români (moldoveni), inclusiv pentru dezvoltarea sistemului de învățământ în limba maternă română, este necesar să fie asigurat accesul liber, egal și nediscriminatoriu al tineretului român (moldovean), la instituțiile de învățământ

superior în toate domeniile din Ucraina. Trebuie să continue trimiterea absolvenților școlilor românești din Ucraina la studii în instituțiile de învățământ mediu de specialitate și superior din România, Republica Moldova și din alte țări.

Pentru a îmbunătăți predarea limbii și literaturii române în școlile pentru românii (moldovenii) din Ucraina se impune unificarea programelor de învățământ la aceste obiecte în Ucraina, România și Republica Moldova.

Școlile naționale românești în limba maternă trebuie să fie asigurate cu manuale în limba română ce corespund conținutului programelor școlare aprobate de Ministerul Învățământului din Ucraina. Ar fi foarte binevenită, în scopul editării și asigurării cu manuale și materiale didactice românești a școlilor pentru românii (moldovenii) din Ucraina, colaborarea între ministerele învățământului din Ucraina, România și Republica Moldova.

Deoarece, conform Constituției Ucrainei (articolul 35), nici o religie nu poate fi declarată obligatorie de către stat, se recomandă să nu fie predată religia în școlile medii de cultură generală, ci să fie studiată în afara orelor de curs.

O parte din principiile acestei concepții a școlii naționale românești au fost încuviințate pe parcursul anilor la diferite adunări ale Asociației Științifico-Pedagogice „Aron Pumnul” din Ucraina, Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina și altor organizații obștești românești din Ucraina.

Concepția școlii naționale românești a fost elaborată în conformitate cu Constituția Ucrainei, cu legile Ucrainei cu privire la drepturile și libertățile popoarelor băștinașe și ale națiunilor minoritare, cu privire la limbile naționale ale minorităților autohtone și cu angajamentele internaționale asumate de Ucraina. Orice restrângere a prevederilor acestei concepții se respinge.

La elaborarea *Concepției școlii naționale românești în limba maternă a poporului băștinaș român (moldovenesc), ce locuiește compact în Ucraina*, au participat oameni de știință, pedagogi, juriști, ziariști, medici, scriitori și reprezentanți ai comitetelor de părinți ale școlilor – membri activi ai Asociației Științifico-Pedagogice „Aron Pumnul” din Ucraina.

Concepția școlii naționale românești în limba maternă a poporului băștinaș român (moldovenesc), ce locuiește compact în Ucraina, a fost aprobată la 29 august 1997 în orașul Cernăuți la ședința comună a organelor de conducere ale societăților românești ce activează în Ucraina.

Președintele Asociației
Științifico-Pedagogice
„Aron Pumnul” din Ucraina

A. V. CONSTANTINOVICI

Președintele Societății pentru Cultura
Românească „Mihai Eminescu”
din regiunea Cernăuți

A. OPAIT

Președintele Societății Medicale „Isidor Bodea” din regiunea Cernăuți

I. M. BROASCĂ

Președintele Societății Cultural-Ecologice
de Binefacere și Gospodărești
„Stejarul” din regiunea Cernăuți

I. Ș. VORONCA

ȘCOALA: IGNORANȚĂ SAU PASIVITATE?

Una din cele mai frecvente teme ale ziarului *Glasul Bucovinei*, al cărui nume l-a preluat revista noastră, a fost cea a învățământului. În paginile lui găsim o bogată informație referitoare la problemele școlii din acea perioadă. Tema dată, fiind un important aspect al vieții culturale, va fi preluată și ea de revista noastră. Intenționăm să publicăm la această rubrică informații, discuții, analize. Imaginea școlii viitorului ne preocupă mereu, de aceea vom medita și pe această temă.

Astăzi, bătălia informațională și spirituală, care domină atmosfera politică și economică din Ucraina, se transferă și în învățământ. Ultimele acorduri ale discuțiilor, provocate de Proiectul *Bazele conceptuale ale învățământului pentru minoritățile naționale*, ne-au lăsat, totuși, cu speranța că aceste idei șovine și aberante ce încălcău cu crasă incompetență Constituția și legile în vigoare ale Ucrainei nu vor fi adoptate*. Nu înseamnă, însă, că nu mai sunt nici un fel de probleme.

Școala are nevoie de o discuție sănătoasă, constructivă și principială despre calitatea învățământului; despre opțiunile profesorilor, părinților și elevilor; despre obiectivele operaționale și calitatea programelor și manualelor etc. Apele stătute și tulburi ale școlii contemporane trebuie limpezite. Reforma învățământului, despre care la noi nu se mai vorbește de mult, ar trebui să fie alcătuită în baza prognozei acelor calități intelectuale și profesionale care vor asigura evoluția societății noastre. Organizarea învățământului modern impune funcționarea unor pedagogii, programe și manuale de alternativă. Libertatea alegerii ar crea și o stare deosebită de creativitate intelectuală, eliberată de dogme și programe fixe și îndoctrinate. Avem nevoie de programe competitive, alcătuite de cadre de înaltă calitate și gândire modernă, care să fie aprobate într-o atmosferă de discuții libere a tuturor celor ce sunt cointeresați în pregătirea unei generații de înaltă ținută morală, pregătire profesională și cultură respectivă.

Deocamdată suntem slabi și anemici în organizarea culturii și învățământului. Lipsa, în primul rând, a banilor destinați școlii produce o scădere ireparabilă a calității învățământului, a responsabilității față de actul educațional; provoacă indiferența cadrelor didactice. Profesorii nu primesc salariile luni de zile (sumele mizere ce le sunt destinate), fiind nevoiți să-și câștige pâinea cea de toate zilele în altă parte și în alt mod, de obicei destul de înjositor și necorespunzător statutului de intelectual, în timpul ce s-ar cuveni să fie destinat studiilor... Școlile nu sunt dotate cu materialul didactic cuvenit, cu manuale... În sfârșit, frigul în care elevii și profesorii, mai ales în

* Vezi *Glasul Bucovinei*, nr. 3, 1997, p. 86-102

școlile sătești, sunt nevoiți să lucreze... (nu-i încălzește nici votca cu care din când în când sunt „plătite” salariile). Toate acestea ar fi o justificare a tăcerii, a indiferenței, a apatiei care ne cuprinde, din ce în ce mai mult și ne face să tolerăm în continuare ignoranța funcționarilor semidocti. Aceștia dintotdeauna au susținut o atmosferă de anihilare a discuțiilor. S-a creat, astfel, un sol fertil pentru alcătuirea unor programe și manuale nefuncționabile. Un exemplu convingător în acest sens este apariția la Cernăuți a unui *Abecedar* (autoare Serafima Crigan, responsabilă pentru asigurarea școlilor românești cu manuale) de o teribilă incompetență lingvistică și metodică. Manualul a fost impus școlilor românești din regiune cu o surprinzătoare agresivitate, manifestată atât de autoare, cât și de susținătorii ei oficiali. Indiferența și tăcerea ce învăluie acest eveniment de excepție, în sens negativ, față de felul în care a fost „înjosită” limba română nu pot avea nici o justificare. Nici cei ce introduseseră alfabetul chirilic, pentru a crea impresia existenței a două limbi, nu și-au permis să comită atâtea greșeli științifice și metodice. Ei aveau măcar o explicație politică a fenomenului. Ce explicație vom găsi, însă, pentru *Abecedarul* din Cernăuți? Cităm din *Reflecțiile la „masa rotundă”* ce au stârnit atâtea nemulțumiri: Art. 8. „În viitorul apropiat predarea obiectelor în școlile naționale e necesar să se facă în limba ucraineană și, în dependență de situațiile reale existente (*nivelul de cunoaștere de către elevi a limbii materne*, de existența în acea limbă a terminologiei corespunzătoare, asigurarea cu cadre didactice care sunt apte să predea obiectele de învățământ general în limba națională), în limba naționalității date”. Este cert: dacă elevii noștri vor învăța mult timp după astfel de „manuale” atunci și nivelul lor „de cunoaștere a limbii materne” va fi corespunzător, adică insuficient. Să fie și acesta un deziderat politic? Un scop bine determinat?

Avem deci despre ce discuta. E important să discutăm.

A. C.

Eveniment

UN POET BUCOVINEAN PREMIAT DE ACADEMIA ROMÂNĂ

Aflăm cu bucurie că recent Academia Română a acordat premiul „Mihai Eminescu“ pe anul 1995 poetului Arcadie Suceveanu pentru lucrarea *Eterna Danemarcă*, scoasă de Editura Eminescu în colecția „Poetii români contemporani“. Acesta e al doilea premiu acordat, în perioada de după 1989, de înalta instituție română, unui autor din nordul Bucovinei. Primul a fost premiul „Lucian Blaga“ pentru cutremurătoare cartă de memorii *20 de ani în Siberia. Destin românesc* (Editura Humanitas, 1992) de tărăncă Anița Nandriș-Cudla din comuna Mahala, regiunea Cernăuți.

Revista noastră a semnalat apariția volumului *Eterna Danemarcă* printr-un eseu semnat de criticul timișorean Adrian Dinu Rachieru. Înaltul juriu al Academiei, prin decizia sa, ne mai oferă o dată prilejul să vorbim despre reprezentativul volum al poetului de la Suceveni. El adună între copertile sale tot ce au mai bun volumele precedente, de la *Mă cheamă cuvintele* (Cernăuți, Ed. Carpați, 1979) și până la *Arhivele Golgotei* (Chișinău, Ed. Hiperion, 1990). Traiectul liric al antologiei premiate sfârșește cu un amplu ciclu de inedite, *Mașina apocaliptică*, iar volumul în întregime, cu un corolar de referințe critice a căror revistă ne propunem s-o facem în continuare.

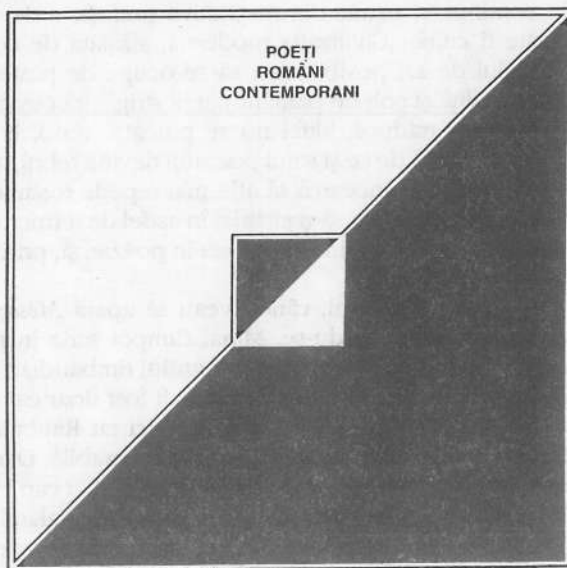
Cunoscutul critic Alex. Ștefănescu, după ce remarcă, în *România literară* (1990), bogăția de imagini și fastul baroc al versurilor, scoate în evidență și inflexibila demnitate a autorului lor pe fondul vieții literare agitate din Basarabia acelor ani: „Ca și Grigore Vieru sau Leonida Lari, ca aproape toți poeții basarabeni, Arcadie Suceveanu (n. 1952) își face fără rezerve datoria de a lua atitudine. Însă și-o face în felul său. Nu are nici jalea sfâșietoare a lui Grigore Vieru, nici firescul stupefiant cu care Leonida Lari rostește adevăruri interzise, ci o demnitate inflexibilă (s.n.), de om căruia educația (s.a.) îi interzice să se supună și să se umilească“. Exigentul comentator, de altminteri și el bucovinean de origine, apreciază, în altă ordine de idei, și capacitatea poetului nostru de a transforma poezia într-un spectacol de mare efect al limbajului: „Limba aleasă folosită de poet [...], ca și aptitudinea de a face din poezie un spectacol de gală constituie o contribuție prețioasă la dezvoltarea literaturii române nu numai de acolo, ci și de aici. De oriunde“.

Profesorul ieșean Constantin Ciopraga încearcă o situare a poetului bucovinean în contextul modernității prin ceea ce Domnia Sa numește inserție în fluxul vremii: „Atât de legat de fenomenul românesc în totul, purtând în inimă harta țării întregi, simțind în propriile-i oase Carpații, și-n pieptu-i pontul Euxin, el comunică în spațiu și timp cu Narcis, cu Hamlet și Don Quijote; pe Baudelaire îl vede răstignit și în singurat, orga lui Bach îi trimite ecouri grave; îi este dor de Dante și de Eminescu

(în latura arhetipală-mesianică), îl solicită refrene bacoviene; într-un poem dintre cele mai evocatoare, *Vis cu cai (II)*, aleargă „sânii din Esenin”. Cunoscutul critic universitar surprinde foarte exact originalitatea poeziei moderne a lui Arcadie Suceveanu: „Modern de disciplină clasică (de aici propensiunea către sonet), lăsând misteriosului partea lui, fără a obstacola transparența, autorul *Arhivelor Golgotei* aspiră spre maxima decantare, – spre *Tăcerea ca dialect a cuvintelor*”.

Foarte aproape de această definiție e și Adrian Dinu Rachieru, care, în *Bucovina literară* (1994), consideră poezia lui Suceveanu „clasică în aparență și modernă cu măsură”. Fără să-l contrazicem pe criticul de la Timișoara, ci doar folosindu-i termenii pentru o altă posibilă definiție, vom spune că ceea ce are cu adevărat clasic această poezie e măsura, echilibrul auster, iar ceea ce e modernist aici apare fără să transpară, adică *apare cu măsură*, în cea mai bună (germană) tradiție romantică. Or, Arcadie Suceveanu este, până la ineditele din ciclul *Mașina apocaliptică*, un hidalgo romantic, un herald al Visului pur, un fluture-mire înfometat de rug, ori, dacă doriți, un tandru cavalier cu educație modernă, dar, la modul cel mai novaliscean, „flămând de-un rug cu flacăra subțire”. Floarea lui albastră e dulcea himeră a firului-denisip-princiar (vezi *Balada unei scoici visătoare*). Dar să revenim la comentariul lui Rachieru. El mai sesizează și o altă latură esențială, tot mai evidentă în poezia din ultima perioadă, a lui Arcadie Suceveanu: apetența poetului pentru exprimarea în parable.

Merită un cuvânt aparte prefața ce însoțește al doilea volum de versuri al lui Arcadie Suceveanu, *Tărâm de echilibru* (Chișinău, 1982), care urma să fie dat la topit și a fost salvat doar printr-o minune. Prefațatorul, scriitorul-veteran George Meniuc, face poate mai puțin o analiză a producției lirice și mai mult o apologie. În termeni aproape didactici și cu o insistență de necrezut astăzi, el încearcă, stăruitor (cartea, chiar sub formă de manuscris, fiind încolțită din toate părțile), s-o salveze. Și a salvat-o (ajutat și de Bogdan Istru, al cărui cuvânt de academician aflat în grațiile celor mari avea și mai mare putere). Trebuia să explice atunci de ce Suceveanu scrie așa cum scrie și nu altfel, mai ca toată lumea, mai simplu. Adică de ce să fii ambiguu? Cui servește neclaritatea asta burgheză? Ce-i cu ermetismul acesta? Ca să vezi

ARCADIE SUCEVEANU

Eterna Danemarcă

până unde se poate ajunge cu neînțelegerea! Căci poezia lui Arcadie Suceveanu tocmai ermetică nu era. Nu era nu pentru că nu vroia, ci pentru că nu se putea. Nu se putea din cauza restricțiilor impuse de o instituție ideologică perversă și leneșă, care nu avea chef să „lucreze“ cu texte „grele“, chiar dacă erau doar la prima vedere netransparente. În aceste condiții cum puteai să publici poezie modernă? Aceasta, prea densă, nu putea să nu fie și opacă. Prin ea nu se mai putea răzbate dincolo. Referentul ei era în ea însăși. Pe timpul când modernismul îmbătrânise în alte părți ale lumii, în Basarabia el nu ajunsese nici măcar la vârsta pubertății.

George Meniuc era unul dintre veteranii literaturii sovietice moldovenești, dacă nu chiar unicul, care a încercat în mai multe rânduri să revină la vremea lerului, la vremea tinereții sale moderniste. Când citise prima dată poezia *Idalgo* de Suceveanu, într-un ziar (sau într-o revistă) din Chișinău, s-a interesat imediat de autorul ei, care pe atunci era student la Cernăuți, și prin profesorul acestuia, regretatul Vasile Levițchi, a ținut să-l felicite. De atunci începe o mare prietenie între cei doi, care a durat până în clipa morții lui Meniuc. Sosit de la Cernăuți, unde i se închideau în nas toate ușile, la Chișinău, cu reputație de mare naționalist bucovinean, român în pașaport, tânărul Suceveanu era un suspect. (Funcționa, angajat prin strădaniile lui Serafim Saka, la Editura „Literatura artistică“). Cu această reputație nu era ușor să scoți o carte. George Meniuc se angajează să-i scrie o prefață. Fragmentul pe care îl cităm în continuare, extras din respectiva prefață, e de o tristețe ce doar printre rânduri poate fi citită: „Civilizația modernă, sfâșiată de contraziceri sociale, nu mai oferă poetului de azi posibilitatea să se ocupe de pasteluri. Fiecare fir de iarbă și rouă, fiecare uliță și colț de pământ parcă strigă: încotro mergem? (Până și dictonul latin a trebuit să-l traducă, altfel nu se putea! – n.n.). E marea răspântie prin care trece omenirea. Iată de ce și stilul poetului devine febril, accelerat, de confesiune deschisă, a unui om care încearcă să afle mai repede rostul crud, însă adevărat, al enigmelor vieții“. Dacă trebuia să-ți justifiți în astfel de termeni stilul, atunci ce mai rămânea din dorința de a te menține cât de cât în poezie, și, prin poezie, în limitele decenței și ale buneicuvii?

Peste cinci ani, când aveau să apară *Mesajele la sfârșit de mileniu* (1987), vremurile schimbându-se, Mihai Cimpoi scria în prefață: „Arcadie Suceveanu: are sufletul jilav, asemenea adolescentului rimbaudian, numai că ceea ce-l jilăvește nu e doar roua matinală (la Rimbaud să fi fost doar ea? – n.n.); e și lacrima «copilului de suflet» al secolului XX“. Asemănat aici cu Rimbaud, peste câteva aliniate Arcadie Suceveanu e văzut drept „romantic incurabil“. Dar trebuie să spunem că termenii, aici, mai degrabă se completează decât se bat cap în cap. Mihai Cimpoi mai remarcă, în poezia lui Suceveanu, „replica spirituală, calamburul, [...], narcisismul imagistic“, precum și registrul grav al lirismului. Dar ceea ce reținem, în primul rând, din suita de aprecieri, este modul senzual al poetului de a întreprinde raporturi cu universalul: „Cu porii mereu deschiși ai simțurilor, poetul caută, lăcomos, sațul olfactiv, îmbătarea de frumos, de senzațiile tari, de foșnetele suave ale Pomului Vieții“. Într-adevăr, pe lângă ispita algebrizantelor abstractizări, gen „algebrice brândușe“, poetul mai are și tentația inversă (o are chiar mai puternică, mai pronunțată, cu adânci resorturi în biologia sa visătoare), cea a metaforei senzuale: „În pieptul meu săgețile de miere / Lucrat-au dulce și într-adevăr / Prin simțurile-n blândă sfâșiere, / Ca viermele sub coaja unui măr. // Flămând de-un rug cu flacără subțire / Ca smălțul pe o amforă de lut, / Prin carnea ta blondă zbor în neștire / Cu palmele-nflorind spre galben sud. // Astfel călătorind prin simțuri oarbe, / Cu uși înalte de polenuri, simt / Cum sângele o muzică

mi-l soarbe / Și mi-l întoarce flaut de argint" (*Flaut de argint*). Senzualul capătă la Suceveanu expresia poetică cea mai rafinată și la acest capitol nu cred că are egal în poezia basarabeană contemporană.

Nicolae Țone scrie, în *Totuși iubirea*, despre *Arhivele Golgotei*, ca despre „harta” unei dureri“. Iar Theodor Codreanu, în *Literatura și arta*, distinge două sensuri fundamentale în poezia lui Suceveanu: unul „genetic informațional”, altul „mesianic”. Lui Suceveanu „îi repugnă lozincile”, observă în *Ramuri*, Ioan Lascu. Impresionat de pioșenia stilului, el concluzionează: „Cei ce reclamă adevărul cu o ardoare divină revendică spațiul original, strămoșii, limba, istoria”. Și Gheorghe Perian de la *Tribuna* e de părere că scopul ultim al poeziei lui Suceveanu „e de a trezi conștiințele”. Poetul Nicolae Popa e de părere că Suceveanu „se afiliază unei tradiții impuse mai ales de Lucian Blaga, care tradiție, lărgindu-și pe parcurs spațiul imaginativ prin onirismul lui Leonid Dimov, a fost dezvoltată în special de poeții clujeni grupați în jurul revistei *Echinox*, astfel încât autorul prezentei culegeri poate fi considerat unicul, deocamdată, reprezentant al acestei orientări în Estul nostru literar”. Apreciem încercarea unui confrate de condei de a-și situa colegul într-o atât de nobilă descendență, deși noi, dacă ar fi cazul, am schița o altă genealogie spirituală, din care n-ar trebui să lipsească un Bacovia și, mai cu seamă, un Dinescu. Până în *Arhivele Golgotei* poezia lui Suceveanu se află undeva între Dinescu și constelația echinoxistă.

Aureliu Busuioc remarca, încă în 1982, deschiderea poeziei lui Suceveanu către cititor, cooptat, într-adevăr, de ea, în actul creației. Iar universitarul cernăuțean Grigore Bostan, în *Zorile Bucovinei* (1983), îi remarcă dinamismul imaginar: „Nu-i putem imputa poetului «surplusul de metafore», fiindcă ele nu depășesc gândurile. Acesta e felul său de a fi”. Tudor Palladi, în revista basarabeană *Orizontul* (1989), scoate în evidență spiritul inovator, polemic al creației poetului bucovinean, iar poeta Ludmila Sobietchi vede în ea „un remediu împotriva bolilor de neadevăr și uitare” (rev. *Moldova*, 1992).

„Poet al transfigurării”, astfel îl receptează pe Suceveanu, în revista *Poesis* din Satu Mare, Gheorghe Simon. „El își asumă – spune comentatorul – un spațiu original, cutremurat de clipa dintâi, când omul era una cu el însuși”, asumare valéryeană, după cum reiese din citatul poetic, care o ilustrează, dar cu reverberații romantice, rousseauiste chiar.

Parcurgând ideile exprimate până acum, cu diferite ocazii și în diferite reviste, despre poezia bucovineanului Arcadie Suceveanu, astăzi cetățean al Chișinăului, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, ajungem la aceeași concluzie pe care o formulam, în numărul inaugural (I/1994) al revistei *Glasul Bucovinei* (Cernăuți–București), iar apoi și în prefața *Eternei Danemarce*. Spuneam atunci: în constelația poeziei actuale, cărțile de versuri ale lui Arcadie Suceveanu denotă un poet modern frământat de probleme existențiale. El nu renunță la sublim, la ideea de perfecțiune, la suavitatea imaginii, dar, în dorința de a scăpa de ispita naivității romantice, pornește, grav, la atac împotriva lor, echipat cu armele moderne ale grotescului. Jocul scriiturii sale rămâne însă deschis și altor paradigme. Iar nostalgia după pasul pe care urma să-l facă în urmă cu un deceniu, în dragostea sa pentru poezia optzecistă, vine să se consume astăzi în surâsul ironic al unui hidalgo post-modern.

Prin prestigiosul său premiu, Academia Română onorează nu numai un poet de aleasă ținută, cum e Arcadie Suceveanu, ci, cu el împreună, și anturajul care l-a

format , acel grup de tineri poeți cernăuțeni din anii '70, care, ambițioși, în măsura în care erau și mărinimoși unii față de alții, au înțeles să se construiască reciproc și cu dragoste fraternală, ținând seamă fiecare de darul primit individual de la Dumnezeu, deci pe fundații diferite, și fiecare având convingerea că, dacă măcar unul va reuși să răzbească din anonim în literatura mare, toți ceilalți își vor considera misiunea împlinită. În acest sens Premiul „Mihai Eminescu“ pe care-l primește acum Arcadie Suceveanu este și un premiu pentru Bucovina, în special pentru nordul ei, unde poezia românească este încă posibilă ca poezie bună.

Șt. H.

SUMAR

Glasul Bucovinei nr. 1-4, 1997

DIALOGURI CU BUCOVINENII

Luceac, Ilie, Poetul Arcadie Suceveanu, *nr. 2, p. 3-10.*

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Grigorovici, Radu, Comentariu la Descrierea Bucovinei a generalului Gabriel Splény, *nr. 1, p. 3-10.*

Hacman, Serghei, Problemele Basarabiei și nordului Bucovinei în relațiile sovieto-germane (iunie 1940 – iulie 1941). Aspecte geopolitice și geostrategice, *nr. 4, p. 24-31.*

Hostiuc, Ștefan, Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei (II), *nr. 1, p. 11-28.*

Iacobescu, Mihai, Elita românilor din Bucovina anilor 1775-1862, *nr. 2, p. 18-32.*

Luceac, Ilie, Cultura românească în Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, *nr. 1, p. 29-36; nr. 2, p. 32-45.*

Lupu, Ioan, Scurt istoric al căilor ferate din Bucovina, *nr. 1, p. 37-47.*

Radu, Ilie, O secvență importantă din istoria culturală a Bucovinei în Fundăciunea Pumnuleană, *nr. 3, p. 7-24.*

Tratat cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între România și Ucraina, *nr. 2, p. 46-55.*

Trebici, Vladimir, Despre demografia Bucovinei, *nr. 2, p. 11-17.*

Ungureanu, Constantin, Procese migraționiste în Bucovina în perioada administrației militare (1774 – 1786), *nr. 3, p. 3-16.*

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Olaru, Dragoș, Isidor Bodea (1866-1938), *nr. 3, p. 25-37.*

Șcraba, Rodica, Membrii marcantți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928), Albumul Mare, vol. I, *nr. 1, p. 48-58; Albumul Mare, vol. II, nr. 2, p. 56-71; nr. 3, p. 43-55; nr. 4, p. 44-55.*

Țugui, Pavel, Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor italiene din literatura română, *nr. 3, p. 38-42; nr. 4, p. 32-43.*

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Neamțu, Anatol, Modele culturale în literatura universală, *nr. 1, p. 59-63.*

Precup, Vasile, Iraclie Porumbescu – scriitor pașoptist, *nr. 1, p. 64-76.*

POEZIE. PROZĂ

Cenaclul „Mircea Streinul“ de la Universitatea din Cernăuți (Ion Bâcu, Doina Bojescu, Svetlana Iavorschi, Dumitru Mintencu, Lia Popov, Gheorghe Ungureanu, Rodica Ursuleac, Vitalie Zâgrea), *nr. 1, p. 77-83.*

Crigan, Grigore, Casa cea nouă (Fragment de povestire), *nr. 2, p. 88-96.*

Gociu, Simion, Versuri, *nr. 2, p. 80-84.*

Rezzori Gregor von, O hermină la Cernopol, *nr. 2, p. 72-79.*

FOLCLOR BUCOVINEAN

Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu din Pătrăuții de Jos, raionul Storojineț, *nr. 1, p. 84-106.*

ANIVERSĂRI CERNĂUȚENE

Gorda, Maria, Intelectual cu brațe de plugar. Optzeci de ani de la nașterea lui Mihailo Ivasiuc, *nr. 3, p. 58-63.*

ANIVERSĂRI CULTURALE – CENTENAR LÖVENDAL

Luceac, Ilie, Pictorul George Lövendal, *nr. 4, p. 56-64.*

Nandriș, Ionică, Pictorul Gh. Löwendal, *nr. 4, p. 65-70.*

ARHIVA BUCOVINEI

- Din arhiva familiei Morariu:** Cursul vieții mele de **Constantin Morariu**, nr. 1, p. 117-127; nr. 2, p. 97-108; nr. 3, p. 77-85, nr. 4, p. 71-73.
- Din arhiva familiei Nandriș:** Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu de **dr. Ionică Nandriș**, nr. 1, p. 107-116.
- Luceac, Ilie**, Două corespondențe: Dimitre Onciul către Sever Zotta și Eudoxiu (Doxuța) Hurmuzachi către Dimitre Onciul, nr. 3, p. 64-76.

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALĂ

- Grinea, Florin**, Schițe pentru un posibil manual alternativ de limba și literatură română, nr. 4, p. 74-89.

CARTEA BUCOVINEI

- Cernov, Alexandrina**, O viziune istorică sau despre graiurile ucrainene din nordul Bucovinei: C. F. Gherman, Ukrainski hovirki Pivnicinoini Bucovîni, vol. *Cernivți, Ruta 1995*; C. F. Gherman, Atlas ukrain-skikh hovirok Pivnicinoini Bukovîni, 322 hărți. Biblioteca gazetei „Ceas“, Cernivți, 1995, nr. 3, p. 112-117.
- Hostiuc, Ștefan**, O monografie a Societății Academice „Junimea“ din Cernăuți, nr. 3, p. 117-119.

CĂRȚI. REVISTE

- Andrieș, Tudor**, Analele Bucovinei, an. III, nr. 1, 1966, nr. 2, p. 109-110.
- Nisioiu, Dragoș**, Ion Popescu-Sireteanu: Între două veșnicii, nr. 2, p. 111-113.

CONFERINȚE. CĂRȚI

- Purici, Ștefan**, Simpozion Național: „Bucovina – file de istorie“, nr. 1, p. 128-130.
- Tărățeanu, Vasile**, Adrian Dinu Rachieru: Poeți din Bucovina, nr. 1, p. 131-132.

CRONICA VIETII CERNĂUȚENE

- A.C.,** În loc de Post Scriptum, *nr. 1, p. 134.*
- A.C.,** Școala: ignoranță sau pasivitate?, *nr. 4, p. 106-107.*
- Cernov, Alexandrina,** Reflecții asupra Proiectului concepției învățământului național pentru minoritățile naționale din Ucraina, *nr. 3, p. 86-88.*
- Cernov, Alexandrina,** Biserica de la Hrușăuți, *nr. 4, p. 90-93.*
- Covalciuc, Constantin,** O biserică ce trebuia să fie, *nr. 4, p. 94-97.*
- Despre ridicarea monumentului lui Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului: o concluzie , o notă informativă și o interpelare de deputat,** *nr. 1, p. 135-143.*
- Olaru, Constantin,** Alianța Creștin-democrată a Românilor din Ucraina (ACDR), *nr. 3, p. 103-105.*
- Problemele învățământului comunităților naționale din Ucraina: între lege și concepție,** *nr. 4, p. 98-100.*
- Protest. Cerem să fie respectate drepturile noastre legitime,** *nr. 4, p. 101-105*
- Toacă, Maria,** Liderii vin și se duc, *nr. 1, p. 133-134.*

EVENIMENT

- Șt. H.,** Un poet bucovinean premiat de Academia Română, *nr. 4, p. 108-112.*

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale sau eseuri, recenzii ale unor volume publicate, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, precum și materiale ce se încadrează în celelalte rubrici. Studiile sau eseurile vor fi extinse până la maximum 25 de pagini dactilografiate la două rânduri (intervale) cu un scurt rezumat (10 rânduri) în limba română sau engleză. Materialele scrise de mână nu vor fi luate în discuție sau publicare. Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor. În mod normal vor fi acceptate numai studiile sau articolele care nu au mai fost publicate altundeva. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Caracterele cursive trebuie subliniate cu o linie, iar caracterele îngroșate - cu două linii (cu creion negru). Referințele bibliografice se vor face fie prin numere în text, notele necesare urmând să fie așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se trimit la ele, fie prin numere încadrate în paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care s-a extras citatul. (Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua).

Revista noastră a trecut la ortografia cu „â” și forma „sunt”. În consecință, rugăm colaboratorii noștri să țină seama de aceste reguli.

Manuscrisele pentru publicare sau volumele pentru recenzie vor fi expediate pe adresa: Revista GLASUL BUCOVINEI, Fundația Culturală Română, Aleea Alexandru, Nr. 38, București, România sau prof. dr. Alexandrina Cernov, Str. Komarova, nr. 30, ap. 38, Cernăuți, Cod 274013, Ucraina.

ÎN ATENȚIA CITITORILOR

Anunțăm cititorii noștri că abonamentele la GLASUL BUCOVINEI, revistă trimestrială de istorie și cultură, se pot face prin toate centrele de difuzare RODIPET S.A. (Lista-Catalog RODIPET 1995, poziția 7165) sau direct la Fundația Culturală Română (Cont nr. 45106262 B.C.R., Sector 2), București, Sector 1, Aleea Alexandru 38, Departamentul Casa de Presă și Editură, telefon 212.28.54.

Prețul unui abonament este de 16.000 lei.

Pentru cititorii din străinătate, costul abonamentului în dolari SUA (sau echivalentul în orice monedă convertibilă) poate fi depus în contul Fundației Culturale Române nr. 46250003443300-3 BRCE, specificând pentru revista GLASUL BUCOVINEI, sau cu cec pe adresa redacției. Prețul unui abonament pe un an este de 20 dolari SUA pentru zona europeană și 25 dolari pentru celelalte continente.

IN ATENTIA CITIZINILOR

Informații despre activitatea noastră în anul 2001
Activitatea noastră în anul 2001 a fost caracterizată
de o activitate intensă în domeniul activității noastre
în anul 2001. Activitatea noastră în anul 2001
a fost caracterizată de o activitate intensă în
domeniul activității noastre în anul 2001.
Activitatea noastră în anul 2001 a fost
caracterizată de o activitate intensă în
domeniul activității noastre în anul 2001.
Activitatea noastră în anul 2001 a fost
caracterizată de o activitate intensă în
domeniul activității noastre în anul 2001.

**Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM
Calea Victoriei 126; Tel: 650.60.15**

**Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 312.40.18**

ISSN 1222-5606